

Rapport

R40:1982

Statsförtätning i Göteborg

**En intervjustudie om miljö och
förändringsattityder i tre
bostadsområden**

Claes Josefsson

INSTITUTET FÖR BYGGDOKUMENTATION	
Accnr	<i>1982:10</i>
Plac	<i>See</i>

Byggeforskningsrådet

R40:1982

STADSFÖRTÄTNING I GÖTEBORG

En intervjustudie om miljö
och förändringsattityder i
tre bostadsområden.

Claes Josefsson

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag
790314-5 från Statens råd för byggnadsforskning
till Byggnadsnämnden i Göteborgs kommun.

I Byggforskningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

R40:1982

ISBN 91-540-3682-8
Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

LiberTryck Stockholm 1982

INNEHÅLL

FÖRORD	5
1. INTRODUKTION	7
1.1 Undersökningens uppläggning och utförande	7
1.2 Intervjuschema	9
1.3 Socialantropologi?	10
2. JOHANNEBERG, KORTEDALA OCH SKYTTESKOGEN	11
2.1 Bakgrundsskiss	11
2.1 Områdeshistoria och bebyggelsestrukturer	14
2.3 Siffror	19
JOHANNEBERG: IMPRESSIONISTISK SKISS	26
3. JOHANNEBERG: YTTRE MILJÖ	41
3.1 Läge: avstånd och kommunikationer	30
3.2 Trafik och parkering	33
3.3 Lekområden	36
3.4 Grönområden och promenadmöjligheter	37
3.5 Diskussion och sammanfattning	38
4. JOHANNEBERG: SOCIAL MILJÖ	41
4.1 Grannar och vänner	41
4.2 Affärer och service	45
4.3 Sociala aktiviteter: föreningsliv, församlingsliv, kulturliv	47
4.4 Sociala problem	50
5. JOHANNEBERG: INRE MILJÖ	54
KORTEDALA: IMPRESSIONISTISK SKISS	62
6. KORTEDALA: YTTRE MILJÖ	65
6.1 Läge: avstånd och kommunikationer	65
6.2 Trafik och parkering	67
6.3 Lekområden	69

6.4	Grönområden och parkeringsmöjligheter	69
6.5	Diskussion och sammanfattning	70
7.	KORTEDALA: SOCIAL MILJÖ	72
7.1	Grannar och vänner	72
7.2	Affärer och service	77
7.3	Sociala aktiviteter: föreningsliv, församlingsliv, kulturliv	80
7.4	Sociala problem	86
8.	KORTEDALA: INRE MILJÖ	89
9.	SKYTTESKOGEN	95
9.1	Läge: avstånd och kommunikationer	95
9.2	Trafik och parkering	95
9.3	Lekområden, grönområden, promenadområden	96
9.4	Yttre miljö: diskussion och sammanfattning ..	96
9.5	Social miljö: grannar och vänner	97
9.6	Affärer och service	100
9.7	Sociala aktiviteter	100
9.8	Sociala problem	101
9.9	Inre miljö	101
10.1	FÖRÄNDRINGSATTITYDER	106
10.1	Flyttningsbenägenhet	106
10.2	Klagomål och önskemål	107
10.3	Johanneberg: reaktioner på de konkreta förslagen	109
10.4	Kortedala: reaktioner på de konkreta förslagen	113
10.5	Skytteskogen: reaktioner på de konkreta förslagen	116
10.6	Diskussion	118
11.	FÖRSÖK TILL SYNTES	120
11.1	Sammanfattande jämförelse; kapitlen 3-9	120
11.2	Hushållens utvecklingscykel	123
11.3	Stadsdel kontra förort	124
11.4	Trivsel i fysisk och social miljö	126
	LITTERATUR	131

FÖRORD

Projektet "Stadsförtätning i Göteborg" som bedrivs med medel från Statens råd för byggnadsforskning, har som syfte att belysa möjligheter och konsekvenser av en alternativ utbyggnadsstrategi. Är det möjligt att ersätta en fortsatt ytterområdesexploatering - en stadsutbredning - med bebyggelsestillskott inom ramen för den befintliga stadsbygden och vilka blir i så fall konsekvenserna?

Två typer av stadsförtätning har hittills studerats: dels en radikal omvandling av vissa outnyttjade eller dåligt utnyttjade centrala markområden (delrapport I)*, dels en mera småskalig komplettering/förnyelse inom vissa befintliga bostadsområden (delrapport III). Därutöver har en beskrivning av förtätningens för- och nackdelar påbörjats genom en analys av energifrågorna (delrapport II). I det fortsatta projektet är avsikten att fullfölja denna konsekvensbeskrivning genom att bl a behandla även de sociala, miljömässiga och ekonomiska aspekterna.

Denna rapport (delrapport IV) presenterar några intervjuer som företagits med boende i tre tänkbara förtätningsområden. Det är samma områden - ett från vardera 30-, 40- och 50-talet - som varit föremål för idéskisser i del III. För intervjuer, bearbetningar och rapportskrivning svarar Claes Josefsson, Göteborgs Universitet. Det finns åtminstone tre motiv till denna intervjustudie.

En mycket viktig - avgörande - intressegrupp vid nybyggnad i etablerade boendemiljöer är de människor som bor i området. Genom en förtätning kan miljön berikas eller utarmas. Här finns ett kunskapsområde där de boende själva är de bästa experterna.

Vad har de boende för bilder av sitt område? Vad ser de som starka resp svaga sidor? Vad går att utveckla? Vad går att avhjälpa? Genom att hämta in dessa "subjektiva bilder" kan planeringsdiskussionen runt ett område bli meningsfull för de människor som bor där. Begreppsklyftan mellan planerare och boende kan överbryggas. Grunden kan läggas för en konstruktiv samplanering mellan myndighet och medborgare. Det blir lättare att nå goda och genomförbara planeringsresultat som tillfredsställer en lokal opinion. Detta är det första motivet.

* Rapporten är producerad av Göteborgs kommun i en begränsad upplaga.

Ett andra motiv bakom intervjustudien är att pröva den sociala metoden inför den fortsatta utvärderingen. Dels gäller det att orientera sig om människors förmåga att beskriva den egna miljön och att bedöma förändringar i denna. Dels gäller det att pröva intervjuinstrumentet som utvärderingsmetod. Delrapporten IV har därigenom karaktären av en fristående pilotstudie, som härmed ges vidare spridning genom denna publicering i Byggforskningens skriftserie.

av den typ som här genomförts - några timmars samtal kring olika teman rörande fysisk och social miljö - kan ge ett förvånansvärt rikt och konkret material. De boende har väl reda på sig - inte bara när det gäller avigsidor och förtjänster inom bostadsområdet utan även när det gäller tänkbara förbättringar och reaktioner på förändringsidéer. Det finns därför all anledning att gå vidare med intervjumetoden i det kommande utvärderingsarbetet.

En tredje orsak slutligen att göra en intervjustudie med människor i tre områden i olika utglesningskedje, är det rent dokumentära intresset. Det finns ett stort behov av ex-post-studier - så här blir det - inom samhällsforskningen. Planeringen är framåtriktad och ägnar sig åt förkalkyler och framtidsprognoser. Det redan byggda området tappas gärna bort i planeringsdiskussionen. Ändå är det här erfarenheterna och lärdomarna står att vinna som skulle kunna ge bättre bostäder och bättre miljöer i det framtida stadsbyggandet - antingen det sker genom förtätning eller utbredning.

Sven Wiberg
Projektledare

Claes Josefsson
Författare

1. INTRODUKTION

1.1 Undersökningens uppläggning och utförande

Mina avsikter med den undersökning som redovisas i föreliggande rapport var följande:

Steg 1. Att göra en grov och allmän inledning till en socialantropologisk undersökning av boendet i tre stadsdelar, så långt som möjligt utifrån de boendes egna perspektiv.

Steg 2. Att undersöka samma boendes inställning till en förtätning av respektive stadsdel, dvs till nybyggnation av olika slag.

Kvalitén på de kunskaper som införskaffats i steg 1 avgör resultatet av steg 2. De tillgängliga resurserna har fått sätta gränser för kvalitetskraven i steg 1, och därmed även för steg 2. Således har jag inte själv bott i något av de studerade områdena, vilket jag borde ha gjort, under åtminstone ett år, för att fylla gängse krav på antropologiskt fältarbete. En handfull intervjuer kan aldrig vara någon ersättning för ett sådant.

Förutsättningen var alltså att ett litet antal intervjuer skulle göras, ett så litet antal att någon statistisk representativitet inte skulle kunna uppnås. Jag valde därför att göra ett stratifierat, men icke slumpmässigt urval. Denna stratifiering innebär att jag talat med representanter för olika generationer, och, i Kortedala, med boende i olika typer av bostäder; villa, radhus, insatslägenhet och hyresrättslägenhet.

Rent praktiskt gick jag vid urvalet av intervjupersoner så till väga, att jag kontaktade hemvårdsbyrå och förskolebyrå i både Johanneberg och Kortedala, och fick hjälp med att kontakta tre personer i vardera området. Tack för hjälpen! För att komma i kontakt med ytterligare intervjupersoner använde jag dels personliga kontakter och dels fick jag hjälp av några intervjuade. Ett tack till er också! Normalt gick det hela till så att byrån, eller någon jag redan träffat, meddelade mig namn och telefon till en person som man redan talat med, och som visat sig villig att ställa upp för en intervju. Jag ringde sedan upp denna person (vid två tillfällen träffades vi öga mot öga) och kom överens om en lämplig tid för intervjun. Jag talade också om att jag skulle vilja komma tillbaka en andra gång och visa en del planidéer, som ännu inte var färdiga, för att få höra deras uppfattning om konkreta förändringsförslag. Före det andra mötet, två till sex veckor efter det första, ringde jag ånyo upp och kom överens om tid. När det gäller Skytteskogen, som blev aktuellt först i ett sent stadium av undersökningen, utrustades jag med plankarta från början och hade där endast ett sammanträffande med de intervjuade.

I brist på statistisk representativitet har jag valt att lägga tonvikten på en annan form av representativitet - att försöka göra de redovisade uppfattningarna och åsikterna så representativa som möjligt för de intervjuade personerna. I stället för en fast frågelista har jag valt att använda ett system med rubriker, omkring vilka

den intervjuade kunnat utveckla sina tankar med rätt stor frihet (se avsn. 1.2).

Det snäva urvalet har en begränsning i att det består av människor med en förmåga att uttrycka sig, och med en villighet att göra det som inte finns hos alla. Hypotetiskt kan man anta att med en sådan öppen personlighetstyp också följer en öppnare inställning till förändringar i miljön. Detta representativitetsproblem kan förmodligen bara lösas med en strikt antropologisk metod (se avsn. 1.3) och torde föreligga i varje undersökning som i huvudsak är begränsad till intervju- eller enkätmetod. Det kan nämnas att en grupp etnologistuderande, som våren 1974 genomförde en intervjuundersökning i en del av Johanneberg, tvingades till en utvidgning av det ursprungligen planerade undersökningsområdet på grund av ett alltför stort bortfall. Slutligen lyckades man intervjua knappa 19% av 287 hushåll. Mer än hälften av hushållen lyckades man överhuvudtaget inte komma i kontakt med, medan över en fjärdedel inte ställde upp för intervju (Johanneberg 1975).

Förutom de 25 personintervjuer jag har gjort har jag också talat med, och för det mesta sammanträffat med, representanter för fritidsförvaltningar, skolor, socialbyråer, kyrka och polis i Kortedala och i Johanneberg, samt med chefen för Kortedala bibliotek. Dessutom har jag förstås gått omkring i områdena, handlat, lånat böcker, ätit, fotograferat och pratat. Skytteskogen har också här hamnat i skymundan, beroende på områdets litenhet och på att det så sent blev aktuellt att granska.

I slutet av november 1980 påbörjades undersökningen i Johanneberg, och i december även i Kortedala. Sex intervjuer i den förra och två i den senare stadsdelen genomfördes innan julförberedelser etc avbröt arbetet. Under januari genomfördes så de resterande förstaintervjuerna i Kortedala och den 4 februari den sista intervjun i andra omgången; en sådan intervju i Johanneberg har måst utgå p g a sjukdom. Omedelbart efter den 4 februari påbörjades rapportarbetet, och rapporten förelåg för utskrivning den 26 mars 1981.

Intervjuerna registrerades med hjälp av papper och penna. Att arbeta med bandspelare hade troligen givit ett rikare material, men med tanke på den begränsade tid som stått till förfogande, bedömde jag de snabba redigeringsmöjligheter, som en direkt nerskriven intervju ger, som outhärliga.

De två "impressionistiska skisser", som introducerar kapitlen 3 och 6, är avsedda att ge den läsare som inte har egen erfarenhet av de två stadsdelarna Johanneberg och Kortedala bättre möjlighet till inlevelse i materialet. De redovisar också en del subjektiva värderingar, som kanske kan underlätta ställningstagandet till resten av rapporten. Något explicit vetenskapligt syfte är de emellertid inte avsedda att tjäna.

1.2 Intervjuschema

Följande schema följdes i princip vid alla förstain-
tervjuer:

Exakta data: hushållssammansättning, tid i lägenhet,
i område, ägandeförhållanden

Flyttade hit när, hur och varför (nuvarande lägenhet,
område)

Tidigare boende

Alternativa val vid inflyttningen

Förändringar sedan dess: ute, inne och inom familjen

Lägenheten: storlek, pris, kvalitet, skötsel etc

Yttre miljö:

Områdets läge: avstånd, kommunikationer

Trafik och bilar

Parkering

Lekområden

Grönområden

Promenadmöjligheter

Cykling

Kvalitet

Trivsel

Social miljö:

Grannar och vänner

Befolkningen i området: kön, invandring, ut- och in-
flyttning...

Sociala aktiviteter (föreningar, kulturliv etc)

Affärer och service

Barn och ungdom

Dygnsrytm: allmän och privat (hur mycket ser man av
området)

Trivsel

Problem

Relationer till andra delar av staden: till centrum
i synnerhet

Idéer om förändringar

Flyttningsbenägenhet, alternativa bostadsval i dag

Vid den andra intervjun gick vi igenom de olika ob-
jekten i planförslaget, ett i sänder. För att under-
lätta kartförståelsen användes också fotografier av
de föreslagna olika nybyggnadsplatserna som de ser
ut idag. I ett par fall fanns också arkitektskisser
som visade dels nuvarande utseende, dels förslaget
nytt utseende. Naturligtvis förklarade jag också de
olika objektens tänkta funktioner.

Efter avslutad andraintervju skedde fotografering av
interiörer och utsikt.

1.3 Socialantropologi?

Det dominerande elementet i socialantropologisk metod har alltid varit deltagande observation. I den mån antropologer kritiserat denna metod, har man ifrågasatt värdet av den neutralitet som den deltagande observatören förutsätts visa. Dessa kritiker har i stället velat skapa en engagerad antropologi, som tar ställning mot förtryck och exploatering. I denna undersökning har jag varken kunnat vara deltagande eller engagerad observatör. Jag har i huvudsak gjort intervjuer. Denna rapport kan därför ses som motsvarande ett pilotprojekt där ramar och kategoriseringar dras upp, frågeställningar formuleras och hypoteser börjar växa fram.

Trots att socialantropologer numera i rätt stor utsträckning arbetar i industrisamhällen, är de mer kända för sitt arbete i exotiska kulturer. Själv har jag en viss erfarenhet från centrala Zaire. Denna erfarenhet från samhällen och kulturer utanför Västerlandet, tillsammans med den utbildning vi genomgår, ger oss unika möjligheter att förstå betydelsen och vikten av det till synes banala och vardagliga. Med den förmågan har man som socialantropolog i det egna samhället ett bättre utgångsläge än i en fjärran kultur: man har den djupa språkförståelse som är så svår för en icke infödd att uppnå, man har från början en mängd allmänna kulturella och sociala insikter som det normalt tar lång tid att inhämta, och man har en erfarenhet av samhället som gör fältarbetet lättare och snabbare.

En vetenskap bör inte definieras genom sin metod, och man bör således inte identifiera socialantropologin med deltagande observation. I stället skulle jag vilja påstå att socialantropologi är vetenskapen om hela människan, en vetenskap där psykologiska förutsättningar, samhällets rollkrav, kulturarv med mera förstås som integrerade delar av en helhet. Detta holistiska perspektiv på människan, ett perspektiv där människan blir alltings mått, ger i sin tur ett inifrånperspektiv på kultur och samhälle. Vi menar således att kulturella och sociala fenomen inte kan förstås om man inte analyserar dem ur de människors perspektiv, vilka tillsammans utgör det studerade samhället. Upplevelser, uppfattningar och andra svårkvantifierbara fenomen blir därför en nödvändig del av en socialantropologs arbetsmaterial. Om till exempel invånare i Skytteskogen påstår att en utflyttningsväg bröt ut när det för några år sedan blev känt att ett parkeringsdäck planerades på planen mellan husen, så säger detta lika mycket om deras syn på planen, och en eventuell byggnation där, oberoende av om det verkligen förekom en flyttningsväg eller inte. En myt kan alltså, lika väl som observerbart, kvantifierbart, beteende, ge oss nödvändig information om tillståndet i ett samhälle.

2. JOHANNEBERG, KORTEDALA OCH SKYTTESKOGEN

2.1 Bakgrundsskiss

Bostadsbyggandet i Göteborg har sedan sekelskiftet genomgått många olika faser. Med i princip samma mål: bra bostäder till rimliga priser, men med olika politiska, ekonomiska, sociala och tekniska förutsättningar har olika lösningar presenterats. Bilderna 1-6 visar några exempel på denna utveckling (avsnittet bygger i huvudsak på Wiberg 1981:4-7).

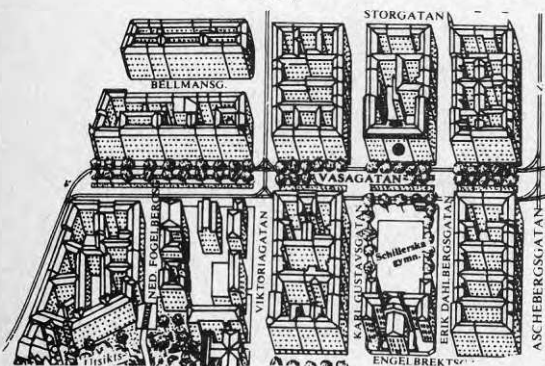

Bild 1. Vasastaden (1870-1910). Rutnättsplan med rätvinkliga kvarter och raka gator. Helt kringbyggda bostadskvarter, uppdelade i mindre gårdsrum. Hög markexploatering.

Bild 2. Kungsladugård (1910-1930). Nya estetiska värderingar och önskemål om ljus och luft luckrar upp rutnättsplanen och ger lägre exploatering. Fortfarande är kvartersformerna slutna, men friare, och man undviker bebyggelse på gårdarna.

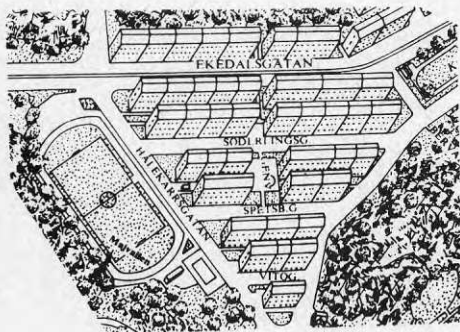
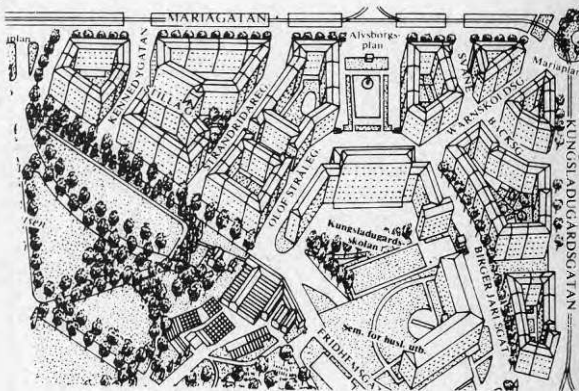

Bild 3. Söderlingska ängen (1930-tal). Funktionalismen bryter igenom. Inga slutna kvarter längre, i stället lamellhus med parklandskap och maximalt ljusutnyttjande. Husen blir djupare och högre, och marken utnyttjas ofta hårt.

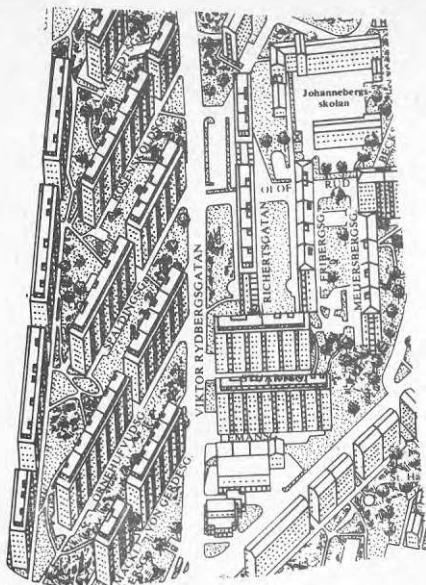

Bild 4. Övre Johanneberg (sent 1930-tal). När Övre Johanneberg byggs är både stadsplan och hustyper präglade av funktionalismen. Husen är tjocka och 7-8 våningar höga. I gengäld är grömråderna väl tilltagna. Av ekonomiska skäl ersattes dock förslaget att all fri mark skulle bli allmänning med ett förbud mot att sätta stängsel mellan tomterna (Andersson 1975:39).

Bild 5. Smaragdödlan (1940-1950). En reaktion mot funktionalismens ofta mekaniska stadsplaner kommer i början av 40-talet. Nu försöker man hålla bebyggelsen gles, samtidigt som den grupperas för att nå en rumsverkan. Skytteskogen exemplifierar också denna planprincip.

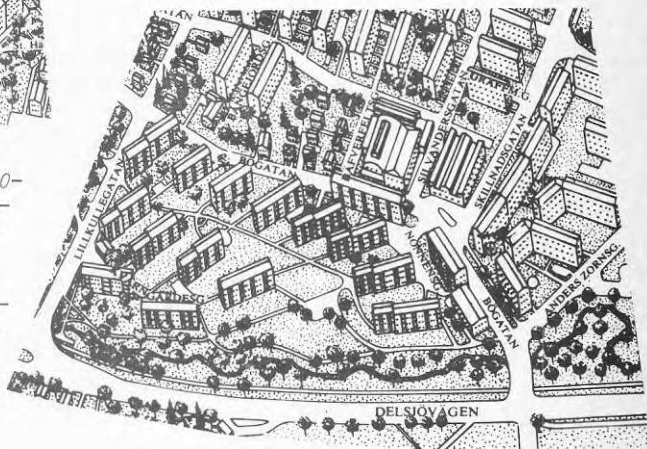
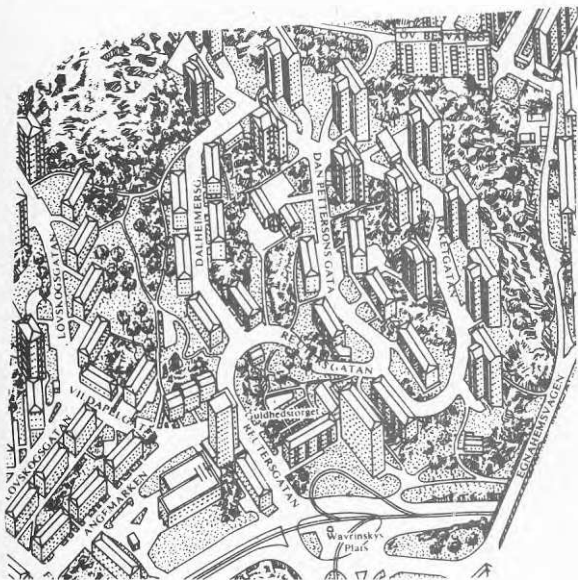
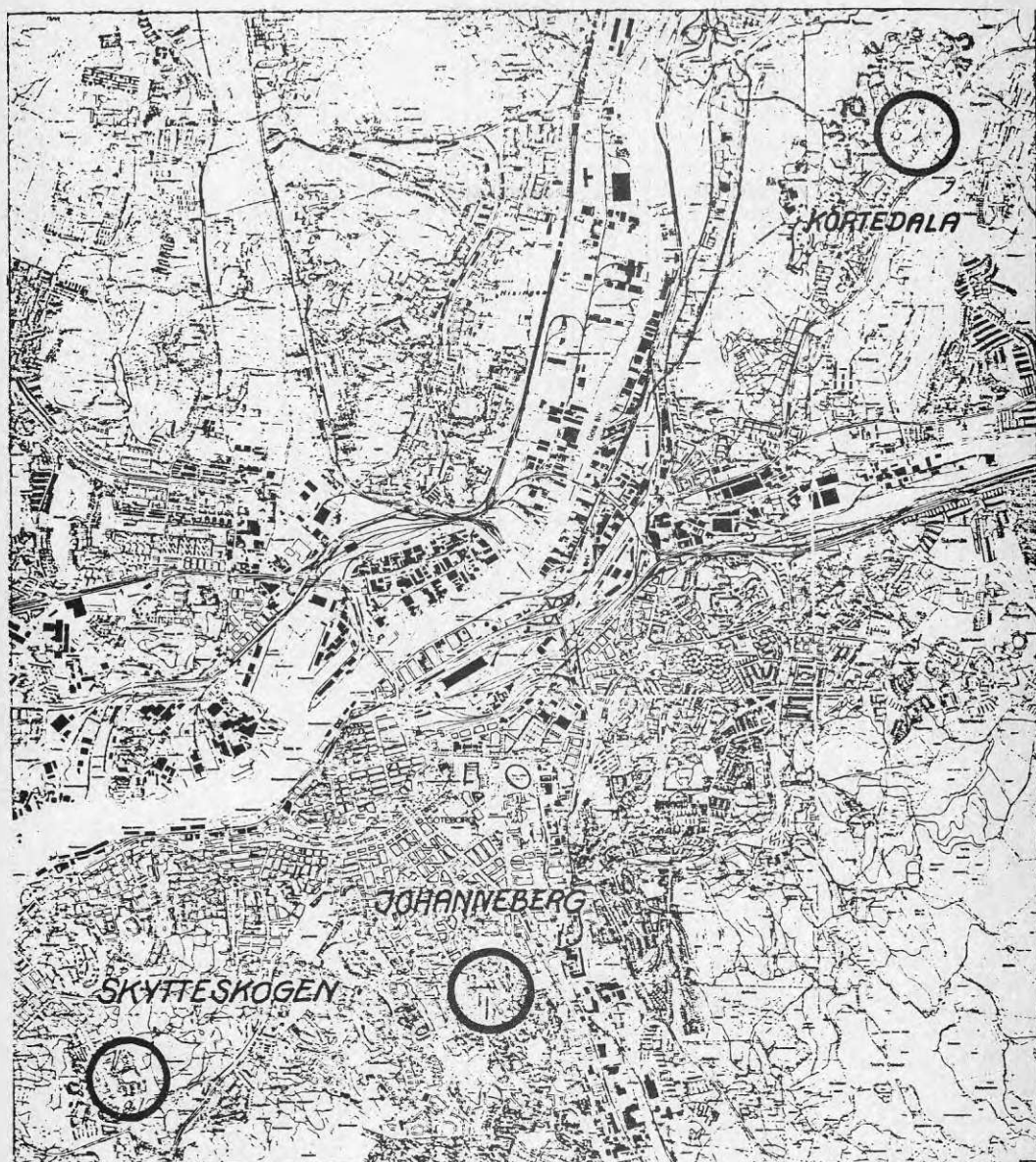

Bild 6. Norra Guldheden (1945-1960). Norra Guldheden byggdes för att bli ett idealområde. Här har man helt lämnat den funktionalistiska stadsplanen och återgått till det brutna perspektivet, samtidigt som man skapat ett centrum, som var avsett att vara grannskapsenhetens träffpunkt. Markutnyttjandet är lågt, ungefär hälften av Övre Johannebergs. När Kortedala byggs efter i princip samma anda, blir, av ekonomiska skäl, markexploateringen mycket hårdare och satsningen på gemenskapsanläggningar mindre. Mindre omsorg lades överhuvudtaget ner på områdesutformningen. Ännu på femtiotalet gällde dock att "...planering och byggnader...inte bundits upp av de långa seriernas standardiseringskrav, utan att det ännu gavs utrymme för improvisationer och experiment." (Andersson 1975:65)

Karta 1: Översiktskarta över studerade områden

2.2 Områdeshistoria och bebyggelsestrukturer

Stadsplan för Övre Johanneberg upprättades 1935 av Uno Åhrén och Gunnar Sundbärg. Större delen av området bebyggdes med 7-vånings lamellhus 1936-40. Enligt beskrivningen till stadsplanen strävade man efter "att i möjligaste mån åstadkomma en rymligt fördelad bebyggelse med goda ljusinfallsvinklar mellan byggnaderna varigenom även terrängens gynnsamma förutsättningar tillvaratas".

Övre Johanneberg med sina ljusa lamellhus fritt utplacerade mellan gräsmattor, låga bergsknallar och träd-dungar är Göteborgs mest utpräglade exempel på bostadsbyggande i funktionalismens anda. En viktig kvalitet i miljön är det fina samspelet mellan de kraftiga byggnadsvolymerna och grönstråken däremellan. Ur kulturhistorisk synpunkt är området värdefullt genom att både stadsplanen och byggnadernas yttre har en ovanligt konsekvent funktionalistisk utformning.

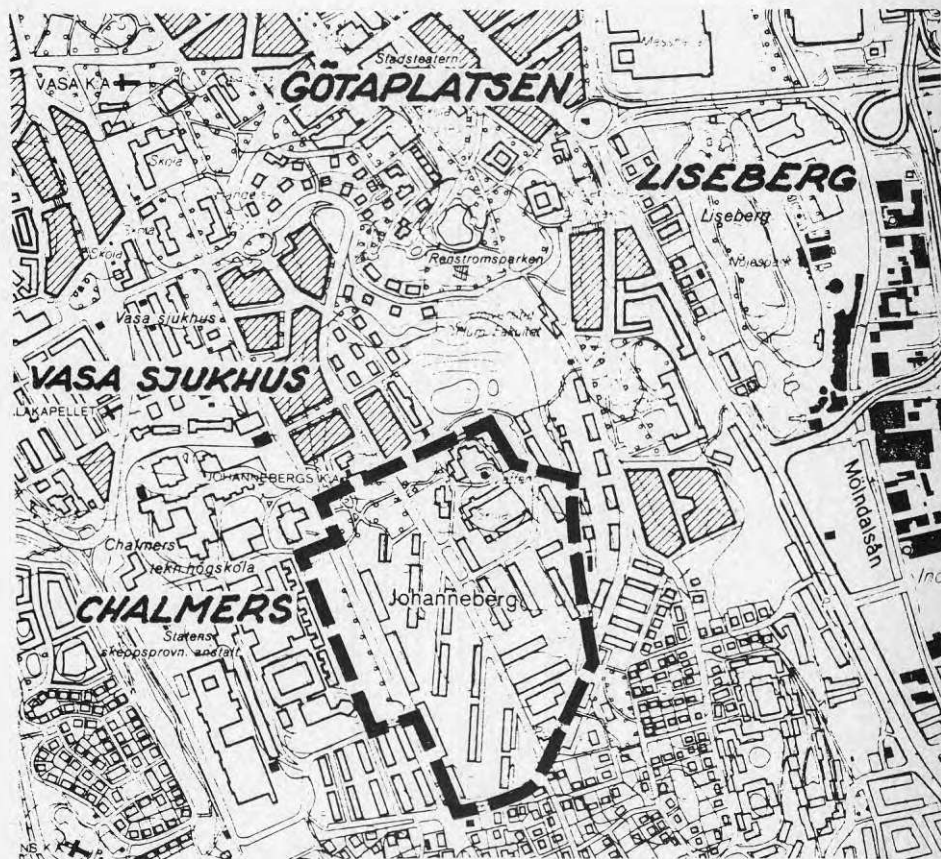
Uno Åhrén hade inte tänkt sig så höga hus, men då drätselkammarens krav på hög markexploatering tvingar fram ett val mellan högre och tjockare lamellhus eller en återgång till den äldre stadsplanen, där Övre Johanneberg föreslogs bebyggt på samma sätt som Nedre Johanneberg, måste han ge vika. Staden minskade ytterligare sina kostnader genom att, i stället för att göra all fri mark till allmänning, förbjuda stängsel mellan tomtarna. Staden kan så få sin vinst på tomtförsäljning, och de privata byggmästarna kommer in i bilden för att få sin del av vinsten. Åhrén klagar över att spekulationsbyggarna förfuskas alla goda planintentioner. Stadsplanebestämmelserna dikterade mycket noga taklutning, våningshöjd m.m. för att få de olika husen att passa ihop. De är annars ritade av olika arkitekter, byggda av olika byggmästare osv, och de flesta detaljer varierar från hus till hus. Man har ändå lyckats anpassa husen till terrängen - eftersom man på trettio-talet byggde med hantverksmässiga metoder fanns det möjlighet till det (Andersson 1975:39-40).

Birgitta Andersson beskriver "skalan i klassboendet på trettio-talet" på ett så utmärkt och kondenserat sätt att jag ser mig nödsakad att citera hela stycket:

"Om vi ser på Johannebergsområdet får vi en god bild av bostadstyperna för olika samhällsklasser vid denna tid. Nere vid Näckrosdammen möter vi först redarfamiljernas och grosshandlarnas stora välbyggda villor från tio- och tjugotalen. I Nedre Johannebergs slutna tegelkvarter ligger det högre borgerskapets och akademikernas bostäder med representationsmässiga rum i fil, stora hallar, jungfrukammare. I Övre Johannebergs tjocka lamellhus bodde tjänstemän och andra ur medelklassen. Även här visar bostäderna representationsambitioner och rymmer alltid ett stort paradrum, men sedan har familjens praktiska utrymmen fått trängas ihop. Två rum och kök och kammare är t.ex. en inte ovanlig rums-

fördelning. Arbetarbostäderna ligger på andra sidan Gibraltargatan. Först HSB:s lamellhus i "ångbåtsstil" med lägenheter på två rum och kök. Här har man gjort avkall på representationsmässigheten och inriktat sig på att få praktiska funktionsdifferentierade utrymmen. Utanför HSB-husen ligger slutligen "barnrikehusen", "solgårdarna", i vars bostäder utrymmet ännu något skurits ner. Hit sträckte sig stadens planer. Där bortom vidtar ett äldre område, av det slag som alltid växte upp i städernas utkanter, med hantverkarnas självbyggda villor och verkstäder i oreglerad blandning bland trädgårdsland och fruktträd. Sådan var skalan i klassboendet på trettioalet". (Andersson 1975:51)

Övre Johanneberg ligger mycket centralt med Götaplatsen på bekvämt promenadavstånd. Det är ett homogent bostadsområde med hög exploatering och en funktionalistisk, öppen stadsplan. Inom området ligger Johannebergsskolan och studenthemmet Rotary, som utgör exempel på senare tiders förtätning. Området genomkorsas av den starkt trafikerade Viktor Rydbergsgatan. Gränserna markeras av de omgivande trafikstråken Gibraltargatan och Ekländagatan.

Karta 2: Johanneberg: Områdesavgränsning

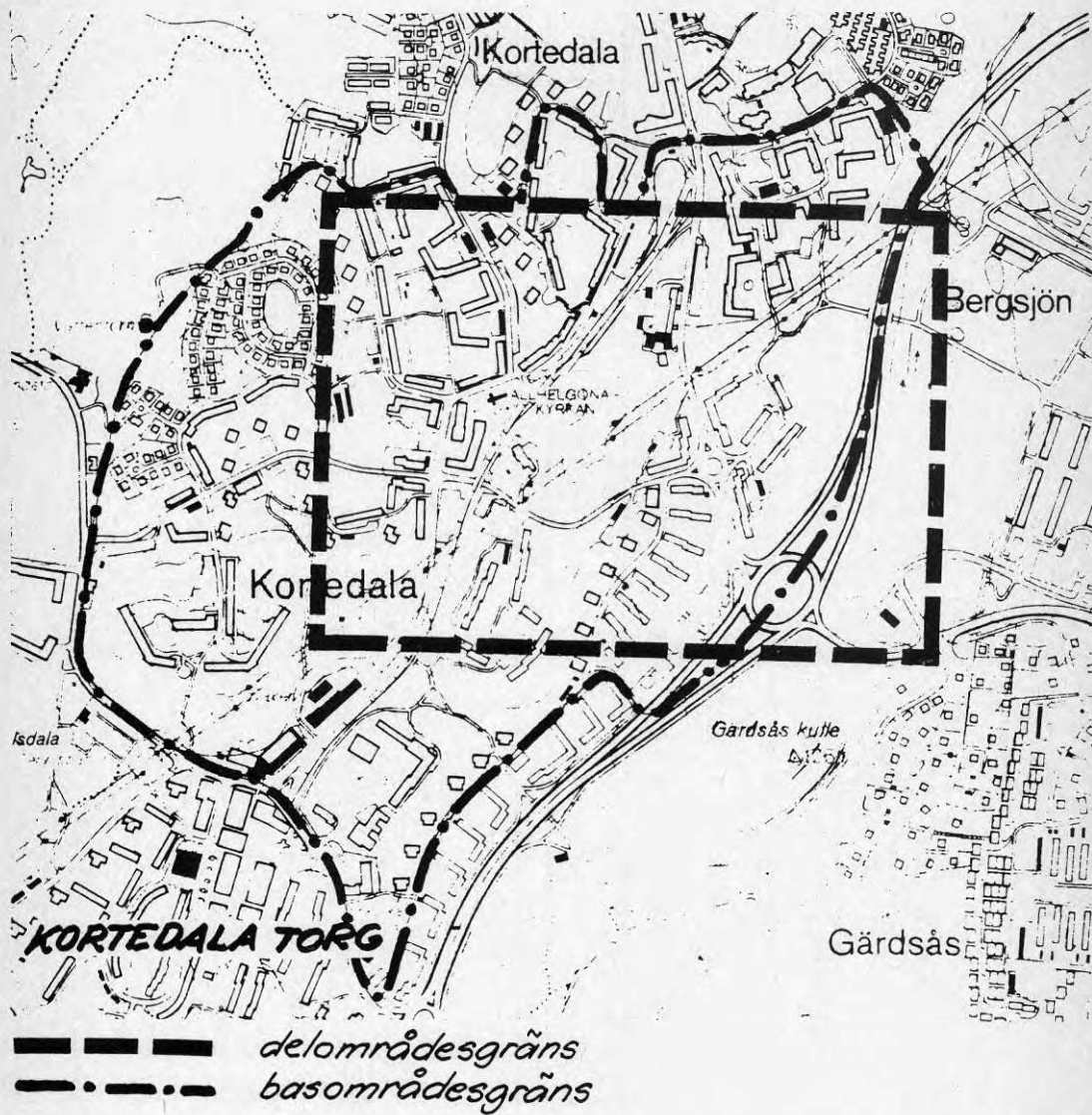
Kortedala i den nordöstra sektorn av kommunen representerar jämte Biskopsgården det första förortsbyggandet i Göteborg. Området som i huvudsak byggdes ut 1952-57 är en förelöpare till Bergsjön från tidigt 60-tal - ett grannområde i öster - och Angered-Bergum som var den stora bostadssatsningen under sent 60-tal. Kortedala skiljer sig från Övre Johanneberg och Skytteskogen genom att den är en liten stad för sig - 9.000 lägenheter - med väl utbyggd service. Här finns både det dagliga varubehovet och varor/tjänster som efterfrågas mera sällan. Övriga verksamheter är det emellertid ont om. Det saknas arbetstillfällen. Kortedala är en exponent för 50-talets sovstadsfilosofi. Bostäder och verksamheter skulle skiljas åt. Därför blir det trängsel på spårvagnen morgon och kväll när folk skall till och från sina arbeten.

Dispositionsplanen från 1950 utgår från idéer om grannskapsenheter med naturkontakt. Det finns fyra sådana enheter omkring var sin centrumanläggning. Genom stadsdelen löper ett sammanhängande grönstråk som binder samman olika grönområden.

Den här studerade bebyggelsen i norra Kortedala tillkom 1955-58. Mellan bostadsgrupperna, som består av 3-4-våningslängor och 8-10-vånings punkthus ligger grönområden. Dessa outnyttjade terrängavsnitt är delvis starkt kuperade. Bebyggelsemönstret, med punkthus fritt ställda längs ett par gatustråk och lamellhus som omgärdar fria grönytor, är typiskt för sin tid.

"I Kortedala finner vi försök att ge punkthuset varierad planform och därmed bättre ljusvärden. Här finner vi också nya byggnadsmaterial. För första gången uppträder eternit som fasadbeklädnad på flerfamiljshusen. Med färger i nonfigurativa mönster försöker bröderna Ahlsén bryta sönder de långa huskropparnas fasader". (Andersson 1975:65). Kortedala är också det mest omväxlande av de tre undersökta områdena.

Det område där Kortedala ligger hörde till det stora utmarksområde som sträcker sig över bergsryggen mellan Säveåns och Lärjeåns bördiga dalgångar. Större delen var ofruktbar mark, men här och var, i Kortedala ("den korta dalen") och Ramsdalen, fanns åtminstone möjlighet att odla potatis. Någon skog fanns inte under 1700- och 1800-talen eller i början av 1900-talet. De som bodde på det 20-tal torpställen som låg spridda över området hade oftast lön från ett arbete i stan, och odlade mestadels potatis för att dryga ut kassan. När det moderna Kortedala började byggas uppfattades området något oegentligt som vildmark. (Kristina Söderpalm i GAKO-Information 1980: 1,3)

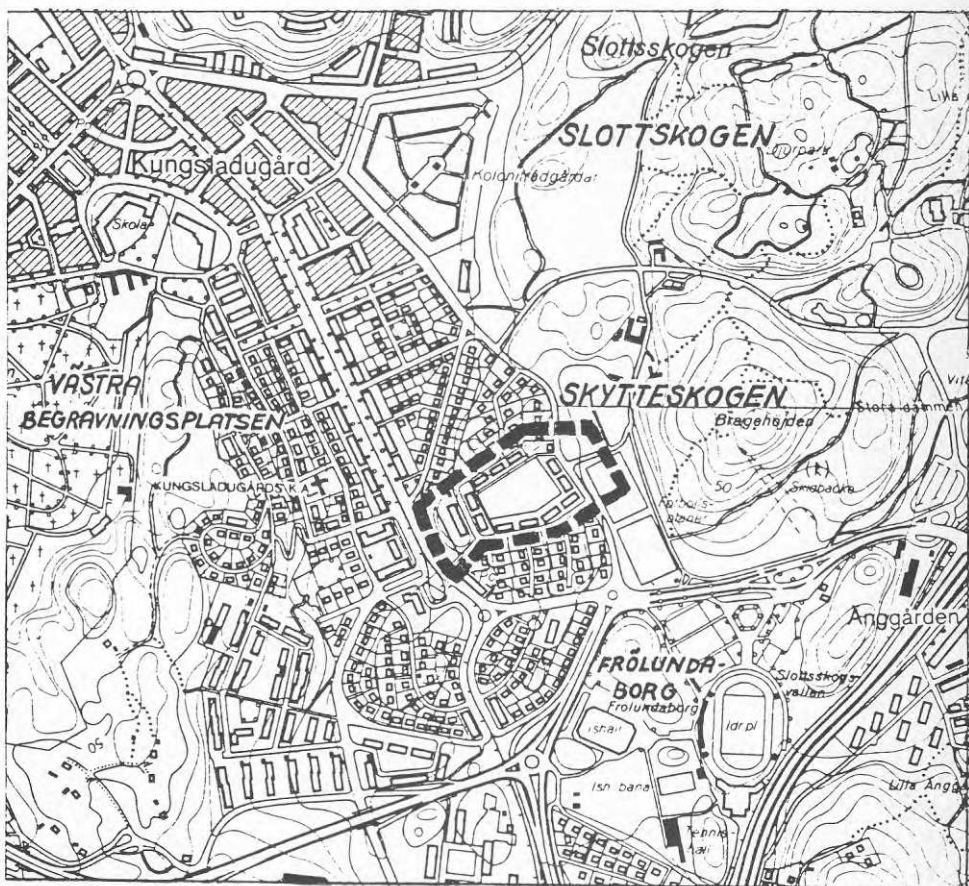

Karta 3: Kortedala: Områdesavgränsning

Skytteskogen är ett litet HSB-område med 13 låga hyreshus grupperade kring ett parkområde. Det uppfördes 1942-44 av HSB. Stadsplan upprättades 1939 av U Åhrén och C F Ahlberg. Hyreshusen ritades av S Wallander och N Lindberg. Det är tvåvånings trähus med smålägenheter. Denna hustyp blev vanlig under kriget då landshövdingehusen förbjöds och tvåvånings trähus var det mest ekonomiska alternativet.

Skytteskogen utgör ett tidigt exempel på hur man skapar parkrum med hjälp av låga lamellhus. I planen för området försökte man också fylla vissa behov av service- och gemenskapsanläggningar. Bottenvåningen i ett av husen inreddes med butiker. Tomt för barnstuga låg i grönområdets norra hörn, men den blev aldrig bebyggd.

Området är centralt beläget invid Slottsskogen. De låga husen ligger i krans runt en stor äng. Skytteskogsgatan, som leder in till området, är en smal, slingrande gata som kantas av villor med trädgårdar, avgränsade med staket och murar. Allt ger ett intryck av fullkomlig stillhet.

Karta 4: Skytteskogen: Områdesavgränsning

2.3 Siffror

De siffror som här presenteras gäller genomgående något större områden än de som undersökts. När det gäller Johanneberg ingår t ex förutom undersökningsområdet ett område med bostadsrätter. Skytteskogssiffrorna omfattar förutom HSB-husen också omkringliggande villaområde. Kortedalasiffrorna gäller dels hela Kortedala, dels en del av Kortedala, som i viss mån svarar mot undersökningsområdet. Vad det gäller Skytteskogen och Johanneberg påverkas vissa siffror starkt av dessa förändrade gränser. Man kan vänta sig systematiska avvikelser i fråga om inkomst och sysselsättning t ex mellan HSB-arna och villaägarna i Skytteskogen. Andra siffror påverkas mindre: bebyggelsens likvärdiga ålder gör antagligen siffrorna om de boendes ålder mer pålitliga. Tyvärr har inte studenthemmet Viktor Rydberg kunnat uteslutas ur johannebergssiffrorna. Det påverkar siffrorna för ålder, hushålls- och lägenhetsstorlek, inkomst och förvärvsarbete. Siffrorna för Kortedala är, efter vad det synes, mest rättvisande; en jämförelse mellan siffrorna för hela Kortedala och en del av samma område visar en slående likhet. Kortedalas heterogenitet är densamma överallt.

I Skytteskogen och Kortedala minskar befolkningen stadigt år från år. Från 1970 till 1979 minskade således befolkningen i de områdena med 24% respektive 28%. Siffrorna för Johanneberg visar likaledes en minskning, med 12% nästan, men den faller så gott som helt på perioden 1970-1974. Johanneberg är nu maximalt utglesat (jämför tabell 2.4: 2/3 av hushållen är enpersonshushåll!)

Tabell 2.1

Befolkning	Johanneberg	Kortedala hela	Kortedala del	Skytteskogen
1970	1374	23317	9688	898
1974	1235	19622	8118	821
1975	1222	18804	8023	797
1976	1213	18073	7730	763
1977	1237	17607	7492	726
1978	1227	17144	7302	685
1979	1211	16865	7198	680

Siffrorna för ålderssammansättningen visar en mycket stor del ålderspensionärer i både Skytteskogen och Johanneberg: 44% respektive 35%. I Kortedala finns det 11% (13% i delområdet), men siffrorna tillåter oss inte att lösa upp gruppen 45-64 år, som är den största 20-årsgruppen. Studenterna på Viktor Rydberg förskjuter siffrorna något vad det gäller Johanneberg, men de är mindre än 9% av befolkningen.

Tabell 2.2

<u>ALDER 1979</u>	<u>Johanneberg</u>		<u>Kortedala hela</u>		<u>Kortedala del</u>		<u>Skytteskogen</u>	
		%		%		%		%
0-6	14	1	1092	6	411	6	16	2
7-12	11	1	830	5	293	4	21	3
13-15	6	0	537	3	202	3	14	2
16-24	240	20	2888	17	1176	16	72	11
25-44	331	27	4507	27	1765	25	95	14
45-64	191	16	5179	31	2398	33	166	24
65-74	232	19	1320	8	691	10	179	26
75-	186	15	512	3	262	4	117	17

Andelen utländska medborgare är, inte oväntat, högst i Kortedala. Procentandelen är emellertid inte så mycket lägre i Johanneberg, medan den är mycket låg i Skytteskogen. Intressant är att se att medan det finns 888 jugoslaviska medborgare i Kortedala, så finns det ingen i Skytteskogen, och bara 4 i Johanneberg. Medan den dominerande delen utländska medborgare i Skytteskogen är skandinaver, är den i Johanneberg utomeuropeisk. Endast en handfull utländska medborgare bor på Viktor Rydbergs studenthem.

Tabell 2.3

<u>UTLÄNDSKA</u> <u>MEDB. 1979</u>	<u>Johanneberg</u>		<u>Kortedala hela</u>		<u>Kortedala del</u>		<u>Skytteskogen</u>	
		%		%		%		%
ANDEL AV SAMTL. INV.		8		12		13		2
<u>NATIONALITET</u>		%		%		%		%
FINLAND	16	16	552	26	238	26	2	17
ÖVR. NORDEN	21	21	218	10	77	8	6	50
JUGOSLAVIEN	4	4	888	42	383	42	0	0
ÖVR. EUROPA	26	25	311	15	156	17	2	17
ÖVR. LÄNDER	35	34	127	6	55	6	2	17
SUMMA	102	100	2096	100	909	100	12	100
DARAV 0- 6	4	4	292	14	118	13	1	8
7-15	2	2	260	12	110	12	0	0

Hushållsstorleken är i Johanneberg mestadels 1 boende, i Skytteskogen och Kortedala 1-2.

Tabell 2.4

HUSHÅLLS- STORLEK 1975-----	Johanneberg		Kortedala hela		Kortedala del		Skytteskogen	
		%		%		%		%
1 BOENDE	467	66	2747	33	1257	34	98	30
2 "	202	28	2861	34	1304	35	155	47
3 "	29	4	1619	19	681	18	43	13
4 "	9	1	912	11	367	10	20	6
5+ "	4	1	302	4	107	3	16	5
SAMTLIGA	711	100	8441	100	3716	100	332	100

Lägenhetsstorleken är i alla områdena oftast 2 r o k. Siffrorna för Skytteskogen omfattar 224 lägenheter i småhus. Om lägenheterna i det undersökta området vet vi att det nästan uteslutande rör sig om 2 r o k. Studenthemmet Viktor Rydberg omfattar 108 enrummare och 2 tvårummare.

Tabell 2.5

LAGENHETER: storlek 1979 -----	Johanneberg		Kortedala hela		Kortedala del		Skytteskogen	
UTAN KÖK	71	8	669	8	260	7	1	1
1 R O K	212	25	401	5	184	5	20	6
2 "	348	41	4073	47	2026	53	119	35
3 "	135	16	2861	33	1116	29	73	21
4 "	74	9	381	4	134	4	59	17
5+ "	7	1	253	3	70	2	69	20

Med hänsyn till att småhusägarna dominerar Skytteskogs-siffrorna ser jag ingen anledning att presentera några inkomstsiffror för det området. Man skulle ändå bara kunna gissa hur förhållandet var mellan husägare och lägenhetsägare.

Vad det gäller Johanneberg kan man konstatera att det finns fler kvinnor än män, både i allmänhet och i förvärvslivet. De kvinnliga inkomstagarna tjänar visserligen cirka 13% mindre än männen i genomsnitt, men jämfört med genomsnittet för göteborgska män och kvinnor så ligger de långt före sina medsysstrar: medan männen i Johanneberg har en inkomst som ligger 30% under den manlige göteborgarens genomsnittliga, har kvinnorna i Johanneberg en som är 9% högre än göteborgsgenom-

Tabell 2.8

MEDELINKOMST (KKR)-----	Johanneberg	Kortedala hela	Kortedala del
MÄN	40.3	51.8	51.7
KVINNOR	35.0	31.4	30.7
SAMTLIGA	37.7	41.8	41.3

Tabell 2.9

MEDELINKOMST (index: GBG=100) -----			
MÄN	70	89	89
KVINNOR	109	98	95
SAMTLIGA	84	93	92

Tabell 2.10

FÖRVÄRVSARBE-
TANDE 1975

ARBETAD TID,
TIMMAR

	0	1-19	20-	0	1-19	20-	0	1-19	20-
MÄN	231	25	221	2042	124	5519	919	49	2380
KVINNOR	408	24	258	3204	522	4054	1474	243	1706
SAMTLIGA	639	49	479	5250	646	9573	2393	292	4086

Tabell 2.11

FÖRVÄRVSINTEN-
SITET, 20- TIM

MÄN	20-64 AR	61	81	82
KVINNOR	"	60	59	57
SAMTLIGA	"	61	70	69

Tabell 2.12

NÄRINGS- GREN, 20- TIM -----	Johanneberg		Kortedala hela		Kortedala del	
		%		%		%
TILLVERKN.IND.	88	18	3136	33	1373	34
BYGGNADSIND.	15	3	703	7	286	7
HANDEL	69	14	1630	17	708	17
SAMFÄRDESEL	43	9	1144	12	477	12
TJÄNSTER	260	54	2845	30	1191	29
ÖVRIGT	4	1	115	1	51	1
SUMMA	479	100	9573	100	4086	100
DÄRAV I KOMMU- NAL TJÄNST	140	29	1885	20	770	19
STATLIG TJÄNST	61	13	911	10	375	9

Tabell 2.13

ARBETSTILL- FÄLLEN 1975 =====						
		%		%		%
NÄRINGS- GREN, 20- TIM -----						
TILLVERKN.IND.	14	8	656	27	123	24
BYGGNADSIND.	21	13	76	3	14	3
HANDEL	37	22	437	18	104	20
SAMFÄRDESEL	0	0	174	7	33	6
TJÄNSTER	93	56	1055	44	245	47
ÖVRIGT	1	1	17	1	2	0
SUMMA	166	100	2415	100	521	100
DÄRAV I KOMMU- NAL TJÄNST	48	29	725	30	164	31
STATLIG TJÄNST	9	5	139	6	14	3

Siffrorna pekar sammantaget på att vi har att göra med tre bostadsområden som har fått, eller håller på att få, minskad befolkningstäthet och högre genomsnittsålder. De små hushållen dominerar. Vidare kan man se en skillnad mellan Kortedala och Johanneberg, där Kortedala kan sägas vara en industriarbetarstadsdel, medan Johanneberg är en tjänstemannastadsdel med ett stort inslag av förvärvsarbetande kvinnor. Ändå tjänar männen i Kortedala mer pengar än sina bröder i Johanneberg. Beror detta överraskande faktum på studenthemmet eller på det stora antalet pensionärer i Johanneberg? Siffrorna är förvånande men ger inget svar.

Impressionistisk skiss avseende Johannebergs yttre miljö.

Människor som bor i Övre Johanneberg påstår att stan börjar vid Götaplatsen. Det är nog riktigt, men för oss börjar en promenad från stan till Johanneberg ett stycke längre norrut, på Paleys konditori. Efter Paleys finns det nämligen ingen matkontroll förrän man redan passerat Johanneberg och befinner sig vid Kom-butiken.

Efter en kaffe och ett wienerbröd på Paleys, där den fysiska miljön minner om vårt mål, även om den sociala nuförtiden lämnar en del övrigt att önska, är vi redo att begynda vår vandring uppför Viktor Rydbergsgatan. Först måste vi emellertid snudda vid Götaplatsen, för att av de därvarande monumentalbyggnaderna och -statyn stännas i rätt känsloläge. Vid Avenyens slut viker vi i alla fall åt höger och lämnar stadslivet bakom oss. Vi har passerat en gräns, vilket märks på de från boutiquer och kommerspalats förskonade fasaderna. Snart flankeras vi av miljonärsvillor och högre läroanstalter. Vi lämnar för en kort stund Viktor Rydbergsgatan för att ta genvägen tvärs igenom det s k Nedre Johanneberg, ett område byggt i mörkrött tegel, med helt inbyggda gårdar och med diverse trafiktekniska mysterier. Fasaderna smyckas här och var av konstverk, och lämnar inget tvivel om vad för sorts folk som bott och bor här.

Bild 7. Nedre Johanneberg norrifrån

Bild 8. Nedre Johanneberg

Via Pontus Wiknersgatan tar vi oss åter ut på Viktor Rydbergsgatan, som nu på sin väg upp från Staden växt sig myndig, sväller på bredden och för ett tag skaffar sig fyra filer, med gräs i mitten. Är det en händelse att den lilla skogsvägen med gräs mellan hjulspåren återuppstått i form av den breda Stadsgatan? Just här, vid den bredaste vägen i närheten, som ett ljust och glatt avbrott efter allt det mörkröda teglet som så länge stängt färdemannen inne, ligger kyrkan. Den syns inte, den här kyrkan, den upplevs framförallt som ett tomrum.

Bild 9. Johannebergskyrkan skymtar bakom det mörka huset till höger

Vårt mål är nu nära: klart ser vi de tydligt funktionella, höga raka och asketiskt vita husen på höjden. Snart har vi nått krönet vid Richertsgatan, och det är dags att försvinna in i någon portgång. Välj någon bekant på Rosenskölds-, Örnehufvuds- eller Meijerbergsgatan, på Spaldings-, Von Gerdes-, Stuarts-, Lemans-, Fribergs- (låter nästan plebejiskt...) eller Richertsgatan. Säkert känner vi någon av alla dessa Övre Johannebergare. Det finns många små namnskyltar i varje port, och många portar, många hus, många husägare och många nyanser i putsen. Tryck på knappen, vänta på det lilla knäppet från dörrlåset, skjut upp ytterdörren, gå en halvtrappa upp till hissen, stig in - nej, tryck först ner hissen, vänta, öppna sedan dörren, skjut ifrån gallergrinden, stig in, stäng dörren, skjut för grinden, tryck på knappen, vänta förgäves på den viktökning som brukar ackompanjera hissars färd uppåt, se i sakta mak våningarna tvåååå, treeee, fyuyyra glida förbi, när hissen stannar skjut ifrån, öppna, skjut för, stäng. Gå en halvtrappa upp till vår gode vän - hoppсан, de här namnen stämmer ju inte - gå en trappa ner och - heureka...

Struntar man i att besöka någon och inte själv bor där uppe riskerar man att förstöra det fina intrycket genom att fortsätta tvärsigenom. Hungern och törsten driver en då i armarna på Kom-butiken, en sorts drugstore - fast utan drugs. Där kan man äta en hamburgare, en korv kanske, eller något grillat. Precis vad är inte lätt att säga. Kom besöks framför allt av icke-johannebergare, och var en vagel i ögat på lokalbefolkningen på den tiden man hade öppet till frampå morgonen. Idag är det inte längre så. Kombutiken får en emellertid att tro att man är i en alldeles vanlig stadsdel i en alldeles vanlig stad. Detta är dock den mest allvarliga missuppfattning man kan ha om Johanneberg. Om man ska tro de riktiga johannebergarna.

Låt oss därför stanna på krönet, sätta oss på en imaginär bänk i hörnet av Viktor Rydbergsgatan och Olof Rudbecksgatan, och iakta det brusande folkvimlet. Ja, brusande är kanske en lätt överdrift, men en jämn ström av människor passerar oss under dygnets ljusa timmar. Mellan klockan sex och nio ser vi människor på väg till jobbet eller till skolan, en del går, andra fördas med bil eller buss. Denna grupp avlöses snart av dagens första shoppare, som framförallt belägrar bagerierna vid tiotiden - något gott till förmiddagskaffet måste man ha. En annan grupp shoppare avreser under förmiddagens lopp mot stadens centrum, och vissa ur denna grupp, samt en del skolelever och yrkesarbetande, visar sig även under lunchtid. Under den tidiga eftermiddagen återvänder så en del av våra shoppare, mätta på skyltfönster, butiksgondoler och provrum. Den senare delen av eftermiddagen domineras åter av skolorngdom och yrkesarbetande, nu på väg hem efter en dag av idog strävan. Framåt nittontiden börjar trafiken mattas av, och senare på kvällen ser vi bara enstaka nattvandrare med något skrämt i blicken. Vi lämnar därför vår bänk, förvissade om att vi sett vad som finns att se i Johanneberg, och vi vill inte riskera att bli överfallna i dessa öde nejder.

3 JOHANNEBERG: YTTRE MILJÖ

3.1 Läge: avstånd och kommunikationer.

Johanneberg har idag ett utomordentligt centralt läge. Fullt så centralt har måhända läget inte alltid upplevts som, men efter det att stenstaden byggts ut med Nedre Johanneberg på 1920-talet, blev Övre Johanneberg ett eftertraktat område då det projekterats på 1930-talet, bland annat på grund av närheten till de finare kvartererna i norr. Det centrala läget, och den direkta övergången från en sorts stenhus till en annan i Viktor Rydbergsgatan, gör att Johanneberg är en stadsdel, med hög status, snarare än en förort (se vidare avsn. 11.3)

Alla de intervjuade är rörande överens om hur bra Johannebergs läge är. En familj som flyttade in 1939 gjorde det just därför att man kom närmare de högre skolor som barnen avancerat till. På den tiden fick man annars gå inåt staden för att handla. En intervjuad menar att läget på sätt och vis blivit mindre centralt i och med att bussarna går glesare, men många pekar på det faktum att man kan promenera ner till centrum som det avgörande: då bor man centralt. Förutom närheten till centrum betonas också att Johanneberg ligger högt, lugnt och lummigt: "vad fint man bor, det är grönt överallt längs vägen (om man går från Götaplatsen till Johanneberg via Näckrosdammsstigarna, faktiskt den närmaste vägen att gå), enormt grönt, fast man bor mitt i stan. Det känns att man är på väg mot lugnare ställen, ändå är det så nära". "I Johanneberg bor man nära, men ändå inte i staden. Det känns att det finns en stad, men det är fint att ha den lilla distansen till den". För många ligger också Johanneberg åt rätt håll. Jag kan inte göra ett generellt påstående om olika stadsdelars allmänna popularitet ur den aspekten, men från Johanneberg är det i alla fall lätt att komma söderut eller österut, samtidigt som man har nära till stora trafikleder norrut (vid Liseberg). Sedan är det naturligtvis så att val av bostad respektive arbetsplats inte sker oberoende av varandra, en lista över var människorna på Johanneberg arbetar säger inte att de valt Johanneberg för att komma nära jobbet, och inte heller att de valt sitt arbete för att komma nära Johanneberg, men den kan ändå visa vilka kopplingar mellan arbete och bostad som är naturliga.

I de hushåll jag besökt ser det idag ut på följande sätt:

5 arbetar i centrum
 2 i Mölndal
 1 på Hisingen
 1 reser flera gånger i veckan till Majorna för att repetera med orkester.

Tar man hänsyn till tidigare arbetsplatser och till pensionärers tidigare sysselsättningar får man en, förmodligen ofullständig, tabell som ser ut så här:

- 6 Centrum
- 4 Mölndal
- 4 Hisingen
- 1 Johanneberg
- 1 Sahlgrenska sjukhuset
- 1 Majorna
- 1 Västra Frölunda
- 1 utanför Göteborgsområdet

I 9 fall, nära hälften av dessa 19, bor eller bodde man inom 2 1/2 km avstånd fågelvägen från arbetsplatsen. På den aktuella listan ligger 5 arbetsplatser av 9 inom samma 2 1/2 km radie. De som har längre till arbetsplatsen har den ändå oftast förlagd söder- eller västerut. Av de fyra mölndalsfallen ligger 3 utmed Göteborgsvägen, norr om Mölndals centrum.

Hur kommer man till arbetet? I de 9 fallen i den aktuella listan använder man i 4 fall bil, i 5 fall buss och spårvagn. En av bilförarna har bil i tjänsten, och 2 andra bilåkare delar på samma bil. Av de 5 bussresenärerna kommer 3 från hushåll utan bil.

De offentliga kommunikationer som finns att välja på är:

- Buss nr 60 på Gibraltargatan, som trafikerar sträckan mellan Burås och Redbergsplatsen via Domkyrkan - Brunnsparken - Ullevi.
- Buss nr 40 på Viktor Rydbergsgatan, som trafikerar sträckan mellan Johanneberg och Kärra via Götaplatsen - Brunnsparken - Hjalmar Brantingsgatan - Backa.
- Buss nr 51 på Eklandagatan, som trafikerar sträckan Brunnsbomotet - Linnéplatsen via Stampen - Korsvägen - Mossen - Sahlgrenska.
- Spårvagn nr 4 på Mölndalsvägen, där dock ingen hållplats ligger särskilt bra till. Den går annars mellan Mölndal och Saltholmen via centrum.

Turtätheten på ovanstående busslinjer varierar mellan 10 och 15 minuter under dagtid, medan den stiger till 20 minuter efter kl 19. Detta gäller måndagar till fredagar.

Kommunikationerna är följaktligen utmärkta åtminstone till en stor sektor av centrala staden, mellan Vasaplatsen - Lilla Bommen - Ullevi - Svingeln - Korsvägen, och dessutom till en smal sektor av Hisingen. Guldheden och, framför allt, Sahlgrenska når man också lätt och enkelt. Skall man till något område utanför detta, måste man byta färdmedel åtminstone en gång.

Johannebergarna ser det som att man har två bussar till centrum och en till Sahlgrenska, vilket säger det viktigaste om hur bussarna används. Dessutom tar man 51:an till Slottskogen och Naturhistoriska Muséet. Vackra dagar när man vill ha frisk luft kan man också promenera till Korsvägen och ta linje 5 mot Delsjöreservatet.

Johannebergarna är i stort nöjda med de offentliga kommunikationerna. Turtätheten har dock varit större, och för den som till exempel skall till arbetet på söndag morgon finns det problem. Sommartid går bussar och spårvagnar glesare än om vintern (vintertiderna har refererats ovan), men det kan i viss mån lösas genom att man cyklar eller promenerar då, åtminstone gäller det dem som arbetar i centrum.

Ett populärt sätt att utnyttja Johannebergs olika möjligheter och fördelar är att promenera genom grönskan ner till centrum (Götaplatsen - Avenyn) och sedan ta bussen hem. Flera intervjuade har spontant nämnt just detta mönster.

En av de intervjuade kan inte använda busslinjerna på grund av deras höga insteg. I stället har hon tio färdtjänstresor per månad, och får för övrigt resa med taxi på egen bekostnad. Hon är pensionerad, och då färdtjänstresorna går åt till kursdeltagande, använder hon taxi för regelbundna resor till centrum, för att handla i området kring Kungstorget. En taxi från Johanneberg kostar 18-20 kronor, vilket "inte är så förfärligt dyrt", men tyvärr är det ont om taxibilar och väntetiden kan bli lång. Taxi ger dock den fördelen att man kommer ända fram till porten, sedan är det bara en halvtrappa upp till hissen, och när man stiger ur hissen är man vid dörren. I många uppgångar i Johanneberg är det dock fler trappsteg än i den här aktuella, även förekommer ofta trappa mellan hissdörr och lägenhetsdörr.

Några smärre problem finns med Johannebergsbussarna, så till exempel har hållplatsen på Gibraltargatans västra sida fått ett mindre lyckat läge såtillvida att man måste korsa ut- och infart till den stora parkeringsplatsen framför Chalmers för att komma till ett övergångsställe. Spårvägen har uppmärksammats på förhållandet, men menar att det ingen annanstans finns plats för en väntkur. Tidigare var det dessutom livsfarligt halt i backen ner mot Gibraltargatan från änden av Rosensköldsgatan. Gatukontoret har där, efter påstötning, satt upp ett räcke, vilket gjort det möjligt att använda gångvägen oberoende av de klimatologiska förutsättningarna.

Att ta bilen till eller från Johanneberg är förenat med ringa svårighet. Det finns inga särskilda proppar i trafiken, möjligen är korsningen Gibraltargatan/Eklandagatan hårt belastad i rusningstid. Sedan man fått direkt förbindelse med Guldheden har Eklandagatan överhuvudtaget blivit mycket hårdare belastad.

Den långa Viktor Rydbergsbacken lägger förmodligen hämsko på många presumtiva Johannebergscyklister. Den enda i intervjumaterialet som cyklar vackra sommandagar väljer att trampa uppför Aschebergsgatan och sedan över Chalmers till Fridkullagatan för att hämta sitt barn.

3.2 Trafik och parkering

De tre stora gatorna i området är Viktor Rydbergs-, Gibraltar- och Eklandagatan. De två sistnämnda utgör gränser, och endast den förstnämnda skär rakt igenom området. Halva Johanneberg, den delen som ligger mellan Gibraltar- och Viktor Rydbergsgatan, kan ses, och ses ibland som, omgärdad av stora trafikstråk, medan den andra halvan, som har en naturgräns i öster och norr, inte på samma sätt är en ö i trafikhavet.

Viktor Rydbergsgatan är, till skillnad från alla andra gator inuti området, en genomfartsgata. Trafiken flyter i en jämn, om än inte särdeles tät, ström. Hastigheterna är troligen snarare över än under de tillåtna 50 km/h; för att bekvämt rulla uppför backen på högsta växeln måste man köra lite för fort, och likaså är det inte så lätt att komma sig för med att bromsa när man lika mjukt rullar nerför backen på 4:an. En analys av eget och andras körande i den rådande trafikmiljön - breda, väl upplysta gator med relativt gles trafik - visar att det krävs särskild uppmärksamhet och anledning för att hålla hastighetsbegränsningen.

Bild 10. Viktor Rydbergsgatan; bred och gles trafikerad

Smågatorna i området är oftast återvändsgator och används bara av bilförare som avser att stanna eller parkera där det finns plats. Parkeringsplatser finns det gott om, och därför är hastigheterna normalt låga, utom för taxi och färdtjänst, vilka kan stanna utanför porten, på den oftast tomma sida av gatan där parkering är förbjuden.

Bild 11. Gatuparkering på en av Övre Johannebergs smågator

Polisen har inget att anmärka på Johanneberg eller johannebergarna ur trafiksynpunkt.

Människorna i Johanneberg menar heller inte att det är några större problem förknippade med trafiken. En attityd som "det är synd att den behövs men bra att den finns" förefaller vanlig. Man bor i en stad och där finns trafik. Alltså måste man anpassa sig och acceptera det. En del säger sig ha hört klagomål på trafikbuller från Viktor Rydbergsgatan, men tillägger att för egen del märker de inget, alternativt att de märker det, men uppskattar att det finns lite livstecken runtom.

På de små gatorna i området kör i alla fall många taxi och färdtjänstbilar, och dessa fordons förare har skaffat sig ett rykte som fortkörare. En del mödrar på Johanneberg har diskuterat möjliga åtgärder, sänkt hastighetsbegränsning till 30 km/h, pucklar i gatan osv, men ansvariga myndigheter menar att 30 km-skyltar är meningslösa, eftersom ingen bryr sig om dem. Ett alternativ är naturligtvis att helt stänga smågatorna för biltrafik, men de som jag talat med menar att det vore fel, eftersom så många är beroende av att kunna få åka bil ända fram till porten. Målet för johannebergarna synes vara en ömsesidig anpassning mellan bilar och boende, snarare än en separering.

En förändring i trafikmiljön man ofta nämner är den ökade trafiken på Eklandagatan. Denna ökning har också haft den effekten att den tendens till centrumbildning som uppstått i korsningen Eklandagatan - Viktor Rydbergsgatan avbrutits: trafiken omöjliggör den direkta kontakt mellan affärer och institutioner på ömse sidor av Eklandagatan som skulle vara nödvändig för en centrumbildning.

En annan förändring är ljussignalerna för gående vid busshållplatsen framför Richertsgatan. De kom till efter en svår trafikolycka då en man från området blev påkörd, sägs det.

Parkering i Johanneberg sker normalt på ena sidan av de små gatorna eller på asfalterade mindre parkeringsplatser mellan huskropparna. Dessutom finns en större parkeringsplats mellan Richertsgatan och Viktor Rydbergsgatan, en ännu större på västra sidan av Gibraltargatan, samt Centralgaraget i korsningen Eklandagatan - Viktor Rydbergsgatan. På de mindre parkeringsplatserna finns antingen mätare eller också består de av förhyrda platser. På gatorna finns ett antal fria platser, men också rutor med p-mätare.

I de intervjuade hushållen finns fyra bilar, varav en står i Centralgaraget, en på hyrd uteplats och två parkeras där det går. Det hushåll som har bilen i Centralgaraget använder den mycket sällan, främst sommartid. De övriga hushållen använder bilen dagligen. För plats i Centralgaraget betalas 150:-/månad, för uteplats 75:-. Den ena av de "fritt" parkerade bilarna uppges kosta c:a 10:-/månad i p-mätaravgifter.

Vill man parkera fritt i området söker man först efter gratis p-platser utmed gatan hemmavid. Ju senare på kvällen man kommer, ju svårare är det att hitta en sådan. Man söker sedan lite längre bort, och oftast finner man en gratisplats. En natt i veckan är s k städ natt, då gatuparkering är förbjuden eftersom Gatukontorets städfordon skall fram. Den natten får man stå på skolgården, om man flyttar sitt fordon före kl 07.00. Inom parentes får man använda lärarnas vid Johannebergsskolans p-plats under samma förutsättning alla nätter. Städ natten är den enda besvärliga natten ur parkeringssynpunkt, då kan till och med mätarna framför Richertsgatan vara upptagna.

Några klagomål på parkeringssituationen utformade som krav på bättre ordnade förhållanden hör man inte. Visserligen är man kritisk mot de bilägare som ställer sina bilar på gräsmattan, men gräsmattorna är oftast privat mark och så länge hyresvärden inte reagerar kan ingen göra något åt det. Däremot kritiserar man ofta p-mätare och parkeringsvakterna. Man frågar sig varför det ska finnas p-mätare i bostadsområden, man irriterar sig på att Gatukontoret lappar bilar om söndagsnätterna och i ett intervjuat hushåll hade man, när man såg att parkeringsvakterna passerat första gången och skrivit upp vilka bilar som stod på röd mätare, samlat ihop de enkronor man hade och gått ut och lagt i mätarna.

De problem som finns, med parkering på gräsmattor till exempel, menar man beror på att folk inte vill betala. Tog man bort mätarna skulle alltså det problemet lösas. Ett annat problem utgörs av vissa mindre p-platser som fått en olycklig placering: intill en lekplats, just framför sängkamarfönster etc. Så till exempel skulle p-platsen längst ner på Meijerbergsgatan kunna bli en

boll- och lekplan i stället. De johannebergare som har fönster åt Gibraltargatan hade tidigare en stor fotbollsplan att titta ut över, men idag ser man bara en jättelik parkeringsplats och blanka plåttak. Det är en tråkig förändring.

Bild 12. "Där låg förr en fotbollsplan"

Flera intervjuade har påpekat att det inte blir fler bilar på Johanneberg nu, och det är sant att behovet av bil kanske är mindre där än på många ställen i Göteborg: läget är centralt, de offentliga kommunikationerna fungerar någorlunda tillfredsställande samtidigt som en stor del av befolkningen är pensionärer (se tabell 2.2). Den sistnämnda faktorn är kanske inte bestående, men en förändring i befolkningssammansättningen skulle kunna uppvägas av förbättrade bussförbindelser.

3.3 Lekområden

I materialet finns två familjer med småbarn, och en familj som haft småbarn i Johanneberg. Några klagomål förutom vad som sagts ovan under rubriken parkering finns inte att redovisa. Tvärtom är man förtjust i vissa lekplatser, till exempel den vid Meijersbergsgatans slut, där det finns lite natur att leka i, och inte bara färdiggjorda lekredskap.

Förutom de planlagda lekplatserna finns det åtminstone två ställen som är viktiga vintertid: i backen från lekplatsen bakom Spaldingsgatan ner mot Gibraltargatan och i backen från Fribergsgatan - Richertsgatan ner mot Stuartsgatan åker man pulka. Dessa två områden är i det närmaste omistliga.

Bild 13. Ett hörn av lekplatsen vid Meijerbergsgatan

3.4 Grönområden och promenadmöjligheter.

I förhållande till det centrala läget finns det mycket grönt på Johanneberg. Mellan huskropparna ligger stora områden med gräs och, i viss utsträckning, berg i dagen. Fullvuxna träd finns lite överallt, och här och där finns rätt vildvuxna och otillgängliga skogsdungar, ofta i branta sluttningar. Det allt dominerande grönområdet idag är emellertid skogen mellan Rotarys studenthem och Näckrosdammen. Vill man gå ut och promenera, eller vill ha frisk luft utan att lämna Göteborg, så går man dit. Som nämnts ovan är det vanligt att man går till centrum genom detta grönområde för att sedan ta bussen hem. Det är också vanligt att man går den vägen till och från arbetet, om man jobbar centralt, och vädret tillåter.

Det har funnits vissa problem förknippade med Näckrosdammen: under ett par år höll en del narkomaner och langare till där. En av de intervjuade, som på den tiden bodde vid Eklandagatan, promenerade emellertid mer eller mindre dagligen den vägen, även om kvällarna och ingenting inträffade någonsin. "Blottare" och "tittare" rapporteras också ha iakttagits i skogsområdet. Idag verkar dock inget störa friden, fast uppenbarligen tar man inte gärna vägen rätt genom skogen om kvällarna.

Bild 14. Skogspartiet mellan Johanneberg och Näckrosdammen

En intervjuad menade att det är svårt, onödigt svårt, för de gamla i Johanneberg att ta sig in i skogen. "Det är synd att de, som har tid att njuta av naturen och som har den så nära, inte har möjlighet att göra det. Det borde kunna ordnas!"

Övriga promenadstråk är Mossen, runt Chalmers, Fredriksdal och, med buss respektive spårvagn, Slottskogen och Delsjöområdet. På gatorna i området promenerar man inte, och inte heller kan man gå ut och sätta sig i gräset: alltför många hundägare låter hundarna smutsa ner utan att göra något åt det.

3.5 Diskussion och sammanfattning

De intervjuade personerna har sinsemellan mycket olika dygnsscheman. Av pensionärerna var en synnerligen pigg och rask, medan en annan var handikappad och endast med svårighet kunde röra sig utomhus. Av de yngre intervjuade fanns sådana som arbetade från morgon till kväll, och som hade gjort så under 30 år i Johanneberg, och där fanns en som mest arbetade om nätterna och helgerna, och var hemma och ofta ute om dagarna. Den yttre miljön, eller upplevelsen av den yttre miljön, måste naturligtvis vara annorlunda för den som är ute och leker med småbarn hela dagen jämfört med den som ger sig iväg i arla morgonstund och inte återvänder hem förrän det är mörkt ute. Läger man därtill de olika sätt man har att tillbringa helgerna, får man en mycket stor variation i upplevelseinnehållet.

Några exempel:

- Om dagarna jobbar M i centrum, F i mölndalsområdet och S är på dagis. Under vinterhalvåret är det därför inte så mycket de ser av området. Om sommaren slutar M så att hon kan hämta S före 15.00, och då tillbringas många eftermiddagar i sandlådan. Över helgerna händer det att man stannar hemma någon gång om sommaren, och då är man mycket ofta på lekplatsen i närheten. Annars tillbringar man fritiden på sjön eller hos släktingar, utanför Johanneberg.
- P arbetar heltid och ser Johanneberg, förutom om kvällarna, endast på lördagar och söndagar. Sommartid har familjen vanligtvis bott på landet, och då har P dagligen pendlat till arbetet. H har rört sig mycket mer i Johanneberg om dagarna, när B var liten gick man till sandlådan, ut och promenerade, handlade, osv.
- E arbetar heltid i centrum, och ser därför inte mycket av Johanneberg om dagarna. Utsikten finns dock där även kvällstid, även om den inte precis är ut över Johanneberg. Om sommaren och våren, med balkongdörren öppen, hörs ljud från Liseberg och Ullevi, däremot inga trafikljud. Om vintern tillbringar E åtminstone två helger av tre hemma. Varmare tider far E till föräldrahemmet, utanför området.

Det är uppenbart att en stor mängd faktorer spelar in när man bedömer ett områdes, sitt områdes, fysiska och yttre miljö. Lite till mans menar man väl att husen i Johanneberg är fula; en intervjuad berättar om hur hon en gång i början av femtiotalet såg upp mot sin systems lägenhet i Johanneberg och undrade hur folk kunde bo i såna kaninburar. Det som då inte alls verkade vara ett trevligt område uppfattar hon idag som bra. "Vanans makt är stor och idag är det både grönt och välskött här - träden har hunnit växa en del på 30 år".

En annan intervjuad säger: "Husen här är säkert fulast i stan, men här blir ändå fint på grund av oordningen: husen står lite hur som helst. Dessutom försvinner husen i det gröna om våren och sommaren".

Luftigheten och grönskan mellan husen betonas ofta, liksom lugnet. Från många lägenheter har man också en enastående utsikt, från andra en mindre betagande. Byggandet av Volrat Thams 12-vånings studenthem tycks på sin tid ha vållat en del protester, när det visade sig att de planerade 4 våningarna skulle tredubblas. Jag har besökt lägenheter som legat så att säga i skuggan av Volrat Tham, och kan förstå om sinnena upprördes av resandet av denna koloss.

En intervjuad säger så här: "Vasastan, Olivedal, Kommandantsängen är boendalternativ för mig i Göteborg. De representerar alla en riktig stadsmiljö, med affärer, småverkstäder, riktiga gator osv. Johanneberg är på gränsen till en annan typ av bostadsområde, som framförallt representeras av modernare förorter, en typ av

område som jag inte kan tänka mig att bo i. Det är viktigt att ha verkstäder, affärer med mera runt omkring sig". Här kan tilläggas att Johanneberg tycks vara ett av de sista områdena i Göteborg där man integrerade affärer med bostadshus, dvs man skapade inget centrum för affärsverksamheten som i senare planerade områden. Förmodligen räknade man med att johannebergarna skulle vara köpstarka nog att bära upp en sådan ekonomisk struktur.

Kanske hade Johannebergs yttre miljö varit bättre om husen varit lägre och friytorna större (se avsn. 2.2.), kanske inte. Johanneberg är en stadsdel som hela tiden påminner om att man befinner sig i en stad, och en rätt stor stad till på köpet. Det måste inte vara av ondo - många intervjuade tycks uppfatta en alldeles lagom grad av isolering i Johanneberg. Denna väl avvägda isolering kan kanske representeras av den känsla av både kontakt och anonymitet som man får när man om kvällen ser ut mot nästa höga skivhus med dess hundratals upplysta fönster, så nära att det nästan täcker synfältet, men samtidigt så långt bort att inget enskilt fönster tränger sig på.

Varje allmän slutsats om den yttre miljön måste bli mycket generell, men det är klart att de människor som trivs i stadsmiljö också trivs med Johannebergs yttre miljö. Kan man sedan få en extra krydda genom till exempel jublet från Liseberg som bakgrundsbrus kommer man säkert att trivas utomordentligt bra med den.

Bild 15. Johannebergsperspektiv

4. JOHANNEBERG: SOCIAL MILJÖ

4.1 Grannar och vänner

Johanneberg är mycket lugnt och stilla. Så vill man uppenbarligen också i allmänhet ha det, vilket inte är något ohemult krav, men det är knappast möjligt för en familj med små barn att vara lika hänsynsfull och iaktta lika stränga regler rörande buller och dylikt, som det är för en äldre ensamstående människa i en rymlig lägenhet. Med nödvändighet kommer följaktligen barnfamiljer att uppfatta vissa grannar som gnälliga och lättretade, samtidigt som dessa grannar ser barnfamiljerna som ohyfsade och bråkiga.

Några exempel på hur den här motsättningen tagit sig uttryck har jag samlat på mig under intervjuerna:

- Grannar som klagar och frågar vad för oljud som förevarit när en fyraårig pojke och några kamrater lekt.
- Grannar som påpekar att sagde son "hoppas en hel del".
- P-böteslapp på barnvagnen som stått i entrén utan att vara ivägen
- Samma barnvagn kastad i trappan så att ytterdörren inte gått att öppna.
- En lista som skickades runt bland hyresgästerna i en uppgång med krav på att en familj i uppgången skulle vråkas, en fyrabarnsfamilj, på grund av att de förde för mycket oväsen.

Motsättningarna har naturligtvis inte mildrats av det faktum att en hel generation tycks lysa med sin frånvaro i Johanneberg: vad som finns är äldre människor, nära eller över pensionsåldern, och yngre: högskolestuderande eller familjer med små barn. De äldre har ofta bott mycket länge i Johanneberg, de tre äldre hushåll jag besökt flyttade till Johanneberg 1939, 1949 respektive 1950. De tre yngre hushållen flyttade till området 1965, 1974 respektive 1975. I de två yngsta hushållen finns småbarn: en treårig son i det ena och en fyraårig dotter i det andra. Småbarn är inte särskilt vanliga i Johanneberg (se tabell 2.2): I ett av de stora husen, med över 100 lägenheter, fanns i december 1980 fyra barn mellan 3 och 5 år. I januari 1981 hade två av dessa flyttat från området. En småbarnsfamilj, som tidigare allvarligt diskuterat köp av eget hus, men bestämt sig för att stanna i Johanneberg, såg sig nu tvungna att revidera sitt ställningstagande: barnen måste ju ha lekkamrater.

Det förefaller vara glesare mellan barn i skolåldern och mellan ungdom upp till de övre tonåren. När det gäller åldrarna 19-25 är de snarast överrepresenterade beroende på de omkringliggande studenthemmen och de ganska talrika smålägenheterna.

Sex hushålls flyttningshistoria i Johanneberg ser ut som följer:

1. Till Johanneberg, 2 r o k, 1974 (2 pers., senare 3)
3 r o k, samma hus, 1978 (3)
2. Till Johanneberg, 2 r kamm. o k, 1975 (2 pers., senare 3)
4 r o k, 1978 (3)
3. Till Johanneberg, 3 r o k, 1939 (4, idag 2)
4. Till Johanneberg, 1 r kamm. o k, 1950 (1)
4 r o k, samma hus, 1955 (1)
5. Till Johanneberg, 2 r o k, 1949 (2, senare 3)
4 r o k, samma hus, 1965 (3, idag 2)
6. Till Johanneberg, 1 r o k, 1965 (2)
3 r o k, 1975 (2)

Det mönster som här kan skönjas är att man flyttar in i en mindre lägenhet och så småningom får möjlighet att flytta till en större. Undantaget är en familj som flyttade in när huset var nybyggt. Emellertid tycks det vara mycket ovanligt att man byter från större till mindre, och någon trångboddhet tycks heller inte finnas. Att mönstret ser ut som det gör kan förklaras med dels att husen ägs av privatpersoner, som givit de som redan bor i huset, och visat sin goda vandel, företrädesrätt till lediga lägenheter, samt med de förhållandevis låga hyrorna. På socialbyrån bekräftar man att det ofta är billigare att låta hjälpsökande pensionärer, som inte klarar att betala hyran för en lägenhet som är för stor för att de ska få bostadsbidrag, bo kvar i sin större lägenhet, än att ge dem en mindre lägenhet i andra områden.

Sammantaget får man i alla fall en process där de som flyttat in i en mindre lägenhet men som kommer att behöva en större, och som har god råd med en sådan, endast sällan kan komma över den, eftersom någon avflyttning från större lägenheter nästan inte sker. Under sextio- och sjuttitotalen har därför barnfamiljer i stor utsträckning fått flytta från Johanneberg, ofta till radhus- eller villaområden. De mindre lägenheter som då blivit lediga har så fyllts på med flera yngre familjer, som i sin tur tvingats flytta när de vuxit. Kraven på bostadsyta och rumsantal har ju också vuxit starkt sedan Johanneberg byggdes. Sker ingenting, så kan man förmoda att de barnfamiljer som idag finns i Johanneberg kommer att göra verklighet av sina funderingar på att skaffa radhus eller villa inom cirka 5 år. På lång sikt skulle man kunna föreställa sig att, allteftersom den äldsta generationen försvinner, stora lägenheter fylls av barnfamiljer, men eftersom husen fortfarande är privatägda och inflyttning i tomma lägenheter i första hand förbehålls tidigare hyresgäster, så kommer antagligen barnlösa hushåll med lång boendetid i huset att stå först i kön. I den mån husvärden hyser uppfattningen att barnfamiljer sliter hårdare på huset, kan man också förvänta sig visst motstånd från det hållet. Johanneberg skulle på så vis bli

en stadsdel där endast vuxna och småbarn bor, en situation som i och för sig påminner om dagens läge.

Är det någon nackdel att ha en stadsdel med bara vuxna och småbarn? En intervjuperson sade: "Johanneberg är trevligt också därför att det inte finns några busiga ungar - det är lugnt. Kanske lite för lugnt". De barn och ungdomar som finns i Johanneberg idag anses allmänt vara mycket välartade. När vid ett tillfälle en mindre välartad flicka i de nedersta tonåren nämndes, lade man genast till: "men det var säkert en Solgårdare*".

Ur social synpunkt är Johanneberg en tämligen homogen stadsdel. Här bor till exempel inga invandrare, utom kanske någon från högstatusland: någon amerikan, engelsman eller dylikt (jämför tabell 2.3). Dessutom finner man en och annan som kommit till Sverige för kanske 35 år sedan. Den finske, turkiske eller jugoslaviske arbetaren finner man emellertid inte i Johanneberg. Etniska etiketter som "tysk", "jude", används dock av den äldre generationen på ett sätt som inte låter naturligt för efterkrigsöron.

Lika fruktlöst som det är att söka den invandrade arbetaren, lika fruktlöst är det att försöka finna den infödde arbetaren. I Johanneberg bor en solid medelklass i klart medvetande om det, och med rätt så tydliga gränser. Buss nr 40 har tre sorters passagerare: de bäst situerade, som stiger av vid Nedre Johanneberg, medelklassen som bor i Övre Johanneberg, och studenterna från studenthemmen.

Denna sociala homogenitet synes kunna ge en viss trygghet, men med den har också följt en viss intolerans och en beteendekod som för många gör området fränstötande. Således har jag hört talas om en kvinna med alkoholproblem, som råkade hamna i Johanneberg. Hon höll på att bli förstörd av det bemötande hon fick, och först när hon fått hjälp att skaffa sig en väska i stället för plastpåse osv, så att hon inte brast i "finhet", kunde hon klara granntrycket. En av de intervjuade, som flyttat in från Västra Frölunda, var i början mycket orolig över stämningen i huset, förstod inte alls vitsen med att bo i Johanneberg, utan ville bara hem till Frölunda.

Vid flera tillfällen när man har diskuterat gatufriden, nedskräpning eller ouppfostrade barn, har man skyltt på Solgårdare, nyinflyttade eller besökare. Ogärna vidgår man att gamla johannebergare skulle kunna ligga bakom oegentligheter. Även på socialbyrån har man liknande erfarenheter. Där säger man att det finns en motvilja mot att erkänna verkligheten, "ett skuggspel pågår i Johanneberg". Det är aldrig de egna barnen som super, bara andras. Det är svårt att tala om problem med föräldrarna, de är inte öppna för hjälp, och man måste ha en annan metod för att utreda förhållandena. Man måste klä upp sig, måla naglarna, ta på sig snygga skor och så vidare; man måste gå

* Stiftelsen Solgårdarna bildades i Göteborg 1936, och hade starkt inflytande från HSB och hyresgäströrelsen. Man byggde några hus väster om Gibraltargatan som fick klar klasstämpel av johannebergarna.

in och vara myndighetsperson, visa lagtexten och använda byråkratspråk för att bli insläppt.

Låt oss inte överdriva de negativa sidorna, med 28 lägenheter i en trappuppgång och en enda långsam liten hiss måste problem uppstå. De flesta johannebergare menar nog ändå att grannsämjan är god, även om de alla kan berätta om något fall i den egna trappuppgången där det inte varit så. Visserligen umgås man inte i någon större utsträckning med sina närmaste grannar, fast de äldre hyresgästerna byter emellanåt tjänster och dricker en kopp kaffe tillsammans. Barnfamiljer umgås framförallt med barnfamiljer, av naturliga skäl (gemensamma problem och barnglesheten), och barnfamiljer finner man inte i varje uppgång.

Flera intervjuade menar att de valt att i viss mån isolera sig gentemot de närmaste grannarna. Sina vänner har de utanför trappuppgången, utanför området. De vill själva kunna bestämma när och hur man skall umgås, de vill träffa folk när de är redo för det och intresserade av att göra det.

Man skulle kunna förmoda att hus med hiss är mindre kontaktskapande än hus utan hiss, eftersom man i de senare, under sin mödosamma vandring uppåt, stöter på den ena grannen efter den andra, ibland behöver vila på något våningsplan etc. Jag vill till detta påpeka att hus med så små och så långsamma hissar som i Johanneberg än mer främjar kontaktskapandet, eftersom det är nödvändigt att inleda samtal med de personer man under så lång tid kläms så tätt intill.

Förutom i hissen kan man träffas på någon bänk, sådana finns företrädesvis vid lekplatserna. Det händer då att man i samlad tropp går upp till tant Fanny och dricker kaffe. Vidare kan man råkas i någon av de lokala affärerna - kanske på bageriet lagom till förmiddagskaffet. Som synes är, förutom hissen, kontaktplatserna reserverade för de daglediga.

Bild 16. Träffpunkt söder om Meijerbergsgatan

Hundar, liksom barn, har en känd kontaktskapande effekt. Någon särskild betydelse tycks däremot inte bilen ha i Johanneberg, att pyssla med bilen på parkeringsplatsen är annars ett vanligt sätt för män att träffa andra män.

Om man nu känner varandra och skall träffas, så finns det i stort sett bara hemmet att välja som plats. Man skulle kunna föreställa sig att man kunde träffas på pizzerian på Gibraltargatan eller, med större svårighet, på Kom. Ingen intervjuad tycks emellertid se det som en möjlighet. I stället efterlyser man någon sorts neutral träffpunkt.

Sommartid är det sociala livet rikare, eftersom man då kan umgås utomhus. Ofta är barnfamiljerna då ute till sena kvällen, och sommaren 1980 hade man också planer på en gårdsfest vid Meijerbergsgatan. Den blev inte av, men den skall bli av våren 1981 i stället, säger man.

Mig förefaller lägenheterna i Johanneberg vara tämligen lyhörda. Alla intervjuade tar också spontant upp frågan om oväsen från grannar. Sambandet mellan barn och buller har jag berört. Men det finns andra sorters oväsen: en intervjuad familj hade fått klagomål efter det att en medlem spelat akustisk gitarr en kväll, en barnfamilj skaffade sig en stor väggbokhylla just för att placera den längs väggen mot grannarna, inte för att själva få det tystare, utan för att höras mindre. Som överallt annars förekommer det kraftiga stereoanläggningar i Johanneberg, och när den resursen utnyttjas, så klagar grannarna. Ibland har man fest, och då hänger också klagomålen i luften. Klagomål är emellertid bara ett uttryck för missnöje och andra sätt att visa vad man tycker är att sluta hälsa, ringa på dörrklockan och snabbt försvinna, samla namn på en lista för vräkning av den störande hyresgästen osv. Men samtidigt som man kan bli irriterad av att bli störd, finns en annan faktor med i bilden: man vill inte lägga sig i. Irritationen och oviljan att lägga sig i tar i många fall ut varandra, och det finns säkert många trappuppgångar där man aldrig klagar. Dessutom är det lugnt och tyst i Johanneberg, och det finns inte ofta något att klaga på. Jag tror dock att den som vill trivas med grannarna i Johanneberg måste vara beredd att anpassa sig i sitt beteende och beredd på att visa stor hänsyn - dvs vara tyst och lugn.

4.2 Affärer. Service.

Johanneberg saknar, som tidigare nämnts, ett centrum. Det ställe som förefaller vara det naturliga centrat, parkeringsplatsen framför Richertsgatan, saknar det ural butiker och inrättningar som vore nödvändigt. I stället ligger post, bank, apotek och flera butiker koncentrerade till korsningen Viktor Rydbergsgatan - Eklandagatan, ett olyckligt läge, då trafiken på Eklandagatan stycker upp detta pseudocentrum. Majoriteten av Johannebergs affärer ligger emellertid integrerade i bebyggelsen.

Med tanke på närheten till stadskärnan och dess resurser är urvalet butiker tämligen rikligt, även idag. Det finns flera livsmedelsaffärer (även grönsaks- och fiskaffär och charkuteri), tobakshandlare, 3 bagerier, kortvaruaffär, antikvariat, blomsterhandel, damfrisering, fruktaffär, bensinstation och Kom drugstore. Och säkert fler.

De affärer man uppgett att man använder regelbundet är följande:

Hero-ICA livsmedel	(5)
Bagerier	(4)
Blomsterhandel	(3)
Kom	(3, varav 2 "i nödfall")
Grönsaksaffär	(2)
Charkuteri	(2)
Konsum livsmedel	(1)
Fiskaffär	(1)

Flera intervjuade påpekar att man borde handla mer i de lokala småaffärerna, eftersom det var viktigt att de fick finnas kvar, men att man ändå stod sig själv närmast och handlade där det var billigast och bäst: följaktligen gjorde man storköp i lämplig stormarknad.

Vid två tillfällen uppgav man att man saknade någon typ av affär i Johanneberg: dels en kemikalieaffär som tidigare fanns, dels ett systembolag.

Apoteket vid Eklandagatan används av många, men hör kanske snarast till servicesektorn. Inom denna sektor är Johanneberg väl utrustat. Det finns; förutom apotek; bank, post, distriktsläkare, skola, Barnvårdscentral, Mödravårdscentral, sjukgymnast och geriatrisk klinik inom nära räckhåll. Ingen av de intervjuade hade något att erinra mot denna sida av livet i Johanneberg, med ett undantag: de pensionärer som frågades ut var eniga om det stora behovet av ett servicehus för de gamla som inte längre klarar att bo kvar i sina lägenheter.

Skolan har hamnat under rubriken Service. Johannebergarna ser den som en, åtminstone idag, problemfri skola, utan disciplinproblem, och med en läraruppsättning som varit densamma sedan skolan byggdes på femtiotalet. Johannebergsskolan ingår i Burås rektorsområde tillsammans med Buråsskolan. På skolan finns vanligt låg- och mellanstadium. Dessutom finns fyra Montessoriklasser, omfattande första till och med sjätte årskursen. Vidare finns det en del särskilda undervisningsgrupper för synskadade från Göteborg och vissa grannkommuner. Tidigare har det här funnits en filial till Tomtebodas skola, men den är nu nerlagd. Det finns också en privat skola inhyrd i Johannebergsskolan: Estniska skolan. Den består av tre klasser, omfattande första till och med sjätte årskursen, och har sammanlagt 35 elever. I skolans lokaler bedrivs om kvällarna diverse kursverksamhet.

Det är sant, som ryktet säger, att lärarna på Johannebergsskolan är gamla i gården, men det har sin naturliga förklaring i det att med minskat elevunderlag och därmed minskat antal klasser, så får de senast anställda lärarna flytta på sig först.

4.3 Sociala aktiviteter: Föreningsliv, församlingsliv, kulturliv...

Av de föreningar som finns upptagna på Göteborgs fritidsförvaltnings lista över föreningar i Burås-Götaberg är det bara fyra som har direkt anknytning till övre Johanneberg medelst namn eller adress. En av dessa är Johannebergs Församling. De övriga är Johannebergs IF (handboll, fotboll, bordtennis), Johannebergs SMU och Johannebergs Scoutkår. Det finns ytterligare två fotbollsklubbar i den omedelbara närheten: Mossens BK och BK Helmut. Det är allt.

Burås fritidsgård öppnades på nytt hösten 1980. Gården är öppen 8 timmar per dag mellan 11.00 och 22.00 måndag till fredag samt mellan 12.00 och 17.00 söndagar.

På Johannebergsskolan ger TBV och Medborgarskolan kurser på kvällstid i syslöjd, silversmide och navigation, Mossens BK har badminton och inomhusbandy i gymnastiksalen mellan 18.00 och 22.00, och en kurs i jazzbalett ges även. Dessutom förekommer en dykarklubb med namnet Sjökorerna i lokalerna. Det mesta av detta har ingen direkt anknytning till Johanneberg, förutom att lokaler-na råkar ligga där.

Johannebergs församling, dit förutom Johannebergskyrkan också hör Burås- och Landalakyrkorna samt studentprästen, har i sina lokaler på Wijkandersgatan en hel del verksamhet. Till sitt förfogande har man framförallt en stor och stilig samlingssal med ett litet altare på en scenliknande konstruktion. Ett 60-tal stolar står i två fyrkantsformationer framför scenen, och längre bak finns långbord för dussinet besökare var. Man har möjlighet att stänga av ett inre rum här, med plats för 30-40 personer. Barnlokaler finns en trappa ner, två rum, ett bord och stolar för pussel och pyssel, ett rum för friare sysselsättningar, husbygge m.m. Dessutom finns ett kök som barnen får använda för att baka i. Det ser ut ungefär som vilket lekis som helst, den speciella karaktären syns bara på orgeln, biblarna och kartan över Palestina.

I församlingshemmet bedrivs följande verksamhet en normal vecka:

Måndagar 09.30-12.00 Kyrkans barntimmar (barn 3-7 år)

Tisdagar 09.30-12.00 Kyrkans barntimmar

12.00-14.30 Samling för daglediga (musik, kaffe, föredrag, varannan vecka)

17.00 Missionskretsen (varannan vecka)

Onsdagar 17.00	Onsdagsskola (har ersatt söndags- skolan)
	Onsdagsgruppen
	Veckopredikan
Torsdagar 09.30-12.00	Kyrkans barntimmar
kvällstid	Kyrklig Ungdom Landala
Fredagar	Morgonbön
09.30-12.00	Kyrkans barntimmar

Ibland har studentprästen samling på torsdagarna, ibland utnyttjar någon förening lokalerna.

De här aktiviteterna lockar mycket folk. Till dagledigas samling kommer mellan 60 och 120 personer beroende på årstid. Till Kyrkans barntimmar finns det alltid en liten kö. Man går inte ut med reklam för det, det finns folk med kontakt med kyrkan som känner till det ändå, och så går ryktet från mun till mun. Det räcker, men situationen är inte som den var när Johanneberg var yngre - då hade man 500 söndagsskolebarn och var tvungen att utnyttja alla utrymmen i kyrkan, satt på avsatserna i tornet osv.

Kyrkans ungdom är mest livaktig i Burås, där den yngsta delen av församlingen finns. I Burås finns också en del lokaler, som avlastar församlingshemmet vid Johannebergs kyrkan, men Landalakyrkan har nästan inga lokaler alls, vilket heller inte går att göra något åt och gör att de totala resurserna inte räcker till för att täcka behovet.

För kultur i betydelsen konst, musik, litteratur osv är det dåligt sörjt i Johanneberg. Vad som bjuds är bokbussen en gång i veckan. För övrigt får det kulturella skötas därhemma eller i centrum.

Bild 17. Kulturen på besök i Johanneberg

I nyrenoverade jättefina lokaler, kör vi igång igen!

Här har du möjlighet att få pröva på lite av varje. För dig som går i skolan har vi öppet på rasten från kl. 11.00 - 13.00.

Du kan spela bordtennis, läsa spännande böcker eller lyssna på senaste skivan i vårt musikrum. Kanske du vill koppla av och ta en fika i vårt café, och samtidigt få veta, vad som kommer att hända på gården under veckan.

Öppet har vi varje dag för låg- och mellanstadiet från kl. 14.00 - 17.00. Tillsammans gör vi programmer och hittar på olika grejor för varje dag.

Vi startar även föräldra - barnverksamhet måndagar och torsdagar från kl. 14.00 - 17.00, för er som vill knyta kontakter i området genom att skapa något tillsammans med era barn.

Varje kväll har vi öppet från kl. 19.00 - 22.00. Du kan delta i olika program som intresserar dig.

Gruppverksamheten kommer i höst att bestå av keramik, foto och en del samtalsgrupper som kommer att arbeta omkring olika ämnen. Från nästa termin kommer gruppverksamheten att utökas. För er som inte vill delta eller binda er i någon grupp finns andra program.

VAD SOM KOMMER ATT HÄNDA PÅ GÅRDEN I HÖST

- Måndag** Gruppverksamhet. Keramik, kl. 19.00 - 21.00
Öppen verksamhet. kl. 19.00 - 22.00
Vi arbetar omkring ämnet kost och motion. Ordnar turneringar i pingis och annan sport. Olika föreningar besöker oss och visar sina program. T ex är du intresserad av judo eller fäktning har du möjlighet att pröva på det på gården av kunniga personer. Vi lär oss baka och laga lite annorlunda mat, hjälper till att fylla vårt café med färskt bröd.
- Tisdag** Gruppverksamhet. Vi samtalar omkring sex och samlävnad, könsroller. Ordnar studiebesök på olika institutioner. Får besök.
Öppen verksamhet. I dag förbereder vi lägerverksamhet gör naturstudier och ägnar oss åt friluftsverksamhet.
- Onsdag** Öppen verksamhet.
Varje onsdagskväll arbetar vi med slevande verkstads, som kommer att innehålla allt från att göra teater. Kanske gör vi en film, målar, växtfärgar, bankar lera eller syr.
- Torsdag** Gruppverksamhet Foto kl. 17.00 - 19.00
Öppen verksamhet. Musik-kväll
Meningen är att vi den här kvällen har olika arrangemang som personal och besökare ordnar tillsammans. Vi lagar mat och äter något gott. Sjunger och spelar. Kanske någon vill berätta något, dra dåliga och bra vitsar, lära ut en ny dans, spela upp en teater som ni tränat på under veckan. Denna dag är också viktig för musik-teatergrupper som besöker oss ibland.
Från kl. 20.00 - 22.00 lyssnar vi på musik och dansar tillsammans
- Freitag** Gruppverksamhet Danskurser
Är du intresserad av att lära dig olika danser t ex jazzdans, bugg, utländska danser osv. kan du anmäla dig på gården, så försöker vi ordna kurser för dig.
- Söndag** Vi har öppet hus. Alla från 1 - 100 är välkomna hit på fika och u:denhållning.
Ibland ordnar vi filmvisning, musik och teaterarrangemang.

Ur Buråsgårdens broschyr för hösten 1980. Den skickades ut som gruppkursband till hushållen.

Värt att nämna är kanske också den årliga julbasar som ordnas av Johannebergsskolans elever.

Johannebergarna känner till de flesta av de här aktiviteterna. Att kyrkan drev en viss utåtriktad verksamhet visste alla, men för de flesta framstod den främst som riktad mot pensionärer och barn. De dominerande aktiviteterna i församlingshemmet är ju också avsedda för barn och för daglediga, och bland de daglediga dominerar pensionärer. Att skolan användes för olika kurser var också välbekant, men inte många visste vilken sorts kurser där fanns. En intervjuad hade emellertid tidigare dansat jazzbalett på Johannebergsskolan. I ett annat hushåll hade man tidigare varit engagerad i Johannebergs Scoutkår, och i en familj utnyttjade man bokbussen. En av de intervjuade nämnde existensen av en Kommunistisk Ungdom - förening, främst som kontrast till den annars rätt dominerande borgerliga åskådningen i området.

En av de intervjuade sade sig inte alls känna till några sociala eller kulturella aktiviteter i området, men sade samtidigt att det inte var någon nackdel. Några av de intervjuade var medlemmar av olika föreningar: politiska organisationer, fotoklubb, pensionärsförening etc, men dessa har sin bas förlagd utanför Johanneberg. Ett intressant fall är den intervjuperson som är aktiv inom pensionärsförening som egentligen är lokaliserad till Guldheden. Denna förening är opolitisk och religiöst neutral. Intervjupersonen arbetar inom föreningen med uppsökande verksamhet: man tar kontakt med ensamma via brev, håller uppe kontakten medelst telefon, träffar osv. Klubben bjuder också in politiker som ställs mot väggen och får svara på frågor. Denna pensionärsklubb är alltså lokaliserad till Guldheden, någon motsvarighet finns inte i Johanneberg, trots det stora antalet pensionärer där.

För att gå på bio, på teater, för att höra musik eller se på tavlor måste man gå till stan. Johannebergs läge är återigen gynnsamt. Götaplatsen med sitt samlade utbud av institutioner ligger nära. Eventuella problem är förknippade med mer allmänna faktorer: det är svårt att skaffa barnvakt till exempel.

4.4 Sociala problem

Några besök i Johanneberg, samtal med ett litet antal johannebergare, ger inget rejält underlag för en diskussion om eventuella sociala problem i området. För att ändå få någon sorts bakgrund till de utsagor de intervjuade gjort i frågan har jag talat med representanter för socialbyrå och polis. Det är alltså deras erfarenhet och inte mina egna iakttagelser som läggs fram i början av detta avsnitt.

Det finns sociala problem i Övre Johanneberg, även om det inte är något massivt problemfält - vilket till exempel Krokslättis studenthem i närheten är, sedan man

öppnat det även för icke-studenter: där finns gott om förtidspensionärer, flyktingar med sina speciella problem, separerade med och utan barn och allt möjligt trasel - det handlar i Johanneberg mer om individuella olycksöden. På grund av den rådande isoleringen har ingen märkt att det gått utför förrän det är för sent.

MISSBRUK: Det finns spritmissbruk även i Johanneberg, bland både kvinnor och män, men det döljs. Man håller masken, även på socialbyrån, presenterar sig med titlar och är noga med det ceremoniella. Problemen har dock ofta lite annan karaktär än i andra stadsdelar, eftersom det missbruk som finns oftast inte utvecklats förrän i vuxen ålder, då man haft ett färdigutvecklat nervsystem att arbeta med. Men människor dör av spritmissbruk även här. Även narkotikamissbruk förekommer. Gamla johannebergare vill dock behålla stoltheten över sin stadsdel och erkänner inte öppet vad som sker, erkänner det kanske inte heller för sig själva. Här kommer återigen en skillnad mellan äldre och yngre in: man är inte bara alkoholiserad på olika sätt, man ser även annorlunda på alkoholister.

EKONOMISKA PROBLEM: Att mista sin livspartner och dessutom bli pensionerad kan ge ekonomiska problem om man sitter i en stor lägenhet, bland annat på grund av att man då inte får kommunalt bostadsstöd. Det finns människor som hellre svälter än söker hjälp eller flyttar. I vissa fall inser byrån att det blir billigare att betala en del av hyran i den gamla lägenheten, än att flytta personen i fråga till en mindre och dyrare lägenhet i en annan stadsdel. Vidare finns det en och annan yngre familj eller person som med hjälp av kontokort eller på annat sätt förköpt sig, fått sänkta inkomster etc, och inte klarar situationen.

ENSAMHET: Ensamheten är ett problem som finns men inte syns. Det måste dock finnas många ensamma åldringar i Johanneberg som har det riktigt besvärligt. Problemen accentueras av att det inte finns någonstans att träffas, ingenstans att mötas. Man kan jämföra med Solgårdar alldeles i närheten, ett område som byggdes ungefär samtidigt, men som var avsett för lite enklare folk. Där utvecklades intima relationer mellan grannar, de som växte upp behöll sina band med området, och idag växer tredje generationens Solgårdare upp där. Så sägs det åtminstone.

SKUGGSPEL: se avsnitt 4.1 sid 43!

UNGDOMSPROBLEM: Tidigare fanns en del ungdomsproblem omkring Kom, och Burås fritidsgård, som har mycket gamla anor, måste stängas efter att problemen växt över huvudet på de ansvariga. Föräldrarna i trakten ser med både hopp och bävan på nyöppnandet av denna gård. För cirka 10 år sedan fanns fortfarande traditionella gängbildningar i Övre Johanneberg, socialbyrån arbetade med en fältassistent som fångade in dem. Samtidigt var amfetamin rätt populärt. Idag märker man med nya arbetsmetoder att det fortfarande finns gängformationer, fast de inte syns på gatan.

Polisen menar att Johanneberg är en lugn och fin stadsdel, utan ordningsproblem, med god ordning i lägenheter, på gator osv. När Johanneberg var nytt fanns inte den sortens problem som senare uppstått i t ex Kortedala. Johanneberg har man alltid uppfattat som en lugn och fin stadsdel, säger man. Människor som är oroliga för att gå ut om kvällen, som är rädda för väskryckare och överfall, tycks i för sig ha rätt, men riskerna är betydligt mindre i Johanneberg än annorstädes, enligt polisen.

När man talar med intervjupersoner om problem av social karaktär i Johanneberg, så är det i första hand gatufriden som tas upp. Oberoende av ålder nämner man någon väskryckning som förekommit, säger att det är kusligt att gå ut om kvällarna; mörkt och öde som Johanneberg är då; "man skulle kunna bli överfallen utan att någon märkte något, bedövade av TV som dom är". "För inte så länge sen var det en kvinna som blev överfallen av en karl, men lyckades rädda sig in i en uppgång", "Nu i höst var det någon som blev nerlagen någonstans här i trakten, åtminstone enligt tidningarna", "Vi går aldrig ut efter fyra, vi vågar inte. Min hustru är skrämmd av tidningarna som skriver om våld och väskryckningar". Så upplever människor situationen i en stadsdel, som, enligt polisen, är ovanligt riskfri.

Missbruk av sprit har tagits upp av de yngre intervjupersonerna. De menar att det finns ett dolt missbruk, man möter inga fyllon på bussen, men det är inte alltför ovanligt med salongsberusade damer och herrar - människor som dricker av ensamhet och leda. Detta "sipprar fram med tiden, det är inget som syns på ytan". Endast en av de intervjuade ser alkoholismen i Johanneberg som ett problem.

Om ensamheten har man en liknande uppfattning, fast den intervjuade som arbetar med ensamma pensionärer inom pensionärsföreningen har en annan insikt. I allmänhet tycks man vara nöjd med den egna situationen, och skulle man vilja ändra på den - skulle man till exempel vara intresserad av mer kontakt med olika grannar - tror man inte att det skulle bereda några svårigheter.

Ibland har narkotikamissbruk nämnts, en intervjuperson hade hört talas om ett knarknäste som skulle ha funnits vid posten, en annan säger "som jag tror att narkomaner ser ut, så har jag aldrig sett någon häruppe".

Ungdomsproblem har man inga. "Här finns inga ungdomar, så det finns inga ungdomsproblem". Väskryckningar och annat skyller man på tillfälliga besökare, utombys. "Det finns inga ungdomsgäng, och inga fulla barn". Det närmaste ett problem jag kommit är en rapport om några smågrabbar som busat i en källare. Till och med den förr så vanliga leken att ringa på dörrklockorna i porten och sedan springa iväg har försvunnit.

En del andra problem som funnits och också försvunnit: Kom orsakade en hel del störningar på den tiden det var öppet till frampå morgonen, men sedan dess har Kom börjat stänga vid en beskedligare tidpunkt: 23.00. Om Näckrosdammen och dess omgivningar har en beskrivning givits i avsnitt 3.4.

5. JOHANNEBERG: INRE MILJÖ

Samtliga de intervjuade hushållen bor i tre- eller fy-rarumslägenheter om 70-95 m². De består av sammanlagt 13 personer och deras lägenheter omfattar 21 rum förutom köken, varför den genomsnittliga boendtätheten är 2 personer per 3 rum. Någon trångboddhet finner man inte i Johanneberg. Hyrorerna för de intervjuade hushållens lägenheter var i december 1980 mellan 950:- och 1.260:-, mycket rimliga siffror i förhållande till lägenheternas skick. Alla de lägenheter som inte låg på första våning hade balkong, skön att ha om sommaren, och användbar som närlager under kallare perioder.

Oftast tycks husägaren ha utsett en förvaltare som i praktiken sköter hus och hyra. Särskilt mycket har inte kostats på lägenheter, trappuppgångar eller fasader. Hyresgästerna har själva skaffat sig kyl och frys, en del har också köpt ny spis eller på andra sätt renoverat sin lägenhet. Trappuppgångar och fasader kan vara allting från nyrenoverade till slitna. Det finns fönster som inte går att öppna, det finns gesimser sju våningar ovanför gatan där stycken sprängs loss av isbildning och ramlar ner på trottoaren, det finns hissar som inte bör användas. Man kan hitta en nyrenoverad trappuppgång men med en port som inte går att låsa.

När lägenheterna planerades föreställde man sig uppenbarligen att de människor som skulle flytta in i Johanneberg i första hand behövde ett paradrumsrum. Jag har stött på några verkligt magnifika sådana, både till storlek och form. Den stora satsningen på ett paradrumsrum ledde till att övriga rum krymptes, ett rum är ofta mycket litet och kallas "jungfrukammare", ingen av dem jag intervjuat har dock någonsin haft en jungfru där. Husets tjocklek och byggnadsstadgans krav på fönster åt båda hållen gav också långsmala rum, som kan vara svåra att utnyttja. Köken är ofta mycket små, och oftast skulle det ha varit förnuftigare att från början ha slagit ihop kök och jungfrukammare till ett kök med matplats. Badrummen är små.

Medan husen i Johanneberg utanpå ser tämligen lika ut - det finns skillnader, men den gemensamma höjden, taklutningen och färgsättningen dominerar intrycket - så är lägenheterna varandra mycket olika. De sex lägenheter jag besökte hade alla varierande planlösningar. Det gemensamma bestod helt enkelt i paradrumsrummets dominans.

Som nämnts tidigare är utsikten från lägenheten ofta enastående. Detta, liksom exempel på vad som sagts ovan visas av bilderna på följande sidor.

Bild 18. Utsikt åt öster

Bild 19. Paradrum

Bild 20. Paradrum

Bild 21. Paradrum

Bild 22. Kök med ungefär fyra kvadratmeters golvyta

Bild 23. Smalt kök med matplats

Bild 24. Smalt sovrurn

Bild 25. Sovrum

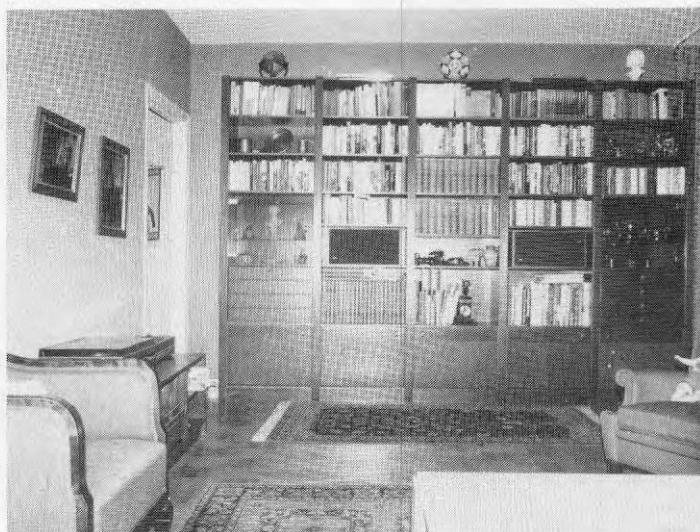

Bild 26. Bokhylla längs väggen mot grannen

Bild 27. Långsmalt parödrum

Bild 28. Del av paradržum

Bild 29. Del av paradržum

Bild 30. Sovrum

Bild 31. Jungfrukammare

Impressionistisk skiss avseende Kortedalas yttre miljö.

Hur kommer man till Kortedala? Man tar vagnen, 7:an, eller bilen. Tar man bilen kan man t ex välja Märten Krakowgatan till Gullbergsmotet. Där gäller det att bestämma sig för den något längre men skyltade vägen längs Marieholmsleden till Slakthusgatan och Gamlestadstorget, eller den snabbare över Waterloo-gatan till sagda torg. Man kan förstås också välja Polhemsplatsen - Olskroksmotet - Gustavsplatsen till Gamlestadstorget, men då blir det nästan för många trafikkaruseller. Innan man vet ordet av är man på väg genom Tingstadstunneln till Oslo. Inte bra.

Bild 32. Märten Krakowgatan

Tar man det bara lugnt och håller till vänster på Märten Krakowgatan så kan man vara nästan säker på att komma åtminstone till Gamlestadstorget. Man har då fått se en hel del industrier, flerfiliga gator och fallfärdiga hus. Klarar man sig förbi Gamlestadstorget med lokalsinnet i behåll och kylaren vänd åt ostnordost befinner man sig på Artillerigatan med SKF till höger och Gamlestan till vänster. Och med spårvagnen är här och än där. I nästa rondell tar man åt vänster och hamnar på Kortedalavägen. Då ligger LV 6 till höger och Kvibergs kyrkogård till vänster - ett memento för den daglige pendlaren. En skylt upplyser om att man befinner sig i Kortedala, och vägen byter namn till Almanacksvägen, vilket kan ses som en sammanfattning av de fantasifulla namn, som av en generös storkommun givits åt kortedalagatorna: November-, December-, Januari-, Februari-, Sjusovare-, Afton- och Midvintergatan. Där finns visserligen även Morgon-, Lördags-, Juni-, Vår månads-, Lövmånads- och Första Majgatan.

Bild 33. Gamlestan från Gustavsplatsen

Vi svänger in mot Kortedala Torg via Tideräkningsgatan. Vid torget kan vi för en billig penning ställa ifrån oss bilen - att parkera kostar nämligen alltid pengar i Kortedala. Denna kulna decemberdag har Kortedala Torgs företagarförening tagit ut julens fröjder i förskott och hängt upp jättelika klockor konstruerade av glödlampor m fl dekorationer tvärsöver torget. Det ser riktigt trevligt och välkomnande ut. Längs det avlånga torget, i ena änden avgränsat av en park, i den andra av en bingohall, ligger två rader av affärer och sprider sina förföriska budskap via skyltfönster. Ja, de flesta är tämligen sobra institutioner: av Konsum (för dagen i blått och vitt), en optiker, en skoaffär och Systembolaget väntar man sig inte några upphetsande arrangemang. Mest intressant för flanören är en liten elbutik som tycks ha ett typiskt kaotiskt fönster. Tyvärr sviker oss även denna - dammsugare och elrakapparater frestar oss inte. Svältfödda på yttre stimulans styr vi därför stegen mot det lokala konditoriet, där vi till ett facilt pris förtär en sillsmörgås och en kopp kaffe. Stamkunderna utgörs av en liten grupp invandrare, som försöker vidmakthålla sin kulturs kafétraditioner.

Efter avslutat mellanmål fortsätter vi till Varuhuset, klämmer på diverse reavaror och trängs i kassaköerna. I behov av lite avkoppling från det kommersiella brus som alltför länge omgett oss, tar vi sedan de få stegen till biblioteket, träder uppför dess märkliga trappa - den ligger inomhus men förefaller vara utomhus - och kommer in i själva biblioteket, där vi tvingas knuffa undan några tomma bokvagnar för att nå de hyllor där det minst populära sortimentet förvaras. Detta biblioteks resurser förmår fångla oss så att vi nästan glömmet bort vår begränsade parkeringstid, varför vi inte hinner med att besöka den postanstalt som uppges vara be-lägrad av alkoholiserade hundägare, och vi kommer därför inte heller att passera den gångbro av betong, som elegant spänner över Tideräkningsgatan. Vi skyndar istället till vår bil, räddar den-samma från parkeringsbot och rullar nerför den långa backen mot SKF. Någon sociolog borde verkligen undersöka den hypotes som an-mäler sig medan Bertil Perrolf pratar i bilradion: säkert finns det ett statistiskt samband mellan sjukfrånvaro och frågan om man har uppförsbacke eller nerförsbacke till arbetsplatsen.

Karta 6: Kortedala

6. KORTEDALA: YTTRE MILJÖ

6.1 Läge: avstånd och kommunikationer.

Kortedala ligger nordost om Göteborgs centrum, öster om Göta Älv. Undersökningen rör främst norra Kortedala, och från Allhelgonakyrkan, som är belägen där, till Göteborgs Central är det ungefär 6 1/2 km fågelvägen, närmare 8 km bilvägen. Kortedala ligger på ungefär samma avstånd från centralstationen som centrala Mölndal eller Västra Frölunda.

Kortedala omges på alla håll av grönområden, skog mestadels. I söder ligger Kvibergs kyrkogård, och norra Kortedala har till granne i öster Bergsjön, en annan förort, avskild från Kortedala med en förhållandevis smal skogsspält.

När man talar om Kortedalas läge nämner man oftast i första hand närheten till naturen, eller det faktum att naturen tränger in i bostadsområdet; det är rätt så kuperat; både tillgängliga och otillgängliga skogsdungar ligger lite varstans bland husen. En av de intervjuade uppskattade framförallt den höga och rena luften. Denna intervjuperson, född och uppvuxen i Göteborgs mest centrala delar, säger sig idag avsky centrum: efter 50 år i den grafiska branschen tål han inte luften där längre, och dessutom känner han sig som en främling i t ex Femmans köpcentrum.

Endast en av de fem intervjuade klagar över avståndet till centrum. Flera andra understryker att de nästan aldrig far dit, "det kan gå månader mellan varje gång". Ibland måste man emellertid dit: julklappar åt barnen, ett och annat möte eller restaurangbesök kräver stadsresa. Flera medlemmar i de intervjuade hushållen arbetar dessutom i centrum. Bortsett från yrkets krav finns det inga skäl till regelbundna stadsbesök, veckans storköp förlägger man hellre till Angereds centrum eller B & W på Hisingen.

Ingen medlem av de intervjuade hushållen arbetar f n söder om centrum. Flera av de intervjuade är familjedagmammor, och arbetar således i hemmet. Bortsett från dessa arbetade 2 hushållsmedlemmar i centrum, 2 på Volvo (varav en tillbringar mycket tid utanför göteborgsområdet), 1 på SKF och 1 på Ringön. Av tradition finns det starka band mellan Kortedala och SKF, då många av dem som bodde i Gamlestadens trånga lägenheter och arbetade på SKF flyttade upp till Kortedala när det byggdes.

Det finns ett mindre industriområde vid Skogaholms Bageri på Dagjämningsgatan i södra Kortedala, och det är nära till både SKF och industriområdet längs Säveån och till de industrier som kantar Göta Älv. Det finns drygt 2400 arbetstillfällen i Kortedala, nära hälften inom tjänstesektorn (se tabell 2.13). För övriga förvärvsarbete i stadsdelen gäller att de till en större del än göteborgarna i allmänhet är verksamma inom industri- eller transportsektorn.

Arbetar man på SKF och bor i norra Kortedala, har man 3 1/2 km fågelvägen till jobbet. Till Volvo är motsvarande avstånd 12 km, till centrum 6-8, till Ringön 5 1/2. Av de sex fallen ovan använder de fyra som har tillgång till egen bil den till jobbet. Alla fyra använder den också på ett eller annat sätt i tjänsten. De övriga två använder kommunala transportmedel till SKF respektive Volvo.

De offentliga kommunikationer som finns att välja på är:

- Spårvagn nr 7 som skär rakt igenom området i nord-sydlig riktning. Den går mellan Bergsjön och Guldheden/Sahlgrenska över Gamlestadstorget - Redbergsplatsen - Centralstationen - Vasaplatsen. Restiden Kortedala - centrum är 20 à 30 minuter. Turtäthet: 10 minuter.
- Buss nr 106 till Åby travbana tävlingsdagar över Redbergsplatsen och Centralen.
- Buss nr 154 till Volvo Torslandaverken över Redbergsplatsen - Vårväderstorget - Arendalsverken. Detta är en industribuss som går endast då industriernas anställda börjar och slutar jobbet.
- Buss nr 157 till Marklandsgatan över Redbergsplatsen - Korsvägen - Lana - Högsbo industriområde. Även detta är en industribuss.

Tidigare fanns också spårvagn nr 6 som vände i norra Kortedala. Särskilt i den delen av Kortedala saknar man den, och den direkta förbindelse med Hisingen som den gav.

Bortsett från industri- och travbussarna har Kortedala bara en förbindelse med andra stadsdelar: sjuans spårvagn. Förutom till Bergsjön kommer man med den direkt till Gamlestaden, SKF, Olskroken, centrum, Landala och Guldheden/Sahlgrenska. Vill man någon annanstans får man byta. "Till Ringön tar det 1 1/2 timme med vagnen om morgonen men bara 1/2 timma om kvällen". "Igår tog det över en timma till Järntorget". "Skall man till stan får man ta bilen och köra ner efter jobbet, och ärendena måste uträttas snabbt".

För många människor är sjuan spårvagnen mot arbetet eller skolan - alla, eller så gott som alla, som går i gymnasium eller högskola måste inåt staden. Varje vardagsmorgon är följaktligen spårvagnståget fullt. Många klagar på trängseln på spårvagnarna, och man kan gå lång väg för att komma på någon hållplats tidigare och därmed vara säkrare på att verkligen få plats. När rusningen är mindre förvandlas, som en intervjuad beskriver det, "släpvagnen till restaurangvagn", och de flesta väljer i stället första vagnen. Många vågar överhuvudtaget inte åka spårvagn om kvällarna. Andra använder bilen om kvällen därför att det är besvärligt att ta sig hem när turtätheten glesnar och man ofta måste byta linje både en och två gånger.

En episod från sjuans släpvagn en vanlig eftermiddag: En svårt berusad karl stiger på, sätter sig jämte en kvinna i ny poplinkappa, visar hur och var han blöder och torkar av blodet på hennes kappa. Kvinnan stiger av vid nästa hållplats, alldeles bestört och utan att veta vad hon skall ta sig till. Mannen och spärvagnen försvinner.

Att med bil färdas till eller från Kortedala bereder inga svårigheter i form av trafikproppar, riskfyllda korsningar etc, under förutsättning att man hittar sin väg genom de olika mot som omger Göteborgs centralare delar. Det går fort att köra mellan centrum och Kortedala, under lågtrafik är en körtid på 10 minuter inte onormal.

Vart man än vill finns det stora och snabba trafikleder. Ingen är heller missnöjd med den sidan av livet i Kortedala.

6.2 Trafik och parkering

Trafiken inom Kortedala består till större delen av lokaltrafik. Det är egentligen bara Tideräkningsgatan som är genomfartsgata. Den skär igenom området från Almanacksvägen mot nordväst till Gamlestadsvägen och är inte särskilt hårt belastad. Flera gator, som tidigare varit hårt belastade av "lokal genomfartstrafik", såsom Kalendervägen och Västra Midvintergatan, har stängts av för genomfart. De två nämnda gatornas trafik har övertagits av Almanacksvägen och Första Majgatan, vilka så gott som helt ligger utanför bostadsmiljöerna.

Under den tid som denna undersökning gjordes stängdes Julaftonsgatan av väster om Februarigatan. Detta, menar man på Februarigatan, ordnades av de boende i villa- och radhusområdet väster om Julaftonsgatan. Man säger att det tidigare pratats om en sådan avstängning, men att hyresgästerna på och i närheten av Februarigatan den gången lyckades stoppa den. På Februarigatan ser man det som en nackdel att man får fler bilister som vänder just där, medan man samtidigt menar att trafiken därborta på Julaftonsgatan inte alls kan ha varit tät nog att störa någon. Det är korrekt att det är några av invånarna i småhusområdet väster om Julaftonsgatan som arbetat för avstängningen av gatan. Detta småhusområde är fö nästan trafikfritt i och med att all parkering - utom på enskilda tomter - är förbjuden inom området. Tillsammans med husens ålder gör detta att den tillfällige besökaren känner sig förflyttad några decennier tillbaka i tiden. Dessa delade meningar om Julaftonsgatans avstängning presenteras här framförallt därför att det var det enda tillfället då förhållandet mellan hyresgäster i flerfamiljshus och villaägare klart framstod som konfliktfyllt. Det var alldeles tydligt att man i hyreshusen menade att villaägarna hade möjlighet att påverka beslutsfattandet i kommunen på ett direkt sätt, medan hyresgästerna å andra sidan saknade sådana möjligheter.

På många ställen i Kortedala är trafiken inte alls påträngande, på andra kan det vara såhär: "Här är det livlig trafik, folk kör runt antingen dom behöver eller ej, lämnar bilen på tomgång, tutar med flertonshorn, när som helst - fast inte ofta. Vissa helger ser gården ut som ett parkeringsdäck, trots att bilkörning egentligen är förbjuden där". Hastigheterna är även i Kortedala ofta för höga på rakare gator utan parkerade bilar, och särskilt på de gator som leder in från Almanacksvägen, där man utvecklat en viss fartblindhet.

När man klagar på trafiken i Kortedala, klagar man på enskilda bilisters beteende, och inte särskilt ofta på hur trafiken planerats och ordnats.

Parkering är i Kortedala normalt endast tillåten på särskilda områden med hyrda p-platser, garage eller dylikt, eller på parkeringsplatser försedda med p-mätare. Alla jag talat med är nöjda med situationen så långt det gäller de boende själva. Missnöjet är lika stort med situationen för eventuella gäster. Att det ibland är långt mellan hus och närmaste lediga p-mätare har jag själv kunnat konstatera, och hur det ser ut när ett par tre grannfamiljer har fest samtidigt kan jag lätt föreställa mig. På Lövmånadsgatan finns det för besökande 4 parkeringsplatser för sammanlagt mellan 150-200 lägenheter. Det är inte bara svårt för gäster att hitta parkering, det kan bli dyrt också, på mer än ett sätt: "En f d hyresgästparkering var utsatt för så många bilinbrott och stölderna att ingen ville hyra plats där, och så gjorde man om den till besöksparkering. Inbrotten har inte minskat, och det är inte roligt när ens gäster utsätts för sådant". "Neråt skolan vill ingen parkera, där stjäls det ofta. I parkeringsdäck är riskerna ännu större". Med tanke på hur kortedalaborna själva ser på kommunikationerna, kan man förutsätta att gästparkeringsplatser är nödvändiga, om man överhuvudtaget ska få några gäster.

Många vill ha garage, men sådana är det ont om. En intervjuperson har stått 20 år i kö för att få garage, hittills utan framgång.

Eftersom man i rätt stor utsträckning försökt skilja bilarna från boendemiljön i Kortedala, blir avståndet mellan den hyrda p-platsen och hemmet ofta långt. Ingen har klagat på det, och man kan ju också, när det verkligen behövs, köra in på gården och ända fram till dörren.

Med tanke på Kortedalas läge och de begränsade allmänna kommunikationerna förefaller bilbehovet att vara stort. Enligt folk- och bostadsräkningen 1970 hade 54% av hushållen bil, mot 41% i hela Göteborg, vilka siffror, trots sin ålder, kan ses som en bekräftelse på mitt antagande.

Åsikterna om cykling går brett isär hos de intervjuade. En del menar att de aldrig skulle cykla i stan, andra använder cykel för ärenden inom Kortedala. En spärr för cykling åt centrum till är den långa backen upp till

Kortedala från SKF. En spärr av annan karaktär är svårigheten att förvara cykeln stöldsäkert i hyreshusen.

6.3 Lekområden

Lekplatser finns på i stort sett varje gård i norra Kortedala. Grundutrustningen är sandlåda, gungor, en rutschkana och kanske ett litet hus. Här och var finns en fotbollsplan. Vid Annandagsgatan finns en lekpark som Parkleken sköter. Den kuperade terrängen skapar goda källbäckar om vintern.

Emellertid är det ibland så glest mellan barnen att sandlådan växer igen. Dessutom förekommer en viss vandalisering på utrustningen, en utrustning som från början inte är över genomsnittet för svenska lekplatser.

Lekplatserna är måttligt populära bland de intervjuade mödrarna, som i stället tar med sig barnen till skogs, eller till något av de parkområden som finns mellan husen. Om våren och sommaren har man då gärna med sig en picknickkorg. Sådana lekområden finns det gott om, även om gänget (se avsn. 7.4) tagit över en del parker. Fördelarna med att ta barnen med in i skogen är många: det är en riktigare och roligare lekmiljö menar man, luften är avgasfri, barnen kan springa fritt omkring utan risk, och utan att de stör någon.

6.4 Grönområden och promenadmöjligheter

Som framgått finns det gott om grönområden och skog i och omkring Kortedala. På alla ytor som inte är bebyggda, asfalterade eller förvandlade till lekplatser eller gräsmattor finner man fullvuxna träd. Dels är det fråga om ursprunglig natur som aldrig förstörts under byggnationen, dels om planterade träd som på 25 år hunnit växa upp. I skogsområdena har en viss satsning gjorts av kommunen i det att man till exempel lagt den så kallade Bergsjöslingan och, i skogen väster om Julaftonsgatan, anlagt en del små gångbroar samt gett stigarna en fin, lagom sviktande beläggning.

Kortedalaborna är också mycket nöjda med det gröna i sin yttre miljö. Särskilt förtjusta är man i den riktiga skogen; att kunna försvinna in i ödemarken, att inte behöva se ett enda hus, och att kunna göra det så lätt och enkelt är någonting som alla uppskattar. "Det bästa med norra Kortedalas läge är att skogen är så nära". "Skall vi promenera går vi till skogen. Jag vill ha så frisk luft som möjligt, och jag vill vara så långt från bilbruset som möjligt".

Efter mörkrets inbrott väljer man dock inte så gärna skogen som promenadmål, och inte heller andra områden som upplevs som isolerade. En intervjuad säger att hon då väljer att gå mitt i gatan, där det är som ljusast.

Flera av de intervjuade har, eller har haft, hund. Hunden tar man med sig ut i skogen när den behöver rastas.

Det är åtminstone idealet. I praktiken kan både dåligt väder och brådska tvinga en att använda trottoarer eller mindre trädgångar hemmavid.

6.5 Diskussion och sammanfattning

Spännvidden vad det gäller dygnsrytm i förhållande till Kortedala är mycket stor i materialet. Två exempel:

"Jag ser inte så mycket av området, jag kör ända hem när dagen är slut, ställer bilen på parkeringsplatsen och går in. Jag vet inte vad gatorna heter, trots att jag bott här i 20 år, och jag skäms för att inte kunna svara när folk frågar, så jag brukar peka åt något håll vilket som helst och säga att det är däråt". (I gengäld har denna intervjuperson en magnifik utsikt över Kortedala-Bergsjön)

"När yngsta barnet var fem år och skulle lära sig cykla gick vi runt hela Kortedala. Det var min uppgift eftersom jag var hemma, och vi utforskade stigar och villaområden. Jag kan varenda gata i Kortedala. Idag är jag mer ute än inne, går långpromenader, dels med dagbarnen, dels med hunden, och dels ensam".

Fyra av de intervjuade har sommarstugor, där man gärna är från fredag kväll till söndag kväll.

Fyra av de fem intervjupersonerna kommer ursprungligen från landsbygd, den femte från centrala Göteborg. En av dem berättar såhär:

"Jag kommer från Skåne, från ren landsbygd med en halv mil till närmaste kamrat. Ett sommarlov kom jag till Kortedala för att passa en släktings barn och sedan vägrade jag att flytta hem igen. Sedan dess, mer än 20 år sedan, har jag bott i Kortedala, bortsett från tre år när vi flyttat till Bergsjön därför att vi behövde en större lägenhet. Egentligen ville min man bygga hus lite längre ut på landet men jag vägrade att flytta från Kortedala, eller för den delen att flytta utåt landet igen". I Skåne var man helt isolerad om vintrarna, och kunde till exempel inte komma till skolan.

Å andra sidan menar andra intervjupersoner att om man skulle flytta någon annanstans, så skulle det vara till landet. Ingen uttalar dock någon önskan om att flytta in till centrum, även om en intervjuperson, som på sextio-talet bott i Majorna, minns hur nära det var till allting, men tillägger att det ju också var alldeles intill Slottsskogen.

Alla de jag intervjuat har band med landsbygden, alla uppskattar också Kortedalas omgivande natur, och jag tror att den är den för människorna viktigaste beståndsdel i Kortedalas yttre miljö.

Husen i Kortedala är av många olika slag, men de är ordnade i grupper, så att man aldrig ser mer än ett fåtal

typer samtidigt. Det finns drygt 300 enfamiljshus i Kortedala, motsvarande dryga 3% av totala antalet lägenheter. Dessa enfamiljshus är koncentrerade till tre områden i norra Kortedala (karta 6 sid 64), där de bildar en gräns mot skogen. Genom sitt förhållandevis ringa antal och sitt relativt undanskymda läge påverkar enfamiljshusen inte stadsbilden. Den domineras i stället av de många och långa trevånings hyreshusen. Här och där sticker också några niovåningshus upp. Färgskalan domineras av olika grå nyanser, tillsammans med tegelgult och tegelrött. Det finns undantag, som t ex de solgula höghusen vid Lövmånadsgatan.

Boendet är i viss utsträckning segregerat i Kortedala, och denna uppdelning av de boende syns också på husen. Således är områden där insatslägenheter dominerar mer välskötta, prydligare och allmänt trevligare än de flesta områden där hyresrätt härskar. När det gäller hyresrättsområden har Göteborgshems kvarter det sämsta ryktet, eftersom detta bolag haft en liberalare attityd till sina hyresgäster, eller, uttryckt på ett annat sätt, tagit ett större socialt ansvar. Detta tillsammans med strukturen på lägenhetsstorlekar (tabell 2.5) o dyl har lett till att vissa kvarter, vissa gator och vissa hus blivit svårt slitna. "Vanliga" hyresgäster drar sig för att flytta in i sådana hus, och så accelererar processen (jämför karta 7 sid 73).

Birgitta Andersson (1975:83) citerar den dåvarande stadsplanechefen i Göteborg, som år 1947 sade följande: "Det viktigaste avsteget från dispositionsplanen/för Kortedala/ är.. det högre utnyttjandet, som föranletts av svårigheterna att med stigande exploateringskostnader utan motsvarande höjning av tomtpriset få exploateringen att gå ihop ekonomiskt. Antalet bostadslägenheter inom hela området utgör nu c:a 6.680 mot i dispositionsplanen beräknade 5.850. Ökningen har åstadkommit dels på bekostnad av egnahemsbebyggelsen och dels genom ökning av höghusbebyggelsen i förhållande till trevåningsbebyggelsen".

Enligt tabell 2.5 fanns det 1979 8.638 lägenheter i Kortedala, varav över 95% i flerfamiljshus. Exploateringsgraden är långt större än vad som från början var avsett. Att Kortedala ändå ger ett så varierande och grönt intryck kan förmodligen skyllas på att planering och byggnation "i början av femtiotalet ännu inte bundits upp av de långa seriernas standardiseringskrav, utan att det ännu gavs utrymme för improvisationer och experiment". (Andersson 1975:65).

Kortedala ser ut som vad det är: en halvgammal förort till en större svensk stad. Den som söker ett pulserande stadsliv eller en pittoreskare stadsbild med trähus och vindlande gator kan knappast trivas i kortedalamiljön. Om man däremot trivs bättre med naturen inpå knutarna och mer lägger märke till träd och buskar än grannhuset, då har man också de förutsättningar som krävs för att trivas i Kortedala.

7. KORTEDALA: SOCIAL MILJÖ

7.1 Grannar och vänner

Som framgått av beskrivningen av den fysiska miljön är inte Kortedala något alldeles homogent område, även om trevånings hyreshus dominerar stadsbilden. Även i befolkningen finns en viss heterogenitet, kopplad med stabilitet. De familjer som flyttade till Kortedala för 20-25 år sedan befann sig ofta i ett expansionsstadium: man hade barn som krävde större och större utrymme. I den mån man trivdes stannade man kvar i området, barnen växte upp och flyttade hemifrån, men man bodde ändå kvar. De dominerande lägenhetsstorlekarna i Kortedala är 2 och 3 rum och kök, (se tabell 2.5), större lägenhet än så är mycket svårt att komma över. När dessa hemifrån flyttade barn gifter sig och skaffar sig barn, kan de kanske bosätta sig i Kortedala, men snart kommer deras lägenhet i konflikt med rådande uppfattning om nödvändiga utrymmen: ett barn och föräldrar får plats i en trea, men två barn kräver nästan en fyra. Då måste man flytta. Man kan alltså i Kortedala se en hel del små barn, men inte alls så många i skolåldrarna. En representant för skolan i Kortedala: "Man ser många nybildade familjer med barnvagn här, men de barnen börjar aldrig skolan i Kortedala, för då har dom fått syskon och flyttat till större lägenhet i Bergsjön".

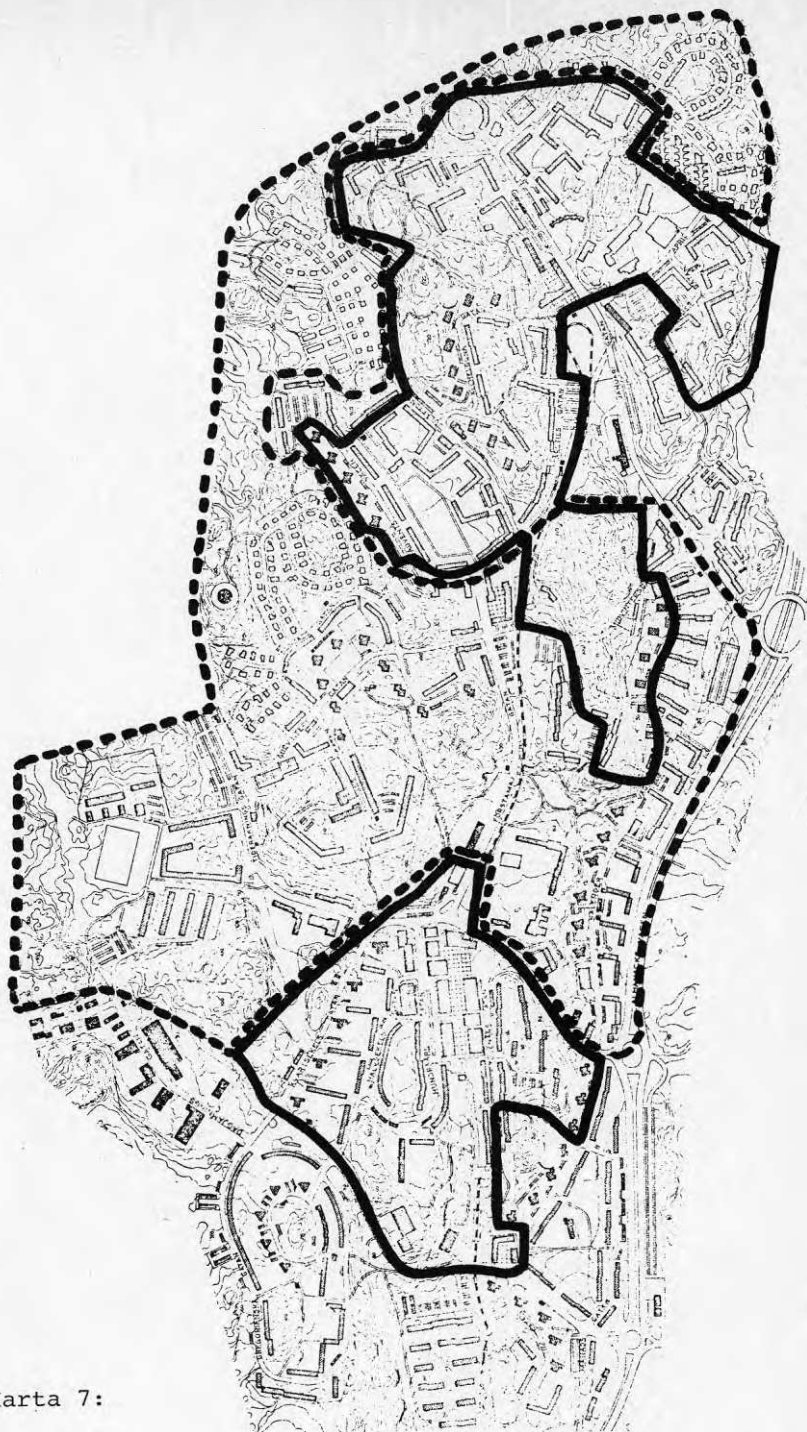
Lägenhetsstorlekarna i Kortedala ger tillsammans med familjernas naturliga expansion-kontraktion en situation där de största lägenheterna mer och mer bebos av äldre barnlösa människor, samtidigt som familjer om fyra personer och större lämnar området. De måttliga hyrorna underlättar denna process.

Många intervjuade påpekar att de mindre lägenheterna byter innehavare i snabb takt. Idag är det mest ensamstående som flyttar in i sådana lägenheter, vilka i många fall är dåligt utrustade: saknar riktigt kök och bad. Övervakningsnämnden har många smålägenheter i Kortedala för frisläppta fångar, och med de billiga smålägenheterna följer dessutom många ensamma med spriten som enda tröst.

En intervjuad säger så här: "Det är mycket bättre här idag än det var 1965-70. Då var Kortedala fint och dyrt, och de som inte ville betala sin hyra själva bodde här. Idag är hyrorna låga och andra har flyttat in". En annan: "Det var värre förr. Många problemfamiljer från Gamlestan bodde här, men nu har de flyttat; socialförvaltningen betalar regelbundna flyttningar, och just nu bor de här familjerna i Bergsjön".

De intervjuade hushållens flyttningshistoria ser ut så här:

1. Från egnahemsområde till insatslägenhet (3 r o k) 1961. Inga barn, inga senare flyttningar.

Karta 7:

Den heldragna linjen avgränsar de basområden som hade högst andel för socialbyrå 3 aktuella hushåll under vecka 7-8 1976 (Hammar-Svendsen 1976: bil.7). Den streckade linjen avgränsar de basområden där bostadsrätt, privata hyresfastigheter eller småhus är representerade.

2. Med två barn i en trea i Kortedala tvingades man flytta till Bergsjön 1973 för att få en större lägenhet. Tillbaka till Kortedala och 5 r o k 1976, sedan till villa (7 r o k) i Kortedala 1979.
3. Från omodern etta med två barn till Kortedala (2 r o k) 1964, 3 r o k 1970, 4 r o k 1976.
4. Från halvmodern lägenhet till Kortedala (2 r o k) när barn nr 2 var på väg 1968. Till 3 r o k 1980.
5. Från halvmodern 2 r o k med två barn till Kortedala (2 r o k) 1966. Till radhus med 5 r o k 1971.

Tre av de intervjuade hushållen sökte sig ursprungligen till Kortedala för att få en modern lägenhet. Från början var det emellertid snålt med utrymmet: samma tre familjer bodde alla i 2 r o k, trots att de bestod av fyra personer vardera, i slutet av sextiotalet. Sedan har de emellertid lyckats skaffa sig större lägenheter. De som inte haft sådan framgång bor förmodligen inte kvar i Kortedala- jämför familj 2 ovan, som hade starka band med Kortedala, och inte gav sig förrän de var tillbaka där igen. Av de nio barn som fanns i de intervjuade familjerna har ett redan flyttat hemifrån, medan man kan vänta sig att flera andra gör det under de närmaste åren. Utglesningen fortsätter.

Befolkningssammansättningen varierar med adress: "I huset bor det nästan bara pensionärer. Av 32 lägenheter är 20-22 bebodda av pensionärer", "Det har bott många barn i huset, och fortfarande finns det barn i mer än hälften av lägenheterna", " I höghuset, där det finns 36 lägenheter, var det bara vi som hade barn. Idag finns där en ung familj".

Det som oroar föräldrarna i Kortedala är inte så mycket vad grannarna ska säga om barnen och deras uppfostran, utan snarare risken för utslagning redan i tonåren, ett öde som redan drabbat många. Visst har jag hört talas om en och annan kverulerande granne, och visst försöker man att anpassa sitt och barnens beteende så att man inte stör för mycket, men ofta har man erfarenhet av grannar som verkligen stört andra, och vet då att det buller man själv råkar orsaka inte är så allvarligt.

Man lär sig rätt snart vilka gator och vilka hus som innehåller de största sociala problemen, och undviker att flytta dit. "När vi senast flyttade ville vi stanna i Kortedala, det visade sig svårt, men vi ville så gärna stanna, att vi tog besväret. Vi var och såg på större lägenhet i höghuset på A-gatan, men vi såg vandaliseringen och tyckte att vi bodde bra, och eftersom vi bara kunde få ett rum till där kunde vi lika gärna vänta".

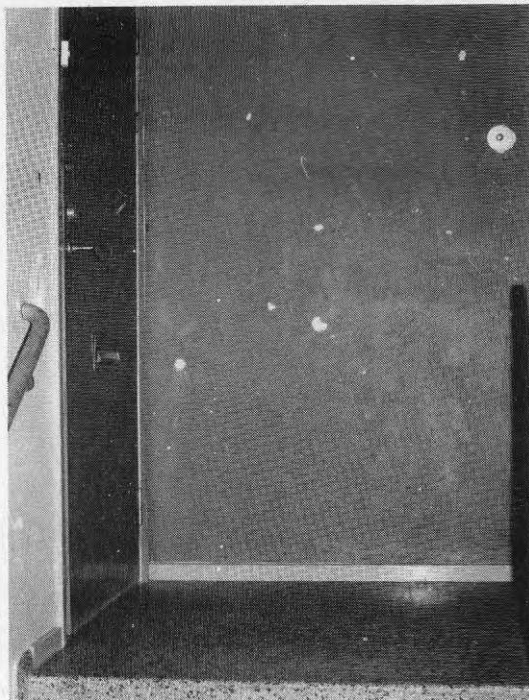

Bild 34. Den värst vandaliserade trappuppgång jag stötte på i Kortedala - inte så förfärligt sliten

Heterogeniteten i Kortedala understryks också av det inslag av invandrare som finns i området (se tabell 2.2). Invandrare från sydeuropa dominerar inom den gruppen, "jugoslaver" eller "kroater" är det som nämns först när man talar om invandrare. Ingen av de intervjuade hade några särskilda anmärkningar att göra om invandring och invandrare.

Grannumgänget tycks variera med hus och kvarter i Kortedala. I materialet finns sådana som umgås med både nya och gamla grannar, och sådana som inte alls gör det, utan bara hälsar och byter några ord med dem man känner igen. En annan faktor visar samvariation här: de som har sommarställe umgås inte alls, eller bara i ringa utsträckning med grannarna i stan. Desto intensivare är grannumgänget kring sommarstället.

En familj, som hade 30 alternativ runtom i Göteborg att välja bland när de flyttade till Kortedala, gjorde det därför att hustrun hade väninnor där. Idag umgås hon emellertid inte med dem. En annan familj, som en tid bodde i Bergsjön, säger såhär om den perioden: "I Bergsjön var det trist bl a därför att det inte fanns några hela familjer, det var mest ensamma mammor med barn, som hade olika karlar. Vi hade velat ha kontakt med folk som mer var i samma situation som vi. Barnen var alltid hos sina kortedalakompisar, stannade över natt och gick i skolan i Kortedala. Vi såg dom aldrig. Det var kanske det viktigaste skälet till att vi flyt-

tade tillbaka. Så fort vi kunde for vi till Kortedala och hälsade på bekanta. I Bergsjön hade vi en fin lägenhet, och naturen var det inget fel på, men det fanns inga kontaktmöjligheter. Folk flyttade oavbrutet ut och in".

En annan intervjuperson berättar att man till exempel kan hjälpa en utelåst granne, hjälpa till med en del småsaker eller hålla ett öga på den som är gammal och sjuk, hälsa på någon gång och se till att allt är som det ska. Problemen för grannkontakten är dock, menar samma intervjuperson, att folk flyttar ut och in för snabbt: i en lägenhet har det bott fem olika hyresgäster på sex år, bara en av de fem lägenheterna i trappuppgången har inte bytt ägare under dessa sex år. Kan-ske den sociala investering, som kontaktsökande med grannar innebär, under sådana förhållanden verkar bortkastad?

Endast från ett område har jag hört berättas om något liknande en beteendekod. Där finns dels en invånare som noga kontrollerar att ingen ställer ifrån sig bilen på fel ställe. Skulle så ske, ringer han polisen, så att syndaren bötfälls. Dels tycks det vara bestämt vilken sorts sysslor som kvinnor respektive män skall uträtta; att sätta ny säck i soptunnan, att klippa häcken, att skotta snö, att måla, är allesammans manliga sysselsättningar, och bör absolut inte uträttas av kvinnor. "Här får man inte klä sig annorlunda, och inte bära sig annorlunda åt". Denna intervjuperson jämför detta med situationen på landet, där man har fin grannsam-ja. Där "hjälpas man åt utan att någon försöker bestämma, där är ingen märkvärdig, och man känner sig som en annan människa".

Bostadsområdet med ovanstående beteendekod förefaller utifrån sett vara det mest typiska medelklassområdet i Kortedala, men där, liksom i andra delar av Kortedala, finner man både arbetare och egen-företagare; heterogenitet.

En av de intervjuade tog upp frågan om varför man inte umgicks flitigare med grannar, och sade att det från hennes sida var ett medvetet beteende; man bör tänka på att dom man umgås med ska bo en bit bort. Denna intervjuperson berättar också om ett fall hon kände till, om två grannkvinnor som var tillsammans från morgon till sen eftermiddag, "så vill jag inte ha det". Andra intervjuade anser att det finns för lite grannkontakt: vanligen skyller man på flyttningstakten, men också på hissen.

Tillfällen att ta kontakt får man när man är ute med hunden, när man är ute med småbarn, eller på parke-ringsplatsen. En familj, som bott på första våning i ett höghus, menade att det läget gav en hel del automa-tiska grannkontakter.

Alla de intervjuade ingår i familjer på mellan två och fem personer. Alla är dessutom yrkesarbetande, en är

visserligen pensionerad, men deltar i frivilliga aktiviteter av en art och till den grad att han i socialt hänseende kan ses som yrkesarbetande. Jag kan därför inte säga att jag har kommit ensamhetsproblemen in på livet, och ingen av de intervjuade har heller visat något utpräglat missnöje över bristande socialt kontaktnät.

För dem som vill träffas och bor i Kortedala är hemmet ofta det naturliga alternativet. Man kan dessutom träffas utomhus, och umgås genom att t ex springa Bergsjöslingan tillsammans, pratas vid på en bänk, eller mötas på torget: "Alla känner alla på torget". Det finns två torg som invånarna i norra Kortedala använder: Citytorget uppe i norr och Kortedala Torg längre söderut. Det finns ett konditori på varje torg, och vid Kortedala Torg dessutom en grillbar.

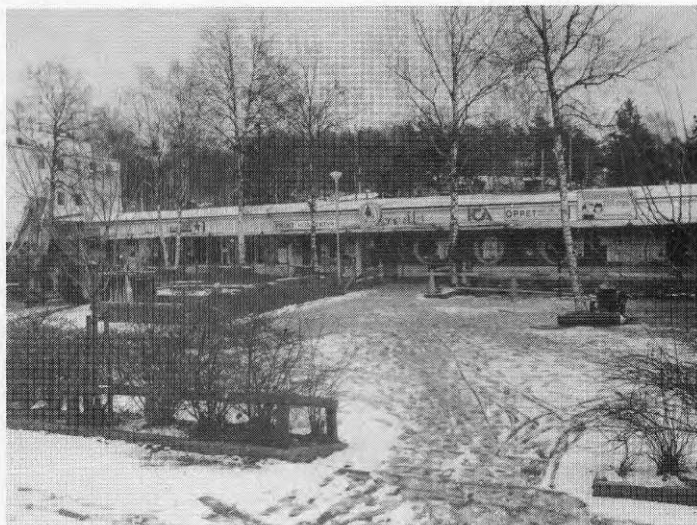

Bild 35. Citytorget

7.2 Affärer. Service.

Kortedala Torg och Citytorget erbjuder 28 respektive 15 affärer av olika slag. I övriga delar av Kortedala finns bara 7 ytterligare butiker, detta enligt en lista i GAKO 1980. Förutom en rad specialaffärer av olika slag finns även ett varuhus på Kortedala Torg. Citytorgets varuutbud omfattar, förutom livsmedel och kläder, optik, sport, radio, smycken, tobak, textil och blommor. Utanför torgen finns, förutom livsmedel, skomakeri och nyckelverkstad, blommor, glasmästeri, tobak samt radio. Dessutom finns i Kortedala frisörer, bensinstationer, bilskola, träningsstudio, apotek och bingo. I siffran 28 för Kortedala Torg ingår också ett systembolag.

De som flyttade in runt 1960 menar att det sedan dess blivit fler affärer, de som flyttade in under senare delen av 60-talet säger att affärer lagts ner. Folkmängden i Kortedala var också störst 1964, men har sedan dess sjunkit med över en tredjedel. I dag finns också en hår-

dare konkurrens från affärer och affärscentra utanför Kortedala. Flera av de intervjuade uppger således att de veckohandlar utanför området: Angereds Centrum (10 minuter dit med bil), Billhälls vid Bellevue eller B & W stormarknad. Nyligen fick också ICA-affären vid Kortedala Torg stänga. Konsum och Tempos livsmedelsavdelning överlever emellertid fortfarande. Billhälls, som 1980 köpte Hemköps affärer i Göteborg planerar att göra sig av med den ena kortedalabutiken - myndigheterna har utan framgång försökt tvinga fram en nedläggning sedan 25 år. Många affärer har ekonomiska problem, kundunderlaget minskar samtidigt som hyror och kostnader stiger. En affärslokal vid Kortedala Torg, som när torget var nytt kostade under 20.000 kronor per år, kan idag vara uppe i 150.000, samtidigt som en rad andra avgifter tillkommit.

Kortedalaborna saknar också diverse affärer: det fanns en gång en leksaksaffär vid torget, en sport- och läderaffär i norr, en konsumbutik och en annan mataffär vid Adventsgatan, järnhandel, kemikalieaffär och bokhandel i norr, ICA-affär på Julaftonsgatan, KappAhl... Dessutom saknar man den biograf och den dansrestaurang som en gång fanns vid Kortedala Torg. Trots dessa brister tycks man mena att allt man vill köpa finns att få i Kortedala. Kvalité- och prisnivån uppfattar man som genomsnittlig.

Apotek och systembolag hör till både affärs- och servicesektorn. De finns, och besöks. Vidare finns två banker, post, skolor, poliskontor, läkare, sjukgymnast, tandläkare, försäkringskassa, socialbyrå, förskolebyrå och en vårdcentral, alltsammans företrädesvis koncentrerat till Kortedala Torg. Vårdcentralen omfattar gynekologiklinik, öron-, näs-, halspoliklinik, tandpoliklinik, mödravårdscentral, barnavårdscentral, barnmedicinsk klinik, barnpsykologisk mottagning och distriktsläkare.

Klagomålen på servicesektorn är inte många och rör sjukvården och äldreomsorgen. Resurserna på vårdcentralen är begränsade, ett besök där innebär långa väntetider - tre ända fyra timmar - och ofta måste man försöka med Östra sjukhuset i stället, eller gå till en privatläkare. När det gäller äldreomsorgen kritiserade den intervjuade pensionären det förhållandet att det inte finns något servicehus för äldre i Kortedala, medan det där emot finns två stycken i Bergsjön. I GAKO:s broschyr om Kortedala finns dessa två servicehus upptagna under rubriken "Social service", men i Kortedala förstår man inte varför man ska behöva lämna sin stadsdel - där det bor en hel del pensionärer - när man inte längre orkar bo kvar i sitt hem, eller för att besöka ett dagcentrum för pensionärer, för att äta på en servicehusrestaurang etc. "De som för 25 år sedan flyttade till Kortedala är idag i stor utsträckning pensionärer, bortåt 50% av Kortedalas befolkning är pensionärer, men ingenting görs för dem. Man byggde stora skolor i Kortedala, skolor som idag står tomma. Där skulle man kunna ordna en hel del service för pensionärer, men gör det inte".

Uppskattningen av antalet pensionärer är överdriven, även om man tar hänsyn till förtidspensionärer, men närmar sig verkligheten i vissa mindre områden.

Med ovanstående undantag menar man att servicesektorn fungerar bra och räcker till.

När barnen i Kortedala var som flest fanns inga skolor, bara provisorier. 1963 fanns således barn nog för 82 låg- och mellanstadieklaser men bara 10 klassrum åt dem. Så småningom byggdes fler skolor, på svåra tomter och till höga priser.

Idag är Kortedala indelat i tre rektorsområden:

1. Talldunge: Lövvasskolan (lågstadium + 2 finska och 2 serbokroatiska invandrarklasser)
 - Talldungeskolan (låg- och mellanstadium)
 - Assaredsskolan (låg- och mellanstadium)
2. Utmarks: Utmarksskolan (låg-, mellan- och högstadium + 4 Gärdsmosseklaser)
3. Gärdås: Gärdåsskolan (låg-, mellan- och högstadium)
 - Ramsdalsskolan (lågstadium + 1 kroatisk invandrarklass)

För närvarande finns en högstadieskola för mycket, och man diskuterar vilken som skall läggas ner. Den som läggs ner avses bli gymnasieskola i stället. Två skolor har redan lagts ner i Kortedala, visserligen två provisoriska, men ändå stora, riktiga, enheter. Den ena, Hundraårsskolan, var planerad som ungarshotell från början.

Att elevantalet minskar innebär att man slår ihop klasser, och att en del specialklasser kommer in i de lokala skolorna. Således fick särskolebarnen tidigare gå i skola i stan, men går nu i Talldunge- och Assaredsskolorna, om de kommer från Kortedala, Bergsjön eller Angered.

Problem i skolan finns mest på högstadiet. På Talldungeskolan till exempel har man också en del problem, fast man är medveten om att orsakerna egentligen ligger utanför skolan: "det syns på barnen, de har ensamhet, trötta föräldrar". "Vi ger mindre undervisning och mer socialvård, har mer och mer kontakt med socialförvaltningen, som tar hand om familjen, och vi om barnen. Men de värsta fallen har flyttat, och här finns överhuvudtaget färre barn. Fast alkoholdebuten sker tidigare och tidigare, och det händer saker här också".

Ett fenomen som är svårt att plocka in under någon rubrik är "Kortedala-Bergsjöns Nyheter", en tidning med lokala nyheter och annonser som var fjortonde dag delas ut till alla hushåll i Kortedala, Bergsjön och Kvi-berg. Rubrikerna på första sidan i nr 1 1981:

"Spännande matcher i Tomtecupen"

"Kortedala Fritid arrangerar trevligt julkul"

"Festligt julfirande på Bergsjöhus"

"Första spadtaget vid Gärdsmosseskolan i Bergsjön"

"Många tabbar fällde GIK i seriefinalen mot Kometer-
na"

"Trevligt lussefirande en hel vecka i Kortedala-Berg-
sjön"

Räknar man bort 7 sidor helsidesannonser, har tidning-
en 17 sidor redaktionellt material blandat med annonser.
På dessa 17 sidor finns 89 bilder. På 88 av dem finns
sammanlagt 469 människor igenkännbart avporträtterade;
eller, m a o, i genomsnitt föreställer varje bild åt-
minstone 5 personer. Den 89:e är en bild på ett svår-
räknat publikhav. Det mesta som sker i Kortedala be-
handlas utomordentligt välvilligt, ord som "trevligt",
"festligt", "spännande" och "skönt" dominerar rubriker-
na. Om en affär byter ägare, eller det öppnas en pizze-
ria i Bergsjön, så är Kortedala-Bergsjöns Nyheter där
med kameran; lottar en annan affär ut en spädgris, li-
kaså. De stora artiklarna handlar dock om sport och om
festligheter. Den bild den utomstående får av Korteda-
la är mycket underlig: Kortedala tycks bestå av uteslu-
tande glada, nöjda och välanpassade människor som delar
sin tid mellan idrott och kollektivt helgfirande. Ingen
av de intervjuade nämnde någonsin existensen av Korte-
dala-Bergsjöns Nyheter.

7.3 Sociala aktiviteter: Föreningsliv, församlings- liv, kulturliv...

I GAKO-broschyren om Kortedala finns sammanlagt 64 oli-
ka föreningar upptagna, oräknat Svenska Kyrkan. Av dem
är 17 idrottsföreningar, 2 schackklubbar, 8 invandrar-
föreningar, 1 pensionärsförening, 3 hem- och skolaföre-
ningar, 11 politiska organisationer, 3 frikyrkor, 3
scoutkårer, 2 studieförbund och 14 klassade som övriga
(akvarieklubb, friluftsförbundet, Länken, orkesterfö-
rening...) Det tycks alltså finnas ett brett och stort
utbud av föreningar i Kortedala. Många föreningar är
lika gamla som Kortedala självt, och förmodligen var
det så att man tog med sig sin föreningsbit när man
flyttade hit, men det blev långt att åka till centrum,
och så bildade man en lokalavdelning istället.

Förutom egna lokaler, till vilka föreningarna kan få
ett visst kommunalt hyresstöd, kan också samlingsloka-
lerna i Forum på Kortedala Torg användas. Forum omfat-
tar 4 samlingslokaler, 2 studierum, 1 hobbyrum och en
fritidsgård med 3 rum. Här arrangeras danskurser och
pensionärsverksamheter (gymnastik, terapi och veckomö-
ten). Husmorsföreningen har studiecirkclar, Kvinnogil-
let, Medborgarskolan, Lingförbundet, Ramsdalens hem-
bygdsförening och Hagströms musikskola håller till
här. Här förekommer balettkurser och lekverksamhet.

Föreningar och individer hyr lokaler för fester och danser. VPK och APK använder båda Forum, liksom socialdemokraterna när de egna lokalerna inte räcker till. Man har cirka 100 hyresgäster per månad, ungefär 4 per dag - söndagar är sällan uthyrda. Idag arbetar man också med att försöka starta Bio Kontrast.

Förutom Forum har Fritidsförvaltningen en fritidsgård i norra Kortedala, och har haft en i söder. Ekonomin tillåter inte längre självständiga fritidsgårdar med mycket personal, och i stället har man sökt kontakter med det lokala föreningslivet. Deras hjälp är nödvändig om man ska kunna nå de ungdomar med drogproblem som man ser som den viktigaste målgruppen. Man har bildat en områdesgrupp med representanter för kommunala förvaltningar, föreningar, kyrka, polis, skolor och näringsliv.

På fritidsgården i Forum pågår följande:

- 2 dagar i veckan barnstuga med film och olika program.
- 2 eftermiddagar i veckan för mellanstadiet: lådbilsbygge och andra praktiska saker. Under våren ska ett lådbilsrally anordnas.
- 2 dagar i veckan för tonåringar: Samverksamhet med SKU som tagit initiativet och velat samarbeta konkret omkring drog- och arbetslöshetsproblemen. Ur detta kom initiativet till Drogfri Lucia på Forum.

Det göteborgska kulturlivet representeras i Kortedala av biblioteket. Kortedala bibliotek är regionbibliotek för nordöstra Göteborg och har funnits vid Kortedala Torg i över 20 år. Man har öppet 11.00-20.00 måndag till torsdag, 11.00-18.00 om fredagar. Den skrala kommunala ekonomin har inte drabbat de största biblioteken, men de pengar man fick mellan 1975 och 1977 för att vara "lokalt kulturcentrum" har försvunnit. Det rörde sig om 100.000 kronor på 2 1/2 år. När de pengarna koncentrerades till barnverksamheten i Bergsjön, Hjällbo, Tuve och Lövgärdet, och Kortedala inte fick några personalförstärkningar för programverksamhet, hade man inga möjligheter att fortsätta med det. Under de 2 1/2 åren som man hade sådan verksamhet för vuxna hade man bland annat många fina teatergrupper på besök, men det var inte kortedalaborna som besökte föreställningarna, utan kulturintresserade personer från centrum - och det var inte riktigt meningen. Under 1977 försökte man med lättare program för att locka lokalbefolkningen - Bosse Larsson hälsade på t ex - men då kom det för mycket folk.

Idag räcker alltså inte pengarna till mer än lite barnprogram. För våren 1981 ser det ut så här:

- tisdagar kl 14.00 Saga eller bildbandsaga
- lördag 31/1 kl. 11.00 Saga eller bildbandssaga
- tisdag 24/3 kl 14.00 Picknickteatern: Kasper och Karusellfolket (4-8 år)

onsdag 8/4 kl 13.00 Pinoccioteatern: Dockteater
 onsdag 6/5 kl 10.00 Elisabet och Olle: Klappa, sjung
 och dansa (3-7 år)

Den här sortens verksamhet administreras normalt centralt för att man ska kunna göra så mycket som möjligt av resurserna. Författare, teatergrupper eller liknande gör en sorts turné bland Göteborgs bibliotek. I Kortedala försöker man anpassa programmen till behoven bland barnen - tänker på invandrarna osv.

Kortedala bibliotek är också en sorts informationscentral, man kan vända sig till biblioteket med alla sorters frågor och få reda på var svaren finns. Dessutom har man utställningar som oftast beställs centralt, men som ibland görs av någon förening i Kortedala t ex. Mindre och mer opretentiösa utställningar kan man göra själva, såsom den aktuella om Babels hus: man visar boken tillsammans med andra böcker om sjukvård. På så sätt försöker man vara aktuella och locka till impulslån. Den 22 januari 1981 hade man följande miniatutställningar (en monter eller motsvarande var):

Babels hus/sjukvård

Barn på farfars tid

Datorsamhället

Folktro

Dessutom har man en fast hyllrad för kommunal information, samt en välförsedd tidskriftshylla och en informationsdisk som alltid är bemannad. Till detta kommer bibliotekets grundresurs: alla böckerna. Kortedala bibliotek har ett bra och brett sortiment sådana.

Grupper av ungdomar som inte nås av fritidsförvaltningsföreningsväsende sitter ibland på biblioteket. Man har ingen musikavdelning och heller inga några resurser att hitta några alternativ åt dessa ungdomar - "men det är inte säkert att de alla vill bli sysselsatta jämt".

Förutom biblioteket har man också en bokbuss som stannar en gång per vecka i norra Kortedala och en gång i södra.

Vad kyrkan har för verksamhet syns på programbladen här intill. Information om detta sprids dels direkt till alla två gånger om året, dels med information riktad till barn, barnaföräldrar och pensionärer lite oftare, till aktiva inom kyrkan mer regelbundet och dessutom via affischering.

Den populäraste verksamheten är den "öppet hus"-verksamheten man har under sportlovet och under de tre veckorna direkt efter vårterminens slut. Sommaren 1980 hade man upp till 180 deltagande barn, som i många fall kom långt ifrån.

NÅGON ATT TALA MED

Du som behöver någon att tala med, kan vända dig till kyrkans diakonissa.
Mottagning måndag - fredag 8.30 - 10.00
telefon 46 23 28. Besöksadress Vårfrukyrkan, bot-
tenplanet Runstavsgatan 9.

HELA FAMILJEN ÄR VÄLKOM- MEN TILL KYRKAN ÄVEN PÅ VARDAGARNA!

I Vårfrukyrkan är det:

Juniorer, fr 9 år, måndagar kl 17 - 18.30
Pojkgrupp fr 7 år, tisdagar kl 14 - 16
Flickgrupp fr 7 år, onsdagar kl 14 - 16
Kyrkans Ungdom, fr 14 år, söndagar kl 19 - 21

I Allhelgonakyrkan är det:

Föräldracirkel och barngrupp, måndagar kl 9.30 - 11
Föräldrabibelstudium över Filipperbrevet varannan
onsdag kl 19.45 med början 1/10

I Allhelgonasalen är det:

Flickgrupp, fr 6 år, tisdagar kl 14 - 16
Pojkgrupp fr 6 år, onsdagar kl 14 - 16
Juniorer fr 10 år, onsdagar kl 17 - 18.30
Miniorer fr 7 år, torsdagar kl 16 - 17.30
Du behöver inte föränmäla dig till grupperna, men om
du vill veta mer, kan du ringa till förs. sekr Kerstin
Ytterbrink tel 46 71 42 el 26 03 90

HELA KYRKAN SJUNGER

Söndagen den 12 oktober kl 19 i Vårfrukyrkan hade
vi tänkt låta hela kyrkan sjunga, dvs. du, jag och alla
körer och eventuellt en orkester. Med din hjälp skall
det bli en gudstjänst fylld med glädje och lovsång.
Kanske kommer just din älsklingspsalm att vara med.

"UPPDRAGET"

Uppdraget heter en ny musical skriven av S och B
Sinters. Den kommer att framföras av våra båda
ungdomskörer. Förutom några gästande musiker
kommer även Lars Alerås från Kungälv's församling
att medverka. Du får höra "Uppdraget" i Allhelgona-
kyrkan söndag den 26 oktober kl 18.

ONSDAGSTRÄFF FÖR PENSIO- NÄRER OCH DAGLEDIGA

är det 24/9 och 15/10 i Allhelgonakyrkan och 1/10
och 5/11 i Vårfrukyrkan. Alla onsdagar kl 13

BIBELSTUDIUM för daglediga i Allhelgonakyrkan
kl 13 varannan onsdag, med början 8/10.

.... "VI MITTEMELLAN"

Vi har inte satt namn på våra träffar, men vi är i åldern
kring 20 år och uppåt och vi kommer att träffas efter
nattvardsgudstjänsten i Allhelgonakyrkan på tors-
dagskvällarna. Första träffen blir 9/10.

FÖRSAMLINGSAFTON

"Himmelriket är nära" - Biskop Helge Fosseus berät-
tar om den karismatiska rörelsen söndag 28/9 efter
kvällsgudstjänsten i Allhelgonakyrkan kl 18

KÖRERNA I VÅRFRUKYRKAN

Barnkören sjunger varje måndag kl 16 - 16.45. Det är
20-25 barn i åldrarna 7-13 år som har trevligt tillsam-
mans. Kanske har du ett barn som vill vara med? Vi
tar gärna emot några till.

UNGDOMSKÖREN sjunger på tisdagarna 18.30 -
19.30. Kanske du som just skall "gå och läsa" eller är
konfirmerad känner att det är roligt att sjunga. Bara
kom!

Vi sjunger musiker, andliga visor, "spiraler" m.m. Det
är en stor och omväxlande repertoar. Vi åker på kör-
läger och församlingsläger. Vi behöver dig, och du
kanske behöver oss.

KYRKOKÖREN har fått vind i seglen. Körtäktaren
fylls varje onsdag kl 18-19 av ett 25-tal såväl yngre
som äldre församlingsmedlemmar från 20 år till
uppemot 75. Är du kanske nyinflyttad eller sjöng i kör
i din ungdom? Hör av dig. Du är välkommen i vår fina
gemenskap! Vidare upplysningar om körerna i Vårfru-
kyrkan lämnar församlingens organist Claes Henriks-
son tel 46 31 21 eller 48 57 06.

VÄLKOMMEN TILL EN
BIBELKVÄLL

I ALLHELGONAKYRKAN SPÄNNING PÅ
KONKRETA

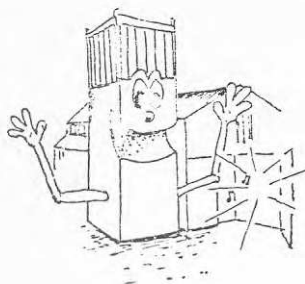
SÖNDAGEN DEN 1 FEBRUARI KL. 18.00

Jean Paillard

dominikanerpater, teol. dr.

talare över ämnet

”DEN RELIGIÖSA ERFARENHETEN
ENLIGT PAULUS”

VÄLKOMMEN

till oss i VÅRFRUKYRKAN

på SPORTLOVET

För alla åldrar Måndag-Fredag 10.00-12.00

VARJE DAG KOMMER NÅGON
OGH BLI VÄRTAR ...

Måndag: CLIA BERG berättar om Brasilien

Tisdag: KRISTINA LIEJEWOM berättar om...
Jaa, vem vet?!

Onsdag: RALFAR SANDÉN berättar om Syd-
amerikas indianer

Torsdag: KERSTIN SUNDELIN berättar om Petrus

Fredag: Å **HEMLIGT!**

VI GÖR SAKER OCKSÅ:

- bakar
- arbetar i snicker-
boden
- gjipstavlor
- fågelbord
- filttavlor
- och annat

ibland hämnas du vill
spela bordsspel.

Vi slutar med en skön
andaktsstund tillsammans

Det kostar ingenting att vara med,
och du kan ta med dig sakerna
du gör hem!

Känn dig riktigt
välkommen!

Kyrkan har också en verksamhet inriktad på hjälpbehövande. Med de existerande kontaktytorna finner man folk som behöver hjälp och själavård. Nyligen har man fått en tjänst som skall användas till att ta hand om utslagna, men man är medveten om att man måste börja i liten skala. Diakonissorna har mottagning 1 1/2 timma varje dag, folk kommer och pratar och behöver kanske helt enkelt ha någon att prata med; det händer att människor kommer och talar om att det är deras födelsedag, de har ingen annan att tala om det för. Sammantaget har man så mycket att göra som man hinner med, även om antalet söndagsskolebarn och konfirmander minskat starkt sedan sextiotalet. Även om siffrorna i absoluta tal sjunkit, så menar man att man håller ställningarna, eftersom de demografiska förändringarna är så stora. Man pekar dock på en skillnad mellan Allhelgonakyrkan i norra Kortedala, byggd för insamlade medel 1956, och Vårfrukyrkan som restes 1972, i södra Kortedala. Vårfrukyrkans omgivningar är ett missionsfält i jämförelse med situationen i norr. "Men trots allt finns det ett gensvar".

Två av de fem intervjuade är aktiva inom olika socialdemokratiska organisationer. De övriga tre är inte föreningsaktiva alls, om man undantar en och annan kurs och barnens deltagande i idrott. Två av de tre icke föreningsaktiva har heller inte saknat den sortens socialt liv, medan den tredje framhåller att det är dåligt med aktiviteten. En starkt föreningsengagerad intervjuerson, med två barn, menar att det är riktigt dåligt tillgodosett för ungdomens fritid. Hon vill gärna se öppna fritidsgårdar och en skola som är mer villig att öppna sina dörrar för föreningar: "SSU försökte få komma in i skolan i Kortedala och tala om sin verksamhet, men det fick man inte - skolan skulle vara opolitisk".

Av existerande föreningar nämndes främst Kortedala IF, men också PRO, politiska organisationer, scouter, studieförbund, kyrkan och biblioteket. Endast en av de intervjuade gav mer än två namn på föreningar. Vad jag försökt visa med ovanstående är att det finns ett förhållandevis rikt utbud av sociala aktiviteter i Kortedala, organiserat av föreningar, bibliotek, kyrka, fritidsförvaltning osv. Ändå vet många inte om vad som finns, en del är ointresserade, och många är också missnöjda. För att vara missnöjd med situationen i Kortedala måste man ha höga krav. Vad grundar man sådana krav på? Man är inte nöjd med att en viss resurs finns i Göteborg, den ska finnas i Kortedala för att räknas som resurs. Kortedalaborna kanske helt enkelt ställer samma krav som invånarna i en liten svensk stad varsomhelst skulle göra, fast ännu högre eftersom man har Göteborg så nära? I brist på kunskap om vilka krav befolkningen i en småstad ställer, kan detta bara vara en hypotes, men grunden för hypotesen är åtminstone fast: Kortedala har klara gränser och ett läge som gynnar lokaltänkande.

7.4 Sociala problem

Liksom när det gäller Johanneberg har jag försökt sätta samman en bakgrund till de intervjuades utsagor om det sociala problemfältet genom att tala med representanter för i första hand socialbyrå och polis. Deras erfarenheter inleder detta avsnitt. Uppdelningen av problemfältet motsvarar ungefär den som använts i Johannebergsavsnittet.

MISSBRUK: Drogmissbruk är det stora problemet i Kortedala. Spritmissbruket är mest allmänt, men ett visst blandmissbruk sprit/narkotika förekommer också. Några är kända som narkomaner, det handlar oftast om hasch och amfetaminmissbruk. Heroin är sällsynt. Några kända narkotikaförsäljare finns också. Systembolaget står för spritförsäljningen, och ligger centralt vid Kortedala Torg. Detta läge kritiseras av de intervjuade: "Jag träffade en på torget som sa: "Nä, nu måste jag gå hem, står jag här ett tag till så blir det fylla idag igen. Det är svårt att hålla emot när systemet ligger så bra till". Systembolaget har också dragit till sig kunder från områden utanför Kortedala, från Bergsjön och Gamlestan, men majoriteten av missbrukare är kortedalabor. Många i det gäng som bildats omkring torget är födda i Kortedala, och inledde sitt missbruk med sniffning på sextiotalet. På den tiden "satt det ett gäng och sniffade i varenda källare". Drogproblemet är alltså inget nytt problem, men dess karaktär har förändrats med åren. Idag är det ett mycket öppnare missbruk, alla tider på dagen möter man missbrukare på och omkring torget. Vissa ställen är ökända: postens entré och parken i torgets södra ände t ex. Allmänt är många rädda för att besöka torget, men Systembolagets närvaro är ändå så viktig för affärsmännen att omsättningen lär ha minskat med 30% efter systemets tillfälliga stängning från 7/1 1981 (till 4/4 p g a ombyggnad av lokalerna).

Gänget består i stor utsträckning av samma personer idag som för 10-15 år sedan. De har ofta vuxit upp i en problemfylld miljö och stannar kvar hemma i Kortedala p g a de relativt låga hyrorna och därför att de har sina rötter där. Samhället ger en sorts överlevnadsgaranti, man kan leva på pengar från sjukkassa och socialvård. Yngre människor dras också in i gänget, 16-17-års flickor har börjat hänga ihop med de äldre medlemmarna, och spritmissbruk sprids neråt 11-12-årsåldern. Resurserna som kan sättas in mot missbruksproblemen är små, på flicksidan finns det bara Angeredskollektivet med plats för 6-7 stycken, och där tar man bara emot frivilliga.

EKONOMISKA PROBLEM: Man har inte så många fall av rent ekonomiska problem i Kortedala. I motsats till Bergsjön, där den typen är vanlig, är hyrorna måttliga i Kortedala. Ekonomiska problem är därför oftast kopplade till andra problem - främst missbruk.

ENSAMHET: Som nämnts tidigare hamnar en hel del ensamma människor med spriten som enda tröst i Kortedala tack vare de många mycket små lägenheterna. Dessutom finns det en stor grupp pensionärer. PRO Kortedala har sedan 1978 deltagit i en försöksverksamhet som gått ut på att söka upp ensamma pensionärer och försöka dra in dem i föreningsliv. Fritidsförvaltningen har gett de ekonomiska resurserna till detta, men har inte längre råd med det. I Kortedala PRO har 8 frivilliga arbetat med projektet. Man började med en lista om 315 namn, har idag en på över tusen, och menar att man gör en ytterst välbehövlig insats. Kyrkan har i diakonikommittén diskuterat en liknande plan, men har idag inte de resurser som krävs. Problemet finns där, men syns inte förrän man börjar leta efter det.

UNGDOMSPROBLEM: Det stora ungdomsproblemet är missbruk av droger. För övrigt finns det en vandalisering i delar av Kortedala - inte i villa- eller insatsområdena - som anses orsakad av sysslolösa ungdomar.

KRIMINALITET: Fall av våld, inbrott, bilstölder etc tycks ha varit vanligare på sextiotalet. 1965 låg två kortedalapoliser på sjukhus efter att ha blivit misshandlade, och under perioden 1965-70 bar polisen alltid pistol och hade batongen i handen. Idag går man helt obebväpnade. Inbrott är relativt sällsynta, kanske slår man in en ruta på torget fredag eller lördag natt och plockar åt sig några jackor. Men affärerna sätter inte upp galler, eftersom försäkringsbolagen villigt betalar. Bilstölder är inte så vanliga i Kortedala, de är mycket vanligare på parkeringsdäcken i Bergsjön. Stölder ur bilar är vanligare än bilstölder, men även där är det mycket värre i Bergsjön. Under november 1980 fick polisen i Kortedala 15 anmälningar, mest stölder ur bilar. Socialbyrån har stött på fall där pensionärer - i och för sig missbrukare - måst köpa sig fria från misshandel, i en sorts beskyddssystem.

Barnavård, som var det typiska problemet på socialbyrån runt 1970, har idag blivit aktuellt igen, när de som var unga då fått egna barn. Det finns rätt gott om omhändertagningsfall, många av de flickor som sniffade som 13-åringar bor idag ihop med någon av gängets medlemmar och har barn.

Alla människor jag talat med i Kortedala uppfattar gäng-et på torget som det stora och viktiga sociala problemet. Samtidigt som man lider av att se hur ungdomar förstörs och slås ut, så blir man rädd att besöka de platser där gänget håller till. Problemet gänget har alltså både en allmän och en privat sida, i motsättning till varandra, eftersom rädslan för gänget hindrar den sorts spontana ingrepp som skulle kunna motverka utslagningen. Har man egna barn så gäller det också att se till att de inte dras in.

Bättre möjligheter till fritidssysselsättning för ungdom är det vanliga förslaget till förbättring. En intervjuperson berättar om hur tidningarna när mellanölet introducerades dels var fyllda av reklam om det, dels av rapporter om det bedrövliga tillståndet på Utmarks-

skolan i Kortedala. "Det var inte alls så, sa min dotter. Fast man såg ju många som satt på håltimmarna och drack öl - något annat att göra fanns ju inte".

Den privata aspekten på gängproblemet är att man är rädd för dem. Flera intervjuade nämner fall av rån och misshandel som de känner till och berättar om platser som man numer undviker. En intervjuad, med över 20 års erfarenhet av Kortedala, säger dock att det var mycket värre förr: "då vågade man inte gå ensam till torget. Idag försvinner gänget dessutom klockan sex när systemet stänger". Övriga kortedalabor försvinner emellertid också. Biblioteket har haft svårt att locka ut dem om kvällarna, och menar att pensionärer inte går ut efter 15-16 på eftermiddagen. Går man ut klockan 16 så kommer man kanske inte hem förrän det mörknat.

Att stänga systemet på torget vore också ett sätt att bli av med gänget, konstaterar många. En polis, som föreslog att de som hängde utanför systemet skulle fara till Angereds centrum, där det är varmt och skönt, fick till svar att "där finns en jävla massa snutar". När nu systemet stängt för ombyggnad i tre månader har de jag talat med berättat hur skönt det är att kunna gå ner och handla utan att möta gänget. En intervjuad hörde följande samtal på torget:

- "Kära nån, varför är det så tyst, man känner inte igen sig?"
- "Systemet är stängt".
- "Då kanske man törs gå hit igen?"
- "Ja, och du behöver inte följa mig genom parken!"

Andra problem som nämnts mer sporadiskt är grannar som slåss och bråkar och vandalisering. Vandaliseringen tar sig uttryck i fördärvade bänkar och cykelställ, förstörda dörrar och trappuppgångar, krossade fönster, och dessutom välte man julgranen på Kortedala Torg i december 1980.

Bild 36. Kortedalaperspektiv

8. KORTEDALA: INRE MILJÖ

De intervjuade hushållen i Kortedala bor under mycket olika omständigheter. En familj bor i villa, en i radhus, en i insatslägenhet och två i hyresrättslägenheter. Den familj som bor i villa består av fem personer och har 7 rum och kök att tillgå. I radhuset är man fyra personer med 5 rum och kök om 120 m² till sitt förfogande. Två personer bor i insatslägenheten, som omfattar 3 rum och kök om 64 m². Hyresrättslägenheterna är på 3 rum och kök (3 personer) respektive 4 rum och kök (4 personer), om 59 m² respektive 79 m² - den senare i två plan. Lägenheterna har balkong.

I lägenheterna bor således 9 personer i 10 rum oräknat köken, i de egna hemmen 9 personer i 12 rum. Hyrorna låg för hyresrättslägenheterna i december 1980 på 1.100 respektive 1.280 kronor per månad. Insatslägenheten kostade 900 kronor med en insats som idag står i ungefär 55.000 kronor. Villa och radhus är svårare att avgöra priset på, eftersom så mycket beror av kontantinnsats och marginalskaft.

Representativ för normallägenheten i Kortedala är egentligen bara den 3-rums hyresrättslägenheten (jämför tabell 2.5). 74% av lägenheterna i Kortedala ägs vidare av allmännyttan, till stor del av Göteborgshem, som också är hyresvärd för de två hyresrättslägenheterna i materialet. Man är nöjd med Göteborgshems skötsel, även om det kan bli långt mellan tioårsrenoveringarna. Jag har inte besökt något av de hårdast vandaliserade husen, men de är heller inte att betrakta som typiska för Kortedala.

Huset där den insatslägenhet ligger, som ingår i materialet, är mycket fint och välvårdat. Överhuvudtaget uppfattar man i Kortedala insatsområdena som mönster för hur bostadsområden bör se ut.

De lägenheter jag besökte hade alla ett vardagsrum, som till sina dimensioner inte skiljde sig mycket från de övriga rummen. I den lägenhet som var i två plan var visserligen rumsvolymen stor i vardagsrummet, men i den ingick också trapphuset ner till bottenvåningen, varför golvytan inte motsvarade volymen. Köken är inte stora, men rymmer i alla fall en matplats. Bortsett från likheten i proportioner mellan vardagsrum och sovrum var de lägenheter jag besökte varandra helt olika.

Utsikten från lägenheterna varierar: har man otur ligger en parkeringsplats utanför fönstret, har man tur kan man titta ut på en skogsbacke eller har en vy över halva Kortedala-Bergsjöområdet.

Bild 37. Utsikt

Bild 38. Villakök

Bild 39. Utsikt

Bild 40. Sovrum

Bild 41. Vardagsrum, hyresrättslägenhet

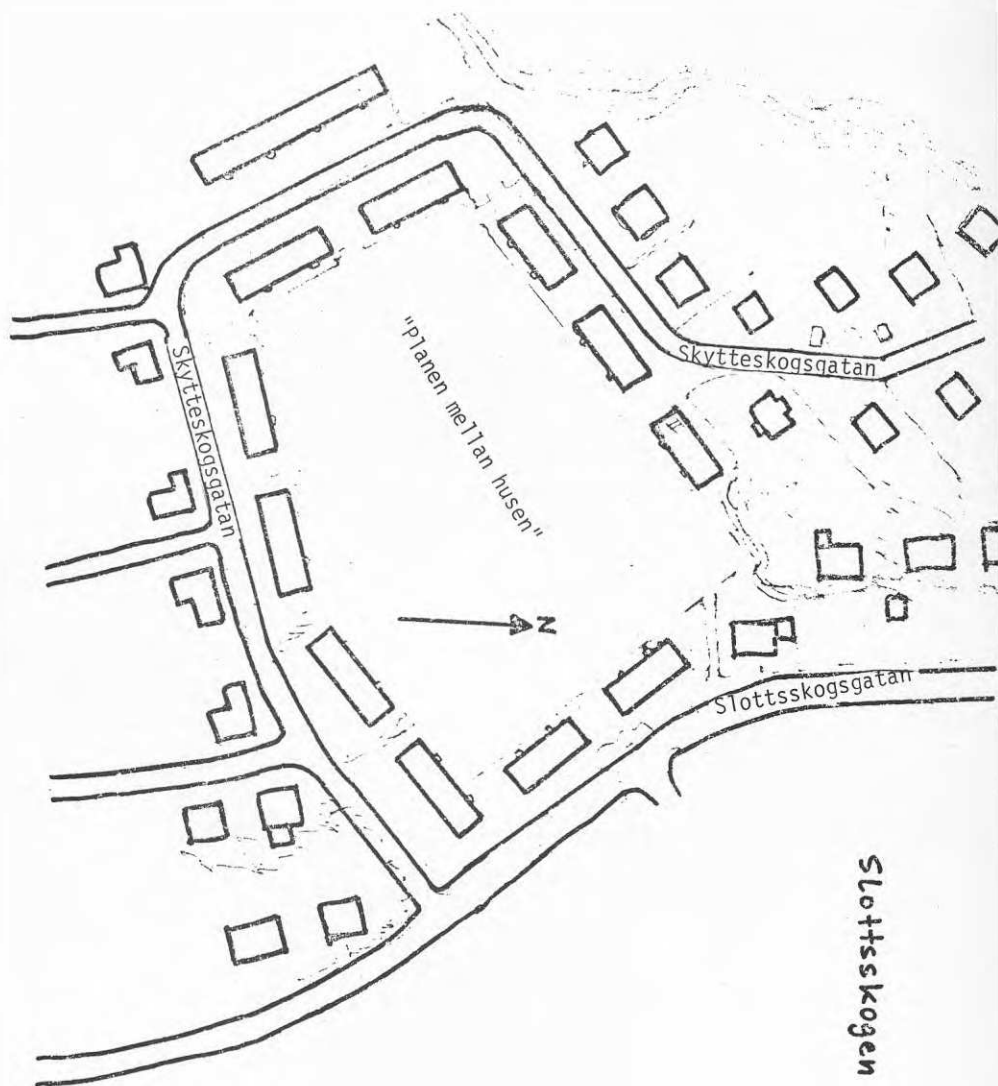
Bild 42. Vardagsrum, hyresrättslägenhet

Bild 43. Vardagsrum, villa

Bild 44. Sovrum nr 2 i en trea

Karta 8: Skytteskogen

9. SKYTTESKOGEN

9.1 Läge, avstånd och kommunikationer.

Skytteskogen ligger sydväst om Slottsskogen, närmare 4 km från Centralstationen, men bara 1,5 km från Linnéplatsen. Vissa av Göteborgs centrala delar kan alltså nås till fots. Bland de intervjuade fanns olika uppfattningar om läget representerade:

- "Det är för långt till centrum, men det fanns inga in-satslägenheter till överkomliga priser närmare stan när vi flyttade hit." (1978)
- "Skytteskogens läge är toppenfint. Man går lätt till stan, och kan inte begära att få komma närmare. Jag vill inte bo vid Järntorget".

De yrkesverksamma i intervjumaterialet arbetar alla (sammanlagt 3 hushållsmedlemmar) på nära avstånd från Skytteskogen: mindre än 2 km bort.

De offentliga kommunikationer som finns att välja på är framförallt spårvagn nr 3. Den betjänar emellertid ett stort område, och är ofta välfylld. Dessutom förekommer det busliv ombord vissa kvällar. Spårvagn nr 1 och 2 finns på 10 à 15 minuters gångavstånd. De leder snabbare än nr 3 in till centrum, men många av de resurser man behöver ligger i Majorna, och dit går nr 3. Förbindelserna har varit bättre, tidigare gick en buss från Kungsladugårdsgatan direkt till Linnéplatsen. Väntetiderna är också långa, och två av de tre intervjuade cyklare så ofta det går.

För bilisterna finns inga särskilda problem, man har nära till flera större trafikleder; särskilt Dag Hammarskjöldsleden; och inga trafikljus i närheten.

"Att cykla är mycket lugnare här än i stan. Det finns en del cykelbanor och bilarna hetsar inte så eftersom det inte finns några ljussignaler i närheten. Dessutom kan man cykla genom Slottsskogen, eller åt andra hållet utmed Säröbanan". "Vi cyklar mycket, det är så lagom långt till allting". Därmed är cyklisternas situation sammanfattad.

9.2 Trafik och parkering

På ena sidan avgränsas Skytteskogen av Slottsskogsgatan, på de övriga tre sidorna av Skytteskogsgatan. Slottsskogsgatan är rätt hårt trafikerad, Skytteskogsgatan nästan inte alls. Dessutom är Skytteskogsgatan smal, krokig och full av parkerade bilar vilket allt håller nere hastigheterna. I östra delen av Skytteskogen har man ett ständigt trafikbrus från Slottsskogsgatan och vägarna mot Högsbo, i andra delar av området besvärar man inte alls av det.

Ett av de intervjuade hushållen har bil. För dem är parkering inget problem, utom på torsdagar, då gatan städas. Man har nästan sin egen parkeringsplats på gatan; alla vet var var och ens bil brukar stå, och man ställer sig inte på någon annans plats. Bilantalet har överhuvudtaget minskat, och fler och fler bilar står kvar om dagarna. De parkerade bilarna upplevs inte av någon intervjuperson som störande, varken för ögat eller för framkomligheten. Vissa motsättningar tycks här föreligga gentemot villaägarna i området, som har egna p-platser på sina gårdar, eller t o m garage, och som gärna såge att lägenhetsinnehavarnas bilar försvann från gatan.

Innan parkeringsplatsen på andra sidan Slottsskogsgatan fanns kunde ibland en rätt kaotisk parkeringssituation uppstå på Skytteskogsgatan, när det var aktivitet i den närmaste delen av Slottsskogen. En gång planerades också ett parkeringsdäck på området mellan husen. Planen gick inte att genomföra, eftersom det visade sig omöjligt att dränera marken. Några boende lär emellertid ha hunnit sälja sina lägenheter och flytta ifrån området p g a dessa planer. Andra hade följt efter, om planerna realiserats.

9.3 Lekområden, grönområden, promenadområden

Leker gör man på planen mellan husen, där det också finns en lekplats med gungor och sandlåda. Dammen i mitten blir skridskobana om vintern. Användbar är också Plikta i Slottsskogen, en välutrustad lekplats med personal. Problemet för barn som vill leka är mer att finna andra barn att leka med, än att ha någonstans att vara. Vintertid lockar isen barn från andra områden, en bättre utrustning skulle möjligen kunna göra detsamma även under andra årstider. Fler barn i området är naturligtvis också en lösning.

Grönområden finns både inuti området, i form av planen, och runtom: villaområdet, Slottsskogen, Botaniska och Änggården. För en promenad väljer man också något av dessa områden, kanske främst Slottsskogen, även om den har sina begränsningar "i början gick vi dit, men nu kan vi varje sten". Promenader kan också företas i Kungsladugård, Majorna, till Kungssten eller bland villorna ovanför Kungsladugård.

9.4 Yttre miljö: diskussion och sammanfattning

Av de intervjuade personerna var en yrkesverksam (universitetslärare/forskarstuderande), en hemmavarande småbarnsmor och en pensionär. Dessa attribut betingar i stor utsträckning deras olika dygnsrytm och hur mycket tid de tillbringar i området. Den speciella karaktären av den yrkesverksammas sysselsättning gör att mycket arbete kan göras i hemmet. De båda andra tillbringar långt ifrån hela dagen i Skytteskogen, i det ena fallet därför att både affärer, service och lekkamrater saknas

inom området, i det andra p g a att, förutom affärer och service, även kurser och andra sociala aktiviteter oftast är förlagda till centralare delar av Majorna eller till själva centrum.

En av de intervjuade skulle hellre vilja bo på landet vid en sjö. En annan skulle hellre vilja bo inne i centrum. Båda är de nöjda, mer än nöjda, med Skytteskogens yttre miljö:

- "Ett finare område i en storstad kan man inte hitta".
- "Den närmaste yttre miljön kan ges 10 poäng av 10 möjliga".

Det dominerande inslaget i Skytteskogens yttre miljö, det som framkallar en viss hänryckning hos både boende och besökande, är den stora planen mellan husen. Den skulle ha varit bebyggd, men är alltför sank för att bebyggas, och har blivit än sankare de senaste åren säger man. Denna plan kan utan vidare ses som den centrala resursen för de kringboende. Den skiljer Skytteskogen från Kungsladugård, och den knyter samtidigt samman de kringboende, dels i ett intresse av att hålla den snygg, men jag tror också att den kommit att representera lugnet och tryggheten i Skytteskogen, att den på så sätt symboliserar gemenskapen som faktiskt finns, och att varje hot om att bebygga den uppfattas som ett hot mot de sociala värden man tillsammans byggt upp.

Ännu en avgränsande och sammanhållande faktor ligger i det att Skytteskogen är ett område med flerfamiljshus inuti ett villaområde. Förhållandet till villaägarna är inte konfliktfritt, motsättningarna har uttryckts i olika syn på parkeringsfrågan t ex, men jag har inte försökt tränga in i denna konflikt, har inte ens talat med några villaägare, och kan inte säga så mycket mer om den.

Sammanfattningsvis kan man i alla fall konstatera att Skytteskogens yttre miljö - d v s i första hand planen mellan husen - av de boende uppfattas som extremt god, och att varje förändringsförslag ses som ett stort hot. Efter vad jag förstått skulle någon enstaka skyttekogsbo kunna tänka sig ett litet barndaghem insmuget i området, men där går gränsen. Mot större förändringar är enigheten total.

9.5 Social miljö: Grannar och vänner

Skytteskogen är ett mycket lugnt och tyst område. Det innebär inte att det är alldeles konfliktfritt; även här finner man grannar som inte riktigt kommer överens: ensamma pensionärer som inte kan förlika sig med ljudet från barnfamiljen ovanpå, till exempel. Vissa faktorer gör emellertid att konfliktnivån hålls nere: det är fråga om ett HSB-område, och det är fråga om ett litet område. HSB-föreningen var från början noga med vilka som släpptes in: de skulle ha fast avlönad plats. Tydligt

flyttade många statligt eller kommunalt anställda in då, många tullare och spårvägare säges ha bott här. Man har velat ha medlemmar som bott i området, och inte varit förtjusta i andrahandsuthyrning. Följden har blivit en homogenitet som i samverkan med småskaligheten i områdets tydliga gränser resulterat i en social kontroll, en spärr mot avvikande beteende.

Det finns en homogenitet ur ålderssynpunkt i Skytteskogen: många är pensionärer (se tabell 2.2). En av de intervjuade har bott i området i över 25 år och säger att det fanns en tidig period då man flyttade. Det var när de första hyresgästerna fått ett eller flera barn, och det börjat bli trångt i de tvårummare som området nästan uteslutande består av. Därpå följde en period då nästan ingen flyttade från området, men de senare åren har flyttningen åter skjutit fart, då många äldre avlidit eller inte längre klarar av att bo kvar i sina lägenheter. Idag finns det ett fåtal barnfamiljer i Skytteskogen, men när man väntar andra barnet måste man se sig om efter en ny lägenhet. Egentligen, säger man, så är ju Skytteskogen en utmärkt miljö för barn, men fyra personer i en tvåa på 50 m² och inga lekkamrater utomhus - det går inte.

Det har sett annorlunda ut i Skytteskogen: en intervju-person som var barn på 50-talet säger att det fanns 50 barn i Skytteskogen, och dessutom ett antagonistgäng i kvarteret bredvid. Idag tycks det i området sammanlagt finnas 4 barn under skolåldern och två tonåringar. "Det är nästan för lugnt här, man önskar ibland lite liv, särskilt tror jag de gamla önskar det. Tänk om det fanns lite fler barn på ången, säger de".

Homogeniteten understryks av att det inte finns några invandrare i Skytteskogen; så säger man åtminstone. Tabell 2.3 styrker det påståendet.

Grannumgänget är delvis betingat av områdets karaktär: det finns en HSB-förening där alla är med, en förening som organiserar olika sorters aktiviteter. Det finns också ett matlag där många av de yngre hushållen deltar. Dessa båda organisationer borde kanske behandlas under "Sociala aktiviteter", men då de så mycket handlar om grannumgånge placeras materialet här:

HSB-föreningen har en trivselkommitté som ordnar trivselaftnar, studiecirklar, syklubb, poängpromenader, kortspel, utflykter, läsecirklar och arbetsdagar, då man rensar och städar i området. Denna kommitté ansvarar dessutom för allrummet, en samlingslokal i området. Föreningen har aktiverats de senaste åren på så sätt att många pensionerats och fått tid till föreningsarbete och då det dessutom tillkommit några mycket aktiva unga familjer. Självklart kan inte en förening som denna fungera helt friktionsfritt, de yngre hushållen har helt andra möjligheter och intressen än de äldre, men uppenbart är att man fått till stånd ett omfattande samarbete mellan alla de boende i området.

Matlaget har inte samma omfattning, det består av nio vuxna och fyra barn. Det fungerar så att man skriver på en lista när man vill hålla med mat, och när man vill komma och äta hos andra. Ett par dagar i veckan äter man på så sätt f n, tidvis har det varit upp till fyra dagar per vecka. Matlaget har fungerat i ett och ett halvt år, och uppstod genom att en av de nuvarande medlemmarna bjöd hem de andra på mat, berättade om idén och föreslog att man skulle försöka. Ingen trodde egentligen på det, men det visade sig fungera. Innan matlaget fanns kände man några, på olika sätt, men ju mer man ätit tillsammans, ju bättre bekanta har man blivit.

Utanhör föreningens ram tycks inget umgänge över generationsgränserna förekomma. När man flyttar in knackar man på hos de övriga tre hushållen i uppgången och presenterar sig, sedan byter man ett ord då och då, lånar en kopp socker etc. Två av de tre intervjuade har i alla fall vänner i Skytteskogen.

- "Det finns för få barn i området för att man bara ska kunna hålla sig här. Inte heller kan man organisera barnpassning för att t ex göra besök i stan. Funnes det åtminstone ett tiotal barnfamiljer skulle sådant fungera... Vi känner många människor på andra håll, men med barn så avtar det umgänget också, och det gäller att hitta något som vårt barn får ut något av. Vi har bytt bekanta sedan det föddes".

Vill man träffa grannar på en neutral plats, så finns det förutom bänkarna på planen mellan husen och allrummet även en bastu och ett bordtennisrum att tillgå.

En bild av hur man föreställer sig livet i Skytteskogen: -"Det är tyst och lugnt. Några gubbar sitter och pratar vid ett bord, andra äter frukost i gräset. Det är gemytligt och trivsamt, utan hets".

Bild 45. Födelsedagskalas på planen mellan husen

9.6 Affärer. Service.

I den närmaste omgivningen finns bara en ICA-affär och en radioaffär. Jämta ICA-affären har funnits en kemikalieaffär och två andra affärer, vilka liksom postkontoret har försvunnit därifrån. På ungefär en kvarts gångavstånd finns i stället området Godhemsgatan - Mariaplan - Älvsborgsplan med ett rikt varuutbud. Vill man inte gå, kan man ta spårvagn nr 3 dit. Med samma spårvagn kan man också komma till Frölunda Torg eller till centrum. I allmänhet tycks man emellertid föredra småaffärer, och försöker handla så mycket som möjligt i den närmaste livsmedelsaffären, så att den kan överleva.

Apotek finns vid Mariaplan, och närmaste systembolag vid Jaegerdorffsplatsen. Närmaste postkontor ligger vid Godhemsgatan, och bank finns vid Mariaplan. Övrig service, såsom barnavårdscentral och mödravårdscentral är också lokaliserad till Majorna. Sahlgrenska och Tandläkarhögskolan ligger nära.

Affärs- och servicesektorerna är man i stort fullt nöjda med. En av de intervjuade, som arbetar på Karl Johansgatan, säger således att mellan hemmet och arbetsplatsen finns allt man behöver. Ett undantag finns dock: barnen i området hör efter kl 16 till Östra sjukhusets barnklinik. Man ser Sahlgrenska från Skytteskogen, men kan inte åka dit med barnen.

9.7 Sociala aktiviteter

Två företeelser som hör till denna rubrik: matlaget och HSB-föreningen, har redan diskuterats under rubriken "Grannar". Några andra föreningar, baserade just i Skytteskogen, finns inte, beroende på områdets litenhet. En intervjuperson kommenterar emellertid: "Det finns grund för tillskapande av sådant man saknar i den sociala och kulturella sektorn. Allting sådant skulle gå att ordna". Basen för sådant tillskapande utgörs emellertid av HSB-föreningen.

Bokbussen stannar en gång i veckan i hörnet av Ståthållaregatan och Kungsladugårdsgatan. För övrigt sköts kulturlivet utanför HSB-föreningen i centrum. Ingen klagar över det, möjligen saknar man en biograf i närheten (förr fanns biografen Röda Sten vid Mariaplan).

För sociala aktiviteter i allmänhet vänder man sig således antingen inåt själva området, eller också mot centrum. Västra Frölunda, som inte bara erbjuder ett kommersiellt centrum, utan också ett kulturhus, är inget alternativ, trots att det är lika lättillgängligt som centrum. I Kungsladugård-Majorna finns affärer, skolor, kyrkor och service, i centrum kultur och hemma i Skytteskogen föreningsliv. För pensionärer finns förstås en hel del verksamhet i form av kurser och annat utanför Skytteskogen.

9.8 Sociala problem

Jag kan inte identifiera några sociala problem i Skytteskogen. Med mitt lilla underlag kan jag inte heller säga att sådana säkert saknas, men jag kan peka på flera faktorer som motverkar uppkomsten av problem:

- ungdomsproblem saknas eftersom ungdom saknas.
- ensamheten motverkas av den aktiva HSB-föreningen och av den form av social kontroll som finns.
- missbrukare sorteras normalt bort i den process som leder till bostad i Skytteskogen; man måste ha ett kapital att köpa sin lägenhet med. Den låga flyttningsfrekvensen kan också bidra. Den sociala kontrollen är förmodligen ännu en faktor som motverkar missbruk av droger, och såvitt jag förstår är det mycket långt åtminstone mellan fallen av öppet missbruk.
- ekonomiska problem motverkas av de låga hyrorna, samtidigt som de människor vilka sparat till en insatslägenhet uppenbarligen är i stånd att kontrollera sina utgifter. Med de principer som från början styrde HSB-föreningens intagning, fick man tydligen också en befolkning som inte utsatts för arbetslöshet i större utsträckning.

Det är naturligtvis svårt att få dagisplats även i Skytteskogen, och visst förekommer det inbrott i källarutrymmena, men det är problem som är relaterade till ett större sammanhang, och de har inte direkt med Skytteskogen att göra.

9.9 Inre miljö

Alla intervjuade bor i tvårumslägenheter om cirka 50 m². De tre hushållen består idag av sammanlagt 6 personer, vilket ger tätheten en person per rum. Hyrorna ligger omkring 725 kronor/månad, och insatsen är idag värd kanske 70.000, med variationer uppåt och nedåt beroende på utrustning och skick. Lägenheterna har balkong, liksom alla lägenheter på andra våning.

Gemensamt för de intervjuade är att de satsat pengar och arbete på att göra om sina lägenheter. I ett fall (inflyttning 1978) har man målat om båda rummen och köket samt tapetserat hallen. I ett annat fall (inflyttning 1975) har man målat och tapetserat överallt, slipat och lagt nytt golv, satt in ny spis, ny frys och nyinrett badrummet. Man skulle också vilja riva ut en garderob, utvidga köket m.m., men vet inte om man kan bo kvar. I det tredje fallet (inflyttning 1953) har man helt och hållet renoverat lägenheten, lagt in parkett, satt in ny köksinredning, ny spis, kyl och frys och ny badrumsinredning.

Någon vandalisering ser man inga spår av, tvärtom karakteriseras trappuppgångarna ofta av en viss elegans, man finner röda trappmattor, mässingsledstänger etc.

Lägenheterna är små. De innehåller ett större rum, ett mindre rum och ett litet kök. I det hushåll, där hemmet också fungerar som arbetsplats, har man fått använda okonventionella lösningar för att få plats med allt.

Åt ena hållet har man utsikt över grannhus och Skytteskogsgatan, åt andra över den stora planen. Det är den utsikten som uppfattas som utsikt. Den, liksom andra exempel på vad som sagts ovan, visas av bilderna på följande sidor.

Bild 46. Utsikt över planen mot söder

Bild 47. Utsikt över planen mot nordost

Bild 48. Kök

Bild 49. Kök

Bild 50. Små lägenheter gör det nödvändigt att kombinera funktioner; här förvarings- och sittmöbel i ett

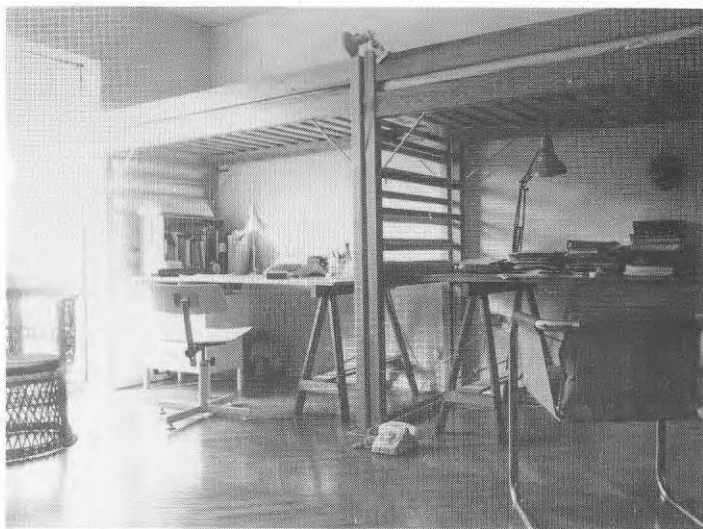

Bild 51. Kombination av sovrum och arbetsrum

Bild 52. Vardagsrum

Bild 53. Matplats i kök

10. FÖRÄNDRINGSATTITYDER

När det gällde Kortedala och Johanneberg visste vid det första intervjutillfället varken jag eller intervjupersonen vilka förändringar som skulle föreslås i projektet. I stället talade vi om förändringar i allmänhet, om huruvida några förändringar var önskvärda i området, och om den intervjuade skulle kunna tänka sig att flytta någon annanstans, och i så fall vart. Vid den andra intervjun gick vi igenom plankartan tillsammans och diskuterade varje enskilt objekt, då handlade det alltså om konkreta förändringsförslag. En del reaktioner fick jag också före, eller alldeles i början av, den första intervjun, då jag talade om varför jag ville göra intervjun och vad projektet handlade om. I princip var mönstret likartat i Skytteskogen, med de undantagen att jag kände till planen i förväg, och att jag visade plankartan omedelbart efter att den första intervjudelen var avklarad. Skytteskogsborna misstänkte alla att det rörde sig om ett förslag att bygga nytt på planen mellan husen. Sådana planer har funnits tidigare, men har aldrig kunnat genomföras ens tekniskt, p g a omöjligheten att dränera området. Alla visade stor förskräckelse inför detta nya hot mot den yttre miljön, som jag representerade.

Den första reaktionen, som överallt oftast var präglad av förskräckelse, var en attityd som övergick i ett mer och mer rationellt värderande ju konkretare diskussionen blev. Denna klart negativa inställning till fysisk planering i allmänhet synes bero på människors erfarenheter av hur de själva eller andra körts över av planerare. Den är alltså erfarenhetsmässigt grundad, och kan inte förklaras genom hänvisning till personliga drag som konservatism eller dylikt. Möjligen kan sådana tendenser stärka reaktionen, men jag har inte funnit något som tyder på det.

10.1 Flyttningsbenägenhet

Två sorters hushåll visar låg flyttningsbenägenhet; de som består av personer i pensionsåldern - "vi är för gamla för att flytta" - och de som har barn i tonåren - "barnen har sina kamrater här och kommer att fara hit och hälsa på dem jämt. Då vet man hur det blir: de stannar över natt och man får aldrig se dem". Vad som lockade de flyttningsbenägna hushållen var mycket varierande. Ren landsbygd lockade några. Johannebergare hade en viss dragning åt centrum, en familj som mycket av ekonomiska skäl funderade på att köpa ett eget hus ville inte hamna längre bort än Backa, varifrån man kan komma in till stan på en halvtimme utan byte. Några sådana bindningar fann jag inte i Kortedala, varken till centrum eller något annan del av Göteborg. Även från Skytteskogen skulle man kunna tänka sig att flytta, en intervjuperson ville helst inåt centrum, men utan att bli offer för renoveringsvågen. En annan avsåg att så småningom flytta till landet, till en bondgård. En tredje skulle, om inte prak-

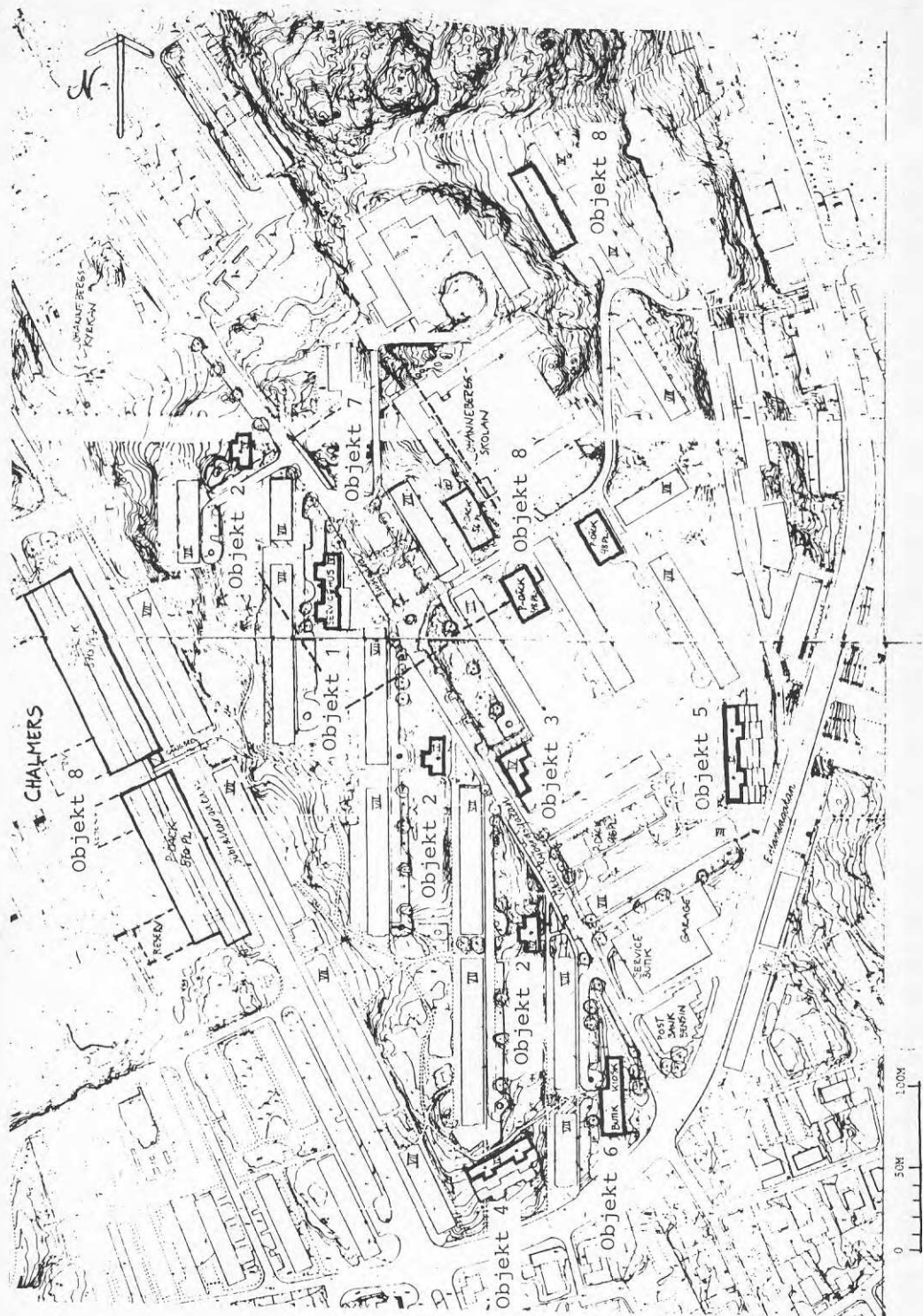
tiska och ekonomiska skäl talat emot det, gärna vilja ha eget hus, t ex runtom Skytteskogen. Ett hyreshusalternativ skulle kunna vara Bö. Som synes en rätt stor heterogenitet i förslagen, men man kan konstatera att det är staden eller landet som lockar, inte förorten.

10.2 Klagomål och önskemål

I Johanneberg fick jag sammanlagt 11 spontana klagomål/önskemål, i Kortedala 22, trots att jag intervjuade 6 hushåll i Johanneberg mot bara 5 i Kortedala. Klagomålen/önskemålen fördelar sig så här:

Kortedala	Johanneberg	Skytteskogen
Förbättra de allmänna kommunikationerna (4 intervjuade)	Förbättra de allmänna kommunikationerna (1)	Fler småaffärer
Gör fler p-platser för besökande (4)	Ta bort p-automaterna (2)	Fler träd
Bättre lekredskap och lekmöjligheter (2)	Ta bort en del p-platser	Bättre lekplatser (för att få fler barn)
Bygg ett servicehus	Sänk farterna	Större lägenheter (för att få fler barn)
Ordna med fotvård för gamla	Bygg ett servicehus (2)	
Mer och bättre fritidssysselsättningar, särskilt för ungdom (3)	Se till så fler yngre flyttar in	
Det saknas bio och teater	Ordna en central lokal där man kan träffas (2)	
Det saknas en simhall	Husen är alldeles för isolerat byggda	
"Men den allra största och bästa förändringen vore om gänget försvann" (nämnt av samtliga 5 intervjupersoner)		

Det förslag till förändringar som jag senare visade för de intervjuade svarade, vad det gäller Johanneberg, mot önskelistan ovan på flera punkter (en del p-platser försvinner, farterna sänks, servicehus byggs, fler yngre torde kunna flytta in, en lokal av det slag som önskas skulle kunna skapas och isoleringen mellan husen minskas, åtminstone här och där). Möjligen kan de allmänna kommunikationerna också förbättras, om resandeunderlaget ökar. Det återstående önskemålet om p-automaternas försvinnande ligger dock utanför projek-

Karta 9: Johanneberg: Förändringsförslag

tets ramar. Vad gäller Kortedala svarar de föreslagna förändringarna mot följande önskemål: fler p-platser för besökande, servicehus, fotvård, upprustning av lek-miljön. Även i Kortedala kan möjligen ett ökat resande-underlag ge bättre allmänna kommunikationer. Bio, teater och simhall ligger utanför projektets ramar, medan den problematik som är förknippad både med ungdomens fritidssysselsättning och med "gänget" är av en art som inte låter sig lösas via förändringar i den fysiska miljön, även om man kanske kan hoppas att en ökad integration mellan olika boendeformer kan ge både större tolerans och större solidaritet och på sikt leda till förbättrade förhållanden.

Delvis skulle skytteskogsbornas önskemål kunna tillgodoses inom projektets ramar, men den inriktning på de äldres situation, som projektet har, motsvarar inte de önskemål som framförts.

10.3 Johanneberg: Reaktionen på de konkreta förslagen.

Johannebergarna hade överlag svårt att föreställa sig att det skulle gå att bygga nya hus bland de gamla. De förändringar som skett på Johanneberg de senaste decennierna har varit tillskott byggda i grönområden, t ex Rotary studenthem, som tog en hel del strövmråde i anspråk.

Objekt 1; servicehus: Alla var överens om den stora betydelsen av ett servicehus, och de flesta menade också att det var väl inplacerat i planen.

- "Servicehuset är ju en så bra idé och så viktig att den borde prioriteras".
- "Servicehuset är inte heller så dumt, om det inte är för brett. Det skulle behövas något lägre som bryter av mot kolosserna".
- "Svårt att se hur det skulle kunna få plats där. Det måste väl bli lite tätt, svårt att föreställa sig att det kan ligga framför Rosensköldsgatan. Jag förstår behovet och idén, men det finns inte plats där".
- "Kunde man inte flytta ner det till parkeringsplatsen söder om det U-formade huset mittemot kyrkan?"
- "Servicehuset är en bra idé. Tänk om man kunde få in en krog eller något som yngre kunde använda i servicehuset, så att man kunde träffas på ett neutralt ställe ... restaurangen kunde bli en naturlig träffpunkt för alla johannebergare... Det är också väldigt väl planerat på just det stället".

Objekt 2; punkthus: Här fanns inte samma sorts bärande idé som bakom servicehuset, och därför blev de positiva svaren mer reserverade.

- "Bra".
- "Punkthusen är OK".
- "Små hus sådär skulle väl inte störa. Och fler barn behövs ju här, det är bra med husen, ifall de får plats".
- "Jag tycker inte om punkthusen. De förstör Johanneberg. Det blir ett gytter. Varför plottra med en massa smått? Fast det lilla huset längst i norr kan väl inte störa någon"?

- "Jag kan inte förstå vitsen med dem. Servicehuset är lättare att begripa än punkthusen. Sammantaget har jag minst känsla för huset i Richertsgatans ände, men punkthusen kanske är ännu sämre som idé. De två punkthusen som ligger tillsammans är helt omöjliga".

Objekt 3; Richertsgatans ände: Detta var det minst populära av de föreslagna bostadshusen.

- "Det blir lågt och stör väl inte mer än de två nedre våningarna i grannhuset".
- Små hus sådär skulle väl inte störa.. (se ovan)".
- "Husen i allmänhet har man stoppat in jättebra i miljön. Det enda undantaget är huset i änden på Richertsgatan. Det är sämst placerat och ger ett ihopkorkat intryck. Det måste också bli väldigt mörkt i hörnet innanför det huset och grannhuset".
- "Där åker man skidor och kälke om vintrarna... Där får man faktiskt inte bygga".
- "Huset vid Richertsgatans ände tror jag inte alls på... Sammantaget har jag minst känsla för det".

Objekt 4; terrasshus nära Gibraltargatan: Det populäraste huset.

- "Utmärkt, den tomten står bara och är skräpig. Jag har länge retat mig på att den bara ligger tom och oanvänd".
- "Där kan man klämma in ett rejält hus. Man skulle hellre bygga ett stort hus än ett nertryckt terrasshus. Med kolosserna runtom passar det inte med ett lågt hus emellan. Området är outnyttjat och bör absolut användas".
- "Fint. Det ligger inte ivägen för något. Man skulle kunna tänka sig att bo där. Trafiken på Eklandagatan är enda problemet... Terrasshusen är den bästa delen av förslaget, särskilt bra är det nära Gibraltargatan".
- "Små hus sådär skulle väl inte störa...".
- "OK".

Objekt 5; terrasshus vid Volrat Tham:

- "Bra, det spelar ingen roll om man bygger där. Ingen använder den marken".
- "Små hus sådär skulle väl inte störa".
- "Här passar det bra med terrasshus. Det är också ett outnyttjat område, men det gröna försvinner förstås, och det är synd. Pensionärerna som brukar sitta på bänkarna vid lekplatsen framför Meijerbergsgatan blir av med utsikten, och den är fin. Om man kan få ersättningsområden kan det vara bra ändå. I och för sig har man väl lekt där, men det är livsfarligt brant. Trafiken är också hård på Eklandagatan".
- "Om huset blir för högt kommer det att knäcka dem som bor just intill på Meijerbergsgatan. Hade vi bott här när dom byggde Volrat Tham hade vi aldrig bott kvar".
- "Där går ingen och promenerar, det är outnyttjat berg. Men mycket beror på hur högt huset blir i förhållande till gatunivån på Meijerbergsgatan. Det kan också bli rätt mörkt för det huset. Eklandagatan är mörk, och huset hamnar på fel sida av berget".

Objekt 6; butikslokal: Man har genomgående svårt att se detta tillskott frikopplat från situationen för köpmännen i Johanneberg.

- "Affärerna går inte här, folk handlar i stan ändå. Fast om det bär sig är det väl ett bra läge. Men vi vill inte ha något köpcentrum".
- "Det finns ett lågt platt hus på andra sidan Viktor Rydbergsgatan, så det förändrar inget. Fast affärer bär sig inte här. Man måste också tänka på träden, det ser ut som om två träd skulle kunna sparas, och det är ett minimikrav".
- "Där finns ju en kiosk, fast den är väldigt liten. Men vad säger Kom om det här"?
- "Det blir nog bra, där finns redan en kiosk, och med lite mer yta blir det bättre."

Objekt 7; förändring av Viktor Rydbergsgatan och torgbildningen framför Richertsgatan:

- "Jättebra! Flytta upp apoteket också. När man bygger nya stadsdelar skapar man ju torg överallt, det är dags att ha ett här med. Den ansats till centrum som finns nere vid Eklandagatan är omöjlig p g a trafiken som ständigt flyter tvärsigenom. Också borde man satsa på att få folk från Olof Rudbecksgatan, Tallspisgatan och Volrat Thamsgatan att ta vägen över det här torget med hjälp av förbättrade gångvägar. Affärerna kring torget behöver större kundunderlag".

- "Att bryta Viktor Rydbergsgatan är en fin idé, torg-idén är lysande. Det ska vara så torgaktigt som möjligt, helst med torgstånd osv. Om det funnes ett torg där det är planerat skulle mer folk komma ut".

- "Servicehuset och torget är de bästa bitarna i förslaget".

- "Framför Richertsgatan ser det inte särskilt roligt ut idag. Där kan man lätt och gärna tänka sig något nytt. Det ser inte dumt ut med torget och Viktor Rydbergsgatan omgjord".

- "Blir det inte trångt och besvärligt med torget? Varför stänga av Viktor Rydbergsgatan? Fortkörarna kan man väl bli av med på annat sätt än genom stopp, kan man inte ha en röd våg med ljussignaler till exempel? Kunde man inte låta parkeringen vara kvar och ha torget framför Richertsgatan 10-18"?.

Objekt 8; parkeringsdäck: Detta var den minst populära delen av hela förslaget. Bakgrunden redovisas i kapitlet om Johannebergs yttre miljö, och många hävdade åter att gratis parkering längs gatorna är den enklaste, billigaste och bästa lösningen, ur alla perspektiv.

- "Det behövs p-däck, och det skulle inte skada om de kom till".

- "Jag tvivlar överhuvudtaget på parkeringsidéerna i planen. Till Chalmersområdet blir det för långt. Vid Stuartsgatan är det heller inte bra. I och för sig är det väl bättre bakom Richertsgatan 8 än mellan Richerts-Fribergs-Meijerbergsgatorna. Man måste spränga ner p-däck i jorden, och inte ta ifrån oss de få grönområden vi har kvar".

- "Det är onödigt att samla ihop parkeringarna. Det är bättre med öppna parkeringsplatser än med p-däck, som är fula. Och jag tycker inte att det är så viktigt att få tak över bilen. Bakom Richertsgatan 8 kan man möjligen bygga ett, där syns det inte så tydligt. Men Meijerbergsgatan och Fribergsgatan är inga bra lägen. Kan man bara fylla dem, är det bra med däck utanför området. Fast det är nog svårt att få folk att gå ner till Gibraltargatan. För parkeringsdäcket vid Stuartsgatan ligger det ett berg ivägen. Nere på Olof Rudbecksgatan finns det knappast behov av fler platser".

- "Vid Stuartsgatan är det så vackert, med stora träd. Det är absolut inget bra läge för ett p-däck. Det måste finnas bättre alternativ, man kan bara inte lägga det framför Stuartsgatan. Dom stackarna där får nybyggen runtomkring sig, så kan man inte bygga. Idén om att ordna parkeringen är i och för sig bra, men det måste ske i små enheter, inte i sådana kolosser. Chalmersdäcket är i och för sig bra, men för långt bort. Vi /på Meijerbergsgatan/ skulle aldrig ha vår bil där. De tre små häruppe är bättre, där är det ändå gator tuntom. Kan man inte spränga in p-däck mellan Volrat Tham och

Meijerbergsgatan eller mellan Olof Rudbecks- och Volrat Thamsgatorna"?

- "Det ska väl finnas parkeringsplatser, men parkeringsdäck är värdelöst, det kan man ha i förorter. Var man jobbar har man fina förbindelser från Johanneberg och behöver inte bil. Att släta ut och samla ihop och göra allting så välordnat ger inget liv åt en stadsdel. Vi har ingen bil, men vi har haft, och om vi hade en skulle vi mycket hellre ha krånglet med parkeringar än de här p-däcken. Läget vid Chalmers är mycket bättre, jag skulle hellre gå dit än ha p-däck hemmavid. Den sämsta idén av alla är p-däcket vid Sturatsgatan. Där är redan mörkt. Folk kommer att flytta därifrån. Idag finns där fina träd också, som i så fall kommer att fällas. I nödfall skulle man faktiskt kunna bygga ett litet p-däck bakom Richertsgatan 8. Man vet ju att när det ska byggas blir det skövlat, däck i norra änden av Meijerbergsgatan är t ex inritat så att största möjliga skada görs på vegetationen. Ska man bygga måste man se till att skona träden så mycket som möjligt. Det duger inte att hugga ner och sedan komma med en pinne och plantera nytt, det tar 20 år innan det ser något ut igen".

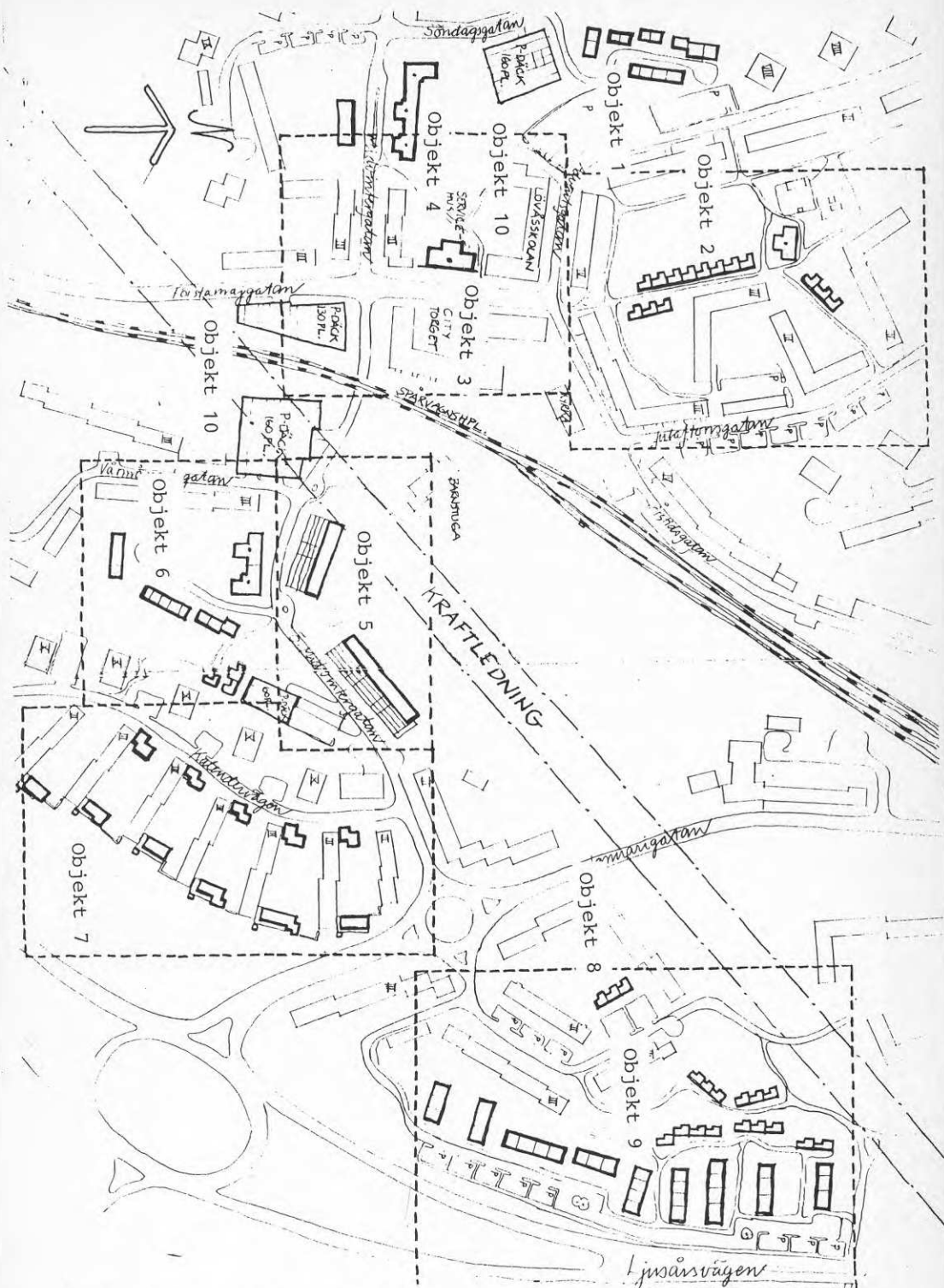
Klart positivt såg johannebergarna på de två terrasshusen (objekt 4 och 5), liksom de positiva rösterna övervägde när det gäller förvandlingen av Viktor Rydbergsgatan med torget samt butikslokalen (objekt 7 och 6). Mest kritisk var man mot parkeringsdäcken och huset i änden på Richertsgatan (objekt 8 och 3). Rösterna för och emot vägde mer jämt när det gällde servicehuset och punkthusen (objekt 1 och 2), men alla intervjuade insåg behovet av ett servicehus. Någon sådan förmildrande omständighet förelåg inte när det gällde punkthusen. Terrasshuset nära Gibraltargatan var det enda som skulle kunna locka till flyttning.

10.4 Kortedala: Reaktionen på de konkreta förslagen

Som tidigare nämnts (avsn. 6.5) är Kortedala mycket hårdare utnyttjat för bostäder än vad som från början var meningen. Kan kortedalaborna då tänka sig en än hårdare exploatering? Ja, det verkade så, förutsatt att man inte tar i anspråk grönområden som används för promenader eller dylikt. De ytor som har sparats består dock till rätt stor del av svårtillgängliga bergknallar, som varit lämpliga att spara just därför att de varit svårtillgängliga och därmed svårbebyggda. Flera av de föreslagna projekten är placerade på sådana ställen (objekt 4, 5 och 6).

Här måste jag skjuta in en brasklapp: ingen av de jag talat med bor på Kalendervägen eller omkring Sjusovaregatan, och man ska nog inte ta för givet att de som bor där har precis samma syn på de föreslagna förändringarna som intervjupersonerna.

Objekt 1; småhus mellan Adventsgatan och Helgdagsgatan: Detta var ett allmänt uppskattat förslag. Området används idag av en och annan hundägare, men det finns gott om alternativa hundrastplatser. En av de intervju-

Karta 10: Kortedala: Förändringsförslag

ade, som bodde alldeles i närheten, menade att "man går där med hunden någon gång, men inte ofta". Under mina egna besök i Kortedala såg jag bara vid ett tillfälle någon röra sig i området, en kvinna som mycket försiktigt tog sig nerför den då osandade och glashala stig som leder från Helgdagsgatan till Adventsgatan.

Objekt 2; småhus på gården mellan Adventsgatan och Julaftonsgatan: Detta förslag gav varierade reaktioner: - "Toppen. Det är roligare att gå ut med hunden om kvällarna när det finns lite folk. Jag undrar i vilken utsträckning fotbollsplanen används? Det kan inte vara mycket. Plaskdammen på den gården är däremot viktig. På lekplatsen där har det inte funnits några bänkar på hela sommaren. De har lovat komma med dem men inte gjort det".

- "Fotbollsplanen på den stora gården vid Adventsgatan är det nog viktigt att spara, det finns inte så många fotbollsplaner, och det känns bättre att kunna se var barnen håller hus, därför ligger den bra inne i området".

- "Det finns redan några pensionärslägenheter i markplanet på Julaftonsgatan, mitt emot daghemmet. Ingen vågar gå den långa gången utmed fotbollsplanen om kvällarna, med de föreslagna husen kanske det skulle gå bra. Jag har inget emot nybyggnation där".

- "Det bör få vara grönt där. Folk använder det området om sommaren, tar med sig filter och så vidare. Fotbollsplanen spolas om vintern till skridskobana. Där finns lekpark och fritidshem. Längst ner i markplanet bor handikappade idag, och dom får fönsterrutor sönderslagna, så många har flyttat därifrån. Innan fritids kom var det bättre, nu har det blivit ett nöje för skolbarnen att kasta snöboll på de rullstolsbundnas hem. Man ska inte placera handikappade på ett speciellt ställe, och den gården kan vara rätt stökig, alldeles för stökig för många".

Objekt 3; servicehus mittemot Citytorget: Behovet är klart, och ingen tycker heller att det skulle störa om platsen bebyggdes. En av de intervjuade misstänker emellertid att det kommer att bli för mycket liv från skolan alldeles intill, för att de gamla ska trivas. Förmodligen kommer denna skola att läggas ner.

Objekt 4; terrasshus på ömse sidor om Midvintergatan, väster om Första Majgatan: Dessa sluttningar används idag inte till någonting. Alla intervjuade är överens om att detta är ett utmärkt ställe för nybebyggelse, vilket också beror på det goda rykte som det angränsande området med insatslägenheter har.

Objekt 5; Objekt 6; terrasshus och småhus på ömse sidor om Östra Midvintergatan: Även här är de intervjuade överens om att området är mycket väl funnet, det används inte idag - i synnerhet det norra området är svårtillgängligt med spårvägen i väster och lodrätt berg i söder. Det går dock en kraftledning i nord-sydlig riktning alldeles väster om den planerade bebyggelsen.

Objekt 7; Objekt 8; tillbyggnation på Kalendervägen och småhus på gården vid Sjusovaregatan: "Det är svårt att säga någonting om det när man inte bor där" - så kommenterar några av intervjupersonerna dessa förslag. Det är nog också i allmänhet svårare att föreställa sig tillbyggnad än nya hus i terrängen. En intervjuad menar i alla fall att det inte gör något om man bygger fler hus där det redan är bebyggt, på det sättet förstör man ingen natur.

Objekt 9; småhus längs Bergsjövägen:

- "Jättefint så som terrängen ser ut. Jag är visserligen lekman, men har i alla fall byggt ett eget hus en gång".

- "Svårt att säga någonting om, då man inte vet hur mycket skog som blir kvar där. Om man skövlar så är ingenting bra, lämnar man natur kvar blir det bättre".

- "Möjligen ligger en del hus nära vägen".

- "Bra. Bullret från trafiken är kanske ett problem, men jag skulle kunna bo där".

Objekt 10; parkeringsdäck: Parkeringssituationen finns beskriven i kapitlet om Kortedalas yttre miljö. Inställningen till p-däck är inte alls så negativ i Kortedala som den är på Johanneberg. I stället ser man dem som lösning på ett akut problem: gästparkeringar. De är heller inte inplanerade så att några grönområden försvinner.

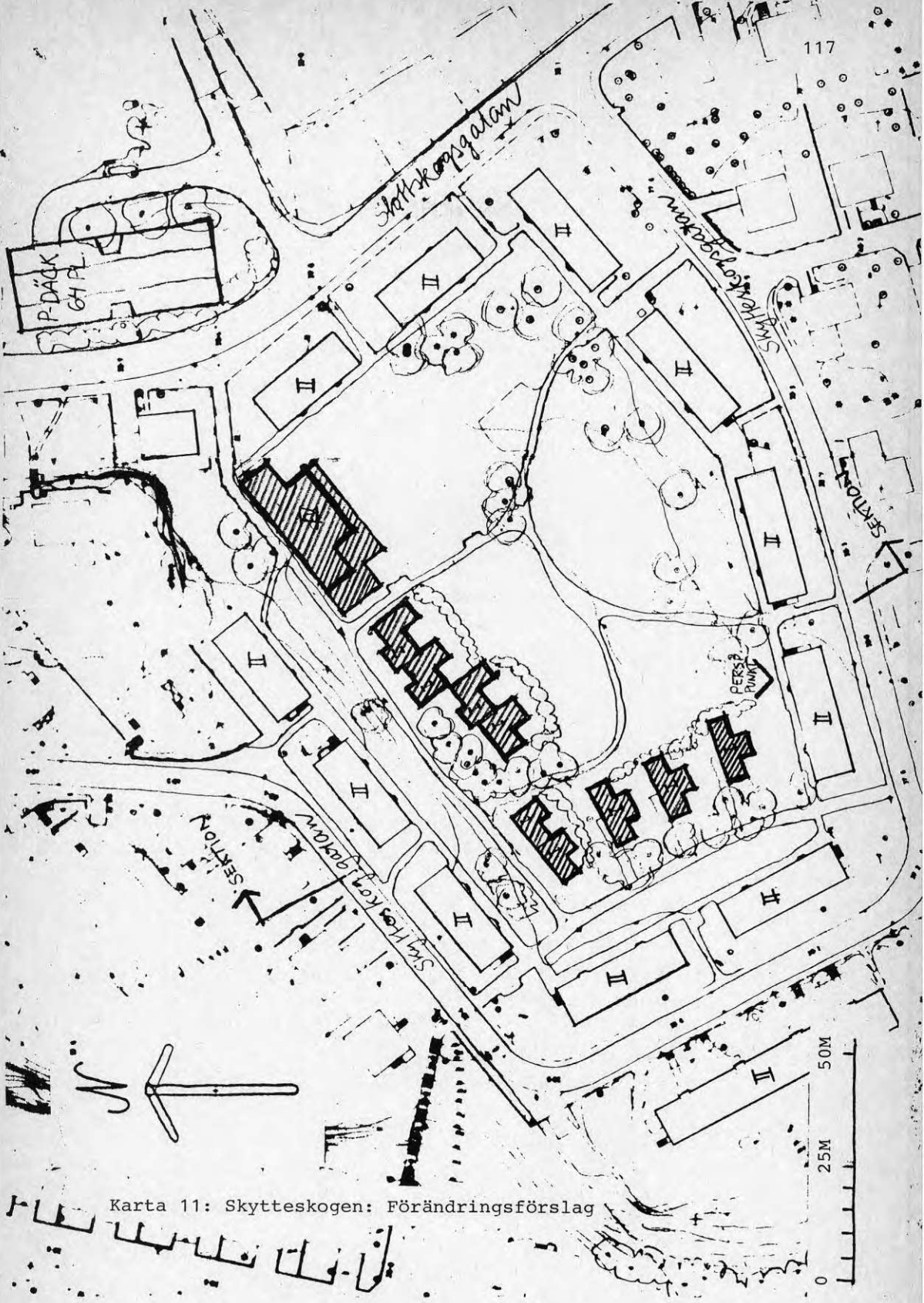
I stort sett såg kortedalaborna positivt på alla de föreslagna projekten. Mest populära var objekten 1, 4, 5 och 6, medan objekt 2 var det man tvivlade mest på värdet av. I synnerhet terrasshusen vid Västra Midvintergatan skulle kunna locka till flyttning, men även småhusen mellan Advents- och Helgdagsgatorna och husen söder om Östra Midvintergatan nämndes.

10.5 Skytteskogen: Reaktionen på de konkreta förslagen

Till skillnad mot Johanneberg och Kortedala förändrades inte skytteskogsbornas attityd till förändringar i den yttre miljön efterhand som diskussionen konkretiserades. Projektförslaget såg ut ungefär som de föreställt sig, och reaktionerna blev därefter.

Objekt 1; bebyggelse på planen mellan husen: Ingen accepterar något intrång här, åtminstone inte i den föreslagna skalan.

- "Så vill vi inte ha det. Det är vansinnigt. Den öppna stora ytan är vad som gör området så attraktivt. Jag vill definitivt inte ha det stora huset. Det höga bland det låga skämmer allt. Hellre de små, eller några små, än det höga. Fast det bor en grävling under det ställe

Karta 11: Skytteskogen: Förändringsförslag

där de små husen tänks ligga. Idag har föreningen Göteborgs näst högsta bränslekostnader, med småhus skulle det bli ännu dyrare. Ur energisynpunkt är det ett dåligt förslag".

- "Småhusen kan jag tänka mig, åtminstone några, ett par tre stycken. Men nio är för mycket. Ska servicehuset vara högt, så är det omöjligt. Inga sådana höghus här! Då kommer jag att flytta så fort jag kan".

- "Ideerna bakom låter fina, men ingen går med på att fördärva gräsmattan. Allmänt sett är det en sund idé med förtätning, men inte här. Visst skulle det vara bra att få trerumslägenheter, men vi kunde väl i stället få stöd för att slå ihop lägenheter, då kunde gräsmattan vara kvar, och ändå skulle man få in barn. Byggde man som i förslaget skulle vår lägenhet troligen förlora i värde. Jag skulle inte vilja bo kvar, vi skulle nog ha flyttat härifrån. Jag tänker bara på ängen".

Objekt 2; parkeringsdäcken: Dessa ligger i och för sig utanför själva området, men då de inte kan uppfattas som något som fyller ett behov, är de också svåra att acceptera.

- "P-däck är avskryvbara. De kan ha bilarna på parkeringsplatsen som finns. Absolut inga p-däck".

- "Båda parkeringsdäcken är onödiga. Det enda parkeringsproblemet är på torsdagarna, men något mer finns inte. Slotsskogsparkeringen har en fördel, då skulle inte bilarna köra in här på gatorna, om de bara ska till Slotsskogen. Men jag tycker absolut inte att det skulle vara värt t ex 75:-/månad att få en plats där". (sagt av representanten för det enda bilägande hushållet i materialet).

- "P-däcket vid Slotsskogen kanske är bra, eller åtminstone mindre dåligt. Det andra däcket är inte bra, men kanske acceptabelt".

Skytteskogsborna såg följaktligen inte positivt på någon del av projektförslaget. Klart mest negativ var man ändå gentemot det relativt höga servicehuset som placerats på planen mellan husen. Man hade emellertid egna förslag på lösningar av boendeproblemen; en sådan lösning presenteras ovan - stöd för att slå ihop två små lägenheter till en stor. Ett annat förslag var att, om man kan hålla stilen på husen, bygga till en tredje våning på de nuvarande husen. T o m källarutrymmena skulle räcka för fler familjer per trappuppgång.

10.6 Diskussion

Både johannebergare, kortedalabor och skytteskogsbor ville se fler barnfamiljer i sina områden, och de menade också att äldre medborgare skulle ges möjlighet

att i större utsträckning bo kvar i sina gamla stadsdelar. Flera påpekade emellertid att nybebyggelse i och för sig inte löste problemen. För att rätt kategori människor skall flytta in måste inflyttningen styras, och om den kunde styras, skulle problemen kunna lösas med den befintliga bebyggelsen. Tillkomsten av nybebyggelse är därför inte direkt kopplad till fyllandet av vissa nödvändiga funktioner, vad det gäller de flesta av objekten ovan. I de fall - servicehusen och butikslokalen i Johanneberg, samt omvandlingen av Viktor Rydbergsgatan och p-däcken - när en sådan funktion tydligt framstått, har man vägt in den i bedömningen av förändringen. I övriga fall har man i första hand sett på nybyggnation så att säga utifrån, som en förändring i den fysiska miljön, och i andra hand som en möjlighet till en önskvärd demografisk förändring. Man skulle kunna tänka sig att de intervjuade uppfattade objekten som något att själva flytta in i, men så tycks inte ha varit fallet.

Övergången från den förskräckta attityden inför förändringar i den yttre miljön i allmänhet till rationellt värderande inför konkreta förslag är naturligtvis kopplad till intervjusituationen. Jag klagade mycket noga vad för slags plan jag presenterade, att den inte representerade ett stadsplaneförslag i vanlig bemärkelse, utan snarast var framtagen för att undersöka möjligheterna att i framtiden presentera ett stadsplaneförslag med samma inriktning, fast kanske annat utseende. Detta innebar dels att de intervjuade inte bör ha uppfattat planen som ett direkt hot, dels att de bör ha haft en känsla av att det de sade faktiskt kunde påverka någonting. Den väg jag gått har alltså inte varit parallell med det normala sättet att presentera stadsplaner för medborgarna. Om den positiva attityd jag funnit beror mer på den metod jag använt än på de förslag jag haft att visa, skulle det vara intressant att se vad som händer om man presenterar ett "riktigt" stadsplaneförslag på ett sätt som är parallellt med min metod. Detta skulle visserligen ställa sig dyrt på kort sikt, men möjligen skulle den djupare förankringen i befolkningen medföra besparingar av åtminstone samma storlek.

Kort sagt: På ett allmänt plan finns en erfarenhetsmässigt grundad negativ attityd mot förändringar i den yttre miljön. Om däremot dessa förändringar kan presenteras konkret, på ett gripbart sätt, och utan att de upplevs som ett hot, så ersätts den negativa attityden av ett rationellt värderande. Därför ställer sig invånarna i Johanneberg och Kortedala välvilliga till de flesta av de föreslagna förändringarna, och därför anför de konkreta argument mot de förslag de inte gillar. Därför kan man också dra slutsatsen att skytteskogsbornas motstånd mot nybebyggelse av föreslagen art är rationellt och har konkret grund.

11. FÖRSÖK TILL SYNTES

11.1 Sammanfattande jämförelse

Först och främst skiljer sig Skytteskogen från Johanneberg och Kortedala genom att det är ett så litet område. Denna litenhet förklarar många av de skillnader som finns. Dessutom är Skytteskogen ett HSB-område, med en livaktig HSB-förening, vilket förklarar mycket annat.

Läge: både objektivt och subjektivt sett ligger Kortedala långt från centrum, medan Johanneberg har ett centralt läge. Johannebergarna förlägger mycket av sin handel till centrum, och uppfattar överhuvudtaget centrums resurser som lättillgängliga. I Kortedala far man bara till centrum när man måste. Kortedalaborna har också längre till arbetsplatserna än johannebergarna. Kortedala omges av ordentliga skogsmarker, vilket är den kanske förnämsta tillgången man har, medan Johanneberg bara har ett litet stycke förparkad skog i norr. Denna lilla skog representerar dock ett omistligt värde. Skytteskogen påminner vad det gäller läget mer om Johanneberg än om Kortedala: man refererar sig gärna till centrum, och far egentligen aldrig ut från stan, om man inte ska ut och bada eller hälsa på släkten o dyl.

Kommunikationer: Medan johannebergarna har tre busslinjer att välja på, betjänas Kortedala av en enda spårvagnslinje, bortsett från två industribussar och en buss till Åbytravet. En linje gör att man bara kan nå en tämligen smal remsa av Göteborg utan att byta. Då det dessutom är långt till centrum och bra hållplatser att byta vid, är det inte förvånande att kortedalaborna klagar på de kommunala färdmedlen. Inte heller i Johanneberg är man helt nöjd med hur dessa fungerar, men i Kortedala har man haft spårvagn nr 6, vilken emellertid dragits in till framförallt människornas i norra Kortedala besvikelse. Spårvagnsresan uppfattas dessutom som lite riskfylld av kortedalaborna, som inte gärna använder släpvagnen eller färdas om kvällarna. Även i Skytteskogen har ett visst missnöje med de allmänna kommunikationerna konstaterats.

Biltrafiken fungerar i stort sett klanderfritt i alla tre stadsdelarna, åtminstone så länge man kör själv. Andras beteende bakom ratten lämnar en del övrigt att önska: för höga hastigheter är det vanligaste klagomålet. Parkeringen verkar fungera klanderfritt i Kortedala, om man undantar de i vissa områden alltför fåtaliga gästparkeringarna, medan johannebergarna beklagar sig över det tilltagande bruket av parkeringsautomater i bostadsområden och ser det som roten till parkeringsproblemen. I Skytteskogen är man nöjd med parkeringssituationen, och snarast motståndare till åtgärder inom den sektorn.

Lekområden: Allmänt uppfattas lekplatserna som rätt torftigt utrustade. Man föredrar att använda sådana lekplatser som också har naturliga tillgångar i form av klätterträd osv. Skogen är enligt många mening den allra bästa lekplatsen. Om vintern är det mycket viktigare att ha en bra kälk- eller skidbacke än en lekplats.

Grön- och promenadområden: Dessa kategorier visade sig sammanfalla, åtminstone under dagtid. Skall man promenera, går man till närmaste skogsparti. Johannebergare tar visserligen ofta en promenad ner till stan, men går då gärna genom skogen. I Skytteskogen är man nöjd med den typ av förparkad skog som Slottsskogen representerar, medan kortedalaborna, som har tillgång till vildare skogsområden, föredrar dessa.

Grannar: Befolkningen i Johanneberg är klart mer homogen än vad den är i Kortedala. I Johanneberg har också utvecklats en strikt kod för hur man bär sig åt, en beteendekod, som man visserligen kan finna här och var även i Kortedala, men som alls inte dominerar där. Barnfamiljerna i Johanneberg, som förvisso inte är många, lever under ett tryck från omgivningen som tvingar dem till mycket stort hänsynstagande. Särskilt många barnfamiljer finns det heller inte i Kortedala, men där finns relativt gott om andra avvikelser från normen: splittrade familjer, missbrukare etc. Medan föräldrarna i Johanneberg mer oroar sig för att deras barn ska störa grannarna, oroar sig kortedalaföräldrarna för att deras barn ska slås ut och hamna i missbruk och kriminalitet. Varken kortedalaborna eller johannebergarna idkar något intensivt grannumgänge. I Johanneberg finner man dock en högre grad av medveten isolering. Den homogenitet som finns i Johanneberg finns också i Skytteskogen, åter tillsammans med en beteendekod, som emellertid är mer personlig och mindre anonym än i Johanneberg. I Skytteskogen finns också, till skillnad från både Johanneberg och Kortedala, ett fungerande grannsamarbete.

Affärer: Både Johanneberg och Kortedala har ett gott utbud av småaffärer. I Johanneberg ligger de integrerade med bostäder, och något direkt centrum finns inte. Kortedalas affärer är däremot koncentrerade till två torg och kompletteras med ett varuhus. Utom för att köpa "specialmat eller specialkläder" eller julklappar behöver man inte lämna Kortedala. Många gör det ändå för att göra veckans storköp av mat på någon stormarknad. Johannebergarna å andra sidan betraktar centrumets resurser som sina, och förlägger mycket av sin handel dit. De egna kvartersbutikerna används i viss utsträckning, men av många bara för mjölk eller annat som är tungt att bära från stan. Även johannebergare gör storköp på stormarknad, men använder då t ex Billhalls i centrum. Affärerna både i Kortedala och i Johanneberg brottas med ekonomiska problem, kundunderlaget har minskat, och konkurrensen från andra delar av staden har ökat. Skytteskogsborna använder Majornas resurser. Främst utnyttjar man de affä-

rer som ligger närmast, men det rör sig mer om affärer som är integrerade med bostäder, än om riktig centrumbildning. Situationen påminner därför mer om Johannebergs. Även när det gäller service är det åt Majorna man vänder sig i Skytteskogen. För både Johanneberg och Kortedala gäller att de skolor som en gång byggdes idag börjar tömmas, eller har tömts, samtidigt som man står utan servicehus för de äldre som är, eller håller på att bli, den största gruppen av de boende. För övrigt menar man att servicesektorn fungerar bra - även om det tar tid att gå till doktorn.

Sociala aktiviteter: Något föreningsliv existerar knappt i Johanneberg. Ingen tycks heller sakna det. I Kortedala finns det däremot åtminstone ett sjuttioal fungerande föreningar, men kortedalaborna är därför inte alltid nöjda. De som själva är aktiva och engagerade i föreningslivet tycks ha lättast att se var det brister. Svenska kyrkan är aktiv i båda stadsdelarna, men riktar sig främst mot barn och s k daglediga, dvs i huvudsak pensionärer. Kulturlivet representeras i Kortedala av bibliotek och i Johanneberg av bokbussen, i Kortedala förekommer då och då något jippo: en kulturvecka t ex. Men biblioteket är det som finns där jämt. Johannebergarna är nöjda med situationen, kortedalaborna ser en del övrigt att önska. Återigen är det förhållandet till centrum som förklarar förhållandet: i Kortedala är man inte nöjd om inte det man behöver finns i Kortedala. I Skytteskogen domineras detta fält av HSB-föreningen, alltså av en intern verksamhet, som alla är nöjda med, och som alla kan påverka. För övrigt utnyttjar man centrums resurser, vilka "ligger bra där de ligger".

Sociala problem: Varken Johanneberg eller Kortedala är problemfria områden, men problemen i Johanneberg har en jämförelsevis godartad karaktär. Där finns förvisso såväl missbruk som ensamhet, men det finns ingenting som motsvarar den utslagningsprocess som bl a lett till etablerandet av det s k gänget i Kortedala. Kortedala hade på sextioalet mycket dåligt rykte, var känt för sina ungdomsproblem, för sniffargång och våldsamheter. Johanneberg synes aldrig ha haft någon sådan period trots att antalet barn och ungdomar under en period var högt. Polisen förklarar det med att ungdomsproblem inte fanns på den tiden. Det är dock knappast en tillfredsställande förklaring. Till Kortedala flyttades en hel del problemfamiljer när området var nytt. Där fanns många smålägenheter, och dessutom ett systembolag. Johannebergs befolkning är i attityder och beteende en tämligen homogen medelklass. Johannebergsbarnen ges andra förutsättningar än kortedalabarnen. I Johanneberg gör man dessutom vad man kan för att hålla olika sorters socialvårdande instanser på avstånd, och man klarar hellre själv av sina problem än man får dem arkiverade hos stat eller kommun. Flera människor som jag har talat med har implicit pekat på en baksida med de socialvårdande insatserna, en baksida som skulle bestå i en sorts tillvänjning som gör det svårare att komma ur den situation som krävt hjälp. Med det föreliggande materialet är detta emellertid ett svårgräpbart fenomen, men frågan om varför

läget är så olika i de båda stadsdelarna synes mig behöva besvaras på en annan nivå än den mest banala. I jämförelse med Kortedala och Johanneberg är Skytteskogen, såvitt jag vet, problemfritt.

Trivsel: Både i Johanneberg och i Kortedala trivs man, åtminstone trivs de som jag intervjuat. Eftersom båda bostadsområdena har några år på nacken, kan man också förvänta sig att de som inte trivts har hunnit flytta därifrån. Vill man ha det grönt omkring sig, älskar skog och mark, vill ha lagom toleranta grannar och själv står ut med en del, och om man slutligen inte söker vare sig pulserande stadsliv eller pittoreska kåkar, då är Kortedala ett bra alternativ. Är man mera bunden till stan, men ändå söker lugn och ro, är man beredd att anpassa sig till en strikt kod för beteendet och gärna isolerar sig från omvärldens problem, då är Johanneberg en idealisk tillflyktsort. Även i Skytteskogen trivs man. Både människor med längtan till landet och sådana som egentligen skulle vilja bo centralt trivs med den yttre miljön (läs: planen mellan husen), och det ställs inga ohemula krav på den sociala anpassningen. Om man inte söker anonymitet, isolering eller stor frigjordhet bör man kunna trivas i Skytteskogen. Jag säger nu inte att man måste vara på det här viset för att trivas i respektive stadsdel, utan bara att man då har de bästa förutsättningarna att göra det.

11.2 Stadsdel kontra förort

Johannebergs och Kortedalas olika läge i förhållande till centrum, Kortedalas relativa isolering gentemot stadskärnan i jämförelse med Johannebergs direkta anknytning, samt kortedalabornas attityd till centrum som något man besöker när man måste, i motsats till johannebergarnas syn på centrum som en självklar resurs, gör att man kan se Kortedala och Johanneberg som representanter för två helt olika typer av områden: förorten och stadsdelen ("stadsdel" är i och för sig en lyckad term för ett område som Johanneberg, men används normalt med en mer generell innebörd, så även i denna rapport. Någon idé om en bättre terminologi har jag inte).

Vad som gör det intressant att skilja förorten från stadsdelen är dels de olika typer av krav som befolkningarna kan väntas ställa på serviceorgan och näringsliv, dels det faktum att planeringen ofta sköts ifrån centrum, där man tar för givet att man är allas centrum. Men det är inte säkert att kortedalaborna är mest betjänta av en spårvagn in till stan - i den mån de är det, är det därför att andra viktiga resurser placerats i den riktningen, exempelvis gymnasieskolan. Kortedala-Bergsjön har tillsammans större folkmängd än många svenska städer, men saknar helt den infrastruktur i form av arbetsplatser, kommunikationer och allsidigt socialt och kulturellt liv som finns i en sådan.

Mot den bakgrunden är det egentligen förvånande att klagomålen från människorna i Kortedala är så modesta som de visat sig vara.

Skytteskogen är för litet för att kallas varken stadsdel eller förort. Invånarnas förhållande till staden är emellertid i mycket likt johannebergarnas. Där det skiljer sig kan man, åtminstone hypotetiskt, anta att det är storleken och HSB-tillhörigheten som ligger bakom.

11.3 Hushållens utvecklingscykel

Meyer Fortes presenterar i introduktionen till "The Developmental Cycle in Domestic Groups" (Fortes 1958:4-5) ett paradig som särskiljer tre huvudfaser i hushållets utvecklingscykel. Den första fasen består i expansion, den pågår från det att två människor flyttar ihop till dess att alla barn fötts. Nästa fas, som ofta överlappar den första tiden, karakteriseras av upplösning, fission. Denna fas börjar när det äldsta barnet flyttar hemifrån - i de flesta kulturer innebär detta att det bildar en ny familj. Den andra fasen pågår till dess att alla barnen flyttat. Den tredje fasen kallar Fortes "the phase of replacement", vilket innebär att den ursprungliga familjen ersätts i den sociala strukturen av de familjer som barnen grundat. Fortes paradig är avsett att vara generellt och passa alla sociala system, och kan även användas på Kortedala, Johanneberg och Skytteskogen.

Många av dem som flyttade in i de studerade områdena när dessa var nya hade, eller skaffade sig snart, barn. De första åren kännetecknades av en våldsam expansion - kanske fördröjd i Johanneberg p g a kriget. När familjen växer behövs en större lägenhet. Emellertid rådde bostadsbrist i Göteborg ända fram till sjuttioalet, så familjen fick trängas i stället. Skolor åt alla barnen måste byggas i rasande fart, men de stod i många fall inte färdiga förrän befolkningssiffran börjat sjunka igen. Nästa fas hade börjat: de äldsta av barnen hade börjat flytta hemifrån, för att gifta sig eller för att komma från trångboddheten. Idag har Johanneberg nått den tredje fasen: alla barnen har flyttat hemifrån och kvar finns en- och två- personershushåll. Kortedala befinner sig i ögonblicket mellan fas två och fas tre, om några år har kortedalabarnen också lämnat hemmet. Liksom i Johanneberg och Kortedala befinner sig befolkningen i Skytteskogen i eller nära den tredje fasen i Fortes modell. Boendesituationen har inte anpassats till de sociala förändringarna, förutom att något privat initiativ tagits till att slå ihop två smålägenheter till en stor.

Under de decennier som det tagit för denna omvälvande process att gå ifrån fas ett till fas tre har egentligen ingenting gjorts - förutom att skolor byggts - för att anpassa områdena till de sociala förändringarna. Husen står kvar, lägenheterna ser likadana ut - ingenting har förändrats. Samhällsekoniskt sett måste det vara mycket gynnsamt om man kan undvika att ett stort

bostadsområde helt och hållet pendlar från fas ett till fas tre, om istället de olika faserna som hushållen befinner sig i tar ut varandra och ger en jämn efterfrågan på alla sorters service m.m. Utan en sådan fasförskjutning blir det förstås de boende som drabbas hårdast: när nu ett gymnasium ska läggas i nordöstra Göteborg, så blir det inte i Bergsjön där det finns barn, utan i Kortedala, därför att där finns det skolor som håller på att tömmas. Kortedalabarnen har i många fall fått pendla långa vägar redan i unga år, har sedan haft Munkebäcksgymnasiet vid Härlanda kyrka som närmaste gymnasium. Nu, när de nästan alla har vuxit upp, kommer ett gymnasium till Kortedala, ett gymnasium dit människor ska pendla från andra områden.

Det finns många bostadsområden i Sverige som under något decennium haft dåligt rykte för busliv och småkriminalitet. När området blivit sådär 30 år upptäcker man förvånat att det område, som en gång var ökänt, blivit respektabelt och populärt. Vad som har hänt är helt enkelt att träden vuxit upp och barn och ungdom försvunnit. Området håller på att pensioneras, att gå in i Fortes tredje fas.

Young och Willmott (1962) drar liknande slutsatser när de undersökt Bethnal Green och Greenleigh (pseudonym), två bostadsområden i London. Greenleigh var ett vid tiden för undersökningen relativt nybyggt småhusområde utanför det egentliga London, dit många yngre familjer flyttat från de trånga och synnerligen omoderna lägenheterna i Bethnal Green. I Greenleigh fann Young och Willmott två åldersgrupper: föräldrar mellan 30 och 45 samt barn under 14. Skolorna höll på att sprängas, och inom tio till tjugo år räknade de två forskarna med att behovet av bostäder skulle vara lika stort som behovet av skolor var vid tiden för undersökningen. Dock skulle bostadsbehovet inte gå att lösa i Greenleigh, utan i princip skulle alla de som växt upp i Greenleigh tvingas flytta därifrån. Detta stod i bjärt kontrast till förhållandena i den gamla stadsdelen Bethnal Green, där nygifta par övertog äldre släktingars lägenheter, där förekomsten av flera generationer gav en långsam och mjuk förnyelse.

Young och Willmott pekar också på Dagenham, London County Council's äldsta sk "country estate". Dagenham grundlades på 1920-talet och dess ålderssammansättning liknade då Greenleighs på 1950-talet. 1955 organiserades från Dagenham en stor protest mot det system av förortsbyggande som praktiserades. Färre än var tredje Dagenham-född person kunde då räkna med att någonsin få bostad i Dagenham. "Vi protesterar", sade man, "mot uppfattningen att människor bara är objekt som kan flyttas omkring i enlighet men någon "Storebrors" opersonliga mönster" (Young-Willmott 1962:168).

Till sist konstaterar Young och Willmott att "när en gång en tvågenerationsstruktur skapats, som i Greenleigh, är det troligt att den kommer att uppstå igen,

på andra platser, genom att de barn som gifter sig måste flytta. Så när myndigheterna bestämmer sig för att flytta på dagens barn har de också bestämt sig för att flytta på morgondagens barn, eftersom de inte kan undvika ansvaret för följderna av sina beslut. De garanterar att Greenleigh inte kommer att kunna växa till ett nytt Bethnal Green; att morgondagens hyresgäster inte kommer att vara knutna till varandra med samma band som vi observerat där". Dessa band var framförallt umgänge, samarbete och hjälp inom den trängre släktgruppen och ett stort allmänt kontaktnät, människor man umgicks med eller bara kände, genom skola, yrke, familj etc.

11.4 Trivsel i social och fysisk miljö

Förutom den fysiska miljön tar jag här upp fyra aspekter på trivseln i de olika stadsdelarna: homogenitet, beteendekod, anonymitet och isolering.

Ur social synpunkt är Johanneberg en mycket homogen stadsdel. Här bor en solid medelklass med de stränga regler för beteendet som kännetecknar en sådan. Avvikare tolereras normalt inte: jag har tidigare (avsn. 5.1) berättat om en kvinna som inte hade de yttre kännetecknen som krävs av en johannebergare, jag har också hört talas om hur man gått aggressivt tillväga mot en äldre alkoholist som hamnat på buss nr 40. En intervjuad avslöjade att hon hade tyckt att det hade varit roligt på den tiden Johannebergsskolan fungerade som vandrarhem om somrarna; man fick tillfälle att prata med människor från alla möjliga delar av världen - men man vågade inte bjuda hem dem, då skulle folk ha börjat prata. Tidigare har jag också nämnt oviljan att lägga skulden för väskryckningar och annat på andra johannebergare; "sånt gör man inte här".

För den som uppfyller beteendekraven eller lätt kan anpassa sig, för den som delar de värderingar som dominerar bland johannebergarna måste Övre Johanneberg vara nästan paradisiskt. Delar man däremot inte de dominerande värderingarna, eller har man svårare att anpassa sig, får man ett annat intryck av Johanneberg: "Det är en jättelik skyddad verkstad" sade en intervjuperson.

Anonymiteten är en så vardaglig faktor i storstadslivet att man inte märker den, men man känner eller är känd bara av dem som bor i samma trappuppgång. Resten av människorna längs gatan är obekanta, men de skiljer sig ändå från främlingar genom att vara johannebergare.

Med isoleringen är det en annan sak: gång på gång har de negativa konsekvenserna av isoleringen mellan grannar diskuterats i massmedia, gång på gång har de positiva effekterna av olika former av samarbete och umgänge grannar emellan redovisats. Detta tycks emellertid inte ha gjort särskilt stort intryck på johannebergarna, som lever nöjda med en viss isolering, och till och med ibland framhåller de positiva effekterna av den. Här är å andra sidan ett område där effekterna

av urvalet av intervjupersoner slår hårt, och jag måste understryka att det som här redovisats bara kan ses som representativt för de hushåll jag intervjuat. För dessa hushåll förefaller emellertid möjligheten att välja en lagom isoleringsnivå bidra till trivseln i området.

Ur social synpunkt är Kortedala en heterogen del av staden. Kortedala domineras visserligen av människor ur arbetarklassen, men det finns även andra inslag, och kortedalaborna har ofta mycket olika ursprung och levnadsöden. Fyra av sex intervjupersoner i Johanneberg var födda i Göteborg, mot bara en av fem i Kortedala. Det sociala livet ser mycket olika ut i olika delar, skiftar utmed samma gata och inom ett kvarter. Ägandeförhållandena spelar stor roll: Göteborgshem arbetar mer med sina hyresgäster, låter dem bo kvar längre, Familjebostäder vräker snabbare och de privata värdarna sorterar ut icke önskvärda hyresgäster före inflyttningen. I områden med insatslägenheter eller egna hem är situationen åter annorlunda.

De flesta lägenheter i Kortedala är emellertid vanliga hyresrättslägenheter. Människorna i sådana lägenheter i Kortedala förefaller ha en relativt hög toleransnivå i förhållande till grannarna. Har man anmärkningar gäller det grannar som slåss eller som stjälar lampor i entrén. Men det finns alltså även i Kortedala områden där en striktare beteendekod gäller, som jag redovisat i avsnitt 7.1.

Med den här blandningen av människor och möjligheter som Kortedala erbjuder kan säkert var och en trivas någonstans. Jag har dock träffat på en del fall där man inte har trivts - vantrivseln har då i första hand berott på ett eller flera lokala gäng. Bland de intervjuade - som alltså trivts så bra att de stannat i Kortedala - är det vanligt att säga att man trivs i Kortedala därför att man har så många att prata med, känner så många. "Jag vill absolut inte flytta härifrån, det är det bästa stället i Göteborg. Jag tänker stanna i Kortedala tills jag dör".

Dock finner man även i Kortedala den anonymitet och den isolering som jag funnit i Johanneberg. Grannungänget är inte vad det borde vara enligt en del intervjupersoners uppfattning. Andra är däremot nöjda med en viss isolering gentemot de närmaste grannarna, precis som man visat sig vara i Johanneberg.

Befolkningen i Skytteskogen präglas av en homogenitet, som är särskilt stark i den majoritet som den äldre delen av befolkningen utgör. Till denna homogenitet hör en beteendekod, som går ut på att visa hänsyn och inte vara annorlunda. Resultatet blir en lugn social omgivning, där alla verkar ha det bra och trivas. Men det kan också bli alltför lugnt: "Det hade varit roligare med unga familjer och en massa barn".

För att trivas måste man anpassa sig, om man inte redan har de attribut som krävs:

- "Jag trivs med människorna i Skytteskogen, och ingen har klagat på oss. Vill man spela grammofon högt använder man hörlurar. Vi har sällan fester, och inte särskilt högljudda heller".

Den sociala kontrollen har i Skytteskogen en mer personlig karaktär än till exempel i Johanneberg. Existensen av HSB-föreningen och den lilla skalan är förklaringen:

- "Det förekommer en sorts social kontroll, men den är av godo också. Själv är jag van vid det från barndomen, och det är bra, för man ligger inte och dör obemärkt".

Skytteskogen kan alltså karakteriseras som ett område med social homogenitet, med beteendekod och social kontroll, men utan den anonymitet och isolering som präglar många andra storstadsområden.

Varken i Johanneberg eller i Kortedala umgås man alltså i nämnvärd utsträckning med grannarna. I flera fall i Johanneberg och i ett fall i Kortedala visade sig också spontant en medveten isolering gentemot grannarna. I precis samma områden visade sig också en strikt kod för beteendet föreligga. Detta samband mellan strikt beteendekod och medveten isolering gentemot grannar är dock tills vidare inte tillräckligt underbyggt för att kunna tjäna som något annat än en hypotes för fortsatt forskning. Till synes stridande mot denna hypotes visade sig i Skytteskogen en beteendekod existera tillsammans med en viss form av stadigvarande grannumgänge. Så många faktorer spelar emellertid in här att det är för tidigt att förkasta hypotesen: områdets storlek, HSB-föreningen, planen mellan husen som central resurs etc.

Den strikta beteendekod som dominerar det sociala livet i Johanneberg, och som återfinns i Skytteskogen, kan också relateras till en homogenitet i stadsdelarnas befolkning, men sambandet mellan homogenitet och beteendekod förefaller vara dialektiskt, dvs homogenitet och beteendekod förstärker varandra, och orsakssammanhangen är svåra att klarlägga. När det gäller beteendekoden kan man vidare fråga sig vilka former av beteenden som är viktiga: hur mycket av bedömningen av grannen beror på vad man ser? Hur mycket beror på hur han bär sig åt? Hur använder man dessa informationer? Jag har ett intryck av att den "sociala ytan" spelar mycket stor roll i Johanneberg: kläder och titlar är viktigare än tecken på en lätt berusning. I Skytteskogen gör man, tror jag, en djupare bedömning av sina grannar, kanske helt enkelt därför att man har möjlighet att göra det.

Det begränsade umgänget med grannar kan också relateras till den tid som står till förfogande för sådant umgänge. Många av de intervjuade har tillgång till sommarstugor, eller till föräldrahem, som ofta besöks från fredag kväll till söndag kväll. Där umgås man med släkt,

vänner och grannar. För umgänge i hemmet återstår då fyra vardagskvällar. Är man så medlem i någon förening, engagerad i någon sorts fritidsaktivitet eller dylikt, så försvinner ytterligare någon eller några kvällar. Dessutom ska man hinna laga mat, äta, städa, tvätta, ordna med det ena och det andra, hjälpa barnen, titta på TV och sova. Ett oväntat besök kan förstöra hela schemat. I Skytteskogen kan föreningsliv innebära grannumgänge.

Young och Willmott (1962) visar att man i Bethnal Green i Östra London visserligen har många bekanta bland grannarna, men att man normalt umgås med släkten i hemmet och med grannar och andra bekanta utanför hemmets väggar. När Bethnal Green-bor flyttade till det moderna bostadsområdet Greenleigh minskade dels deras umgänge med släkten, som hamnat på långt avstånd, men umgänget, bekantskapen med grannarna försvann också. I Greenleigh hade Bethnal Greens alla små pubar och affärer ersatts av två stora pubar och köpcentra. Dit gick man inte för att umgås.

Varken Johanneberg, Kortedala eller Skytteskogen liknar exakt Greenleigh. Ändå kan man konstatera att tillfälligheter som planen mellan husen och HSB-föreningens lokal i Skytteskogen kunnat ligga till grund för ett mycket rikare socialt liv än vad som kommit till stånd i Johanneberg och Kortedala.

Om man med Young och Willmott kan konstatera att grannumgänget inte kan skötas inom hemmets fyra väggar, så kan man fråga sig varför. "Your home's your own", säger en intervjuperson (Young-Willmott 1962:108). Finns det en rädsla för att släppa in fler än nödvändigt bland de egna problemen, bakom kulisserna? Är man rädd att bli indragen i andras problem, att bli utnyttjad? Mitt nuvarande material räcker inte till för ens ett hypotetiskt svar på frågan.

"Vänner har man bara så länge man är utan barn och stadig sällskap", sade en av de intervjuade i Kortedala. Åtminstone ändrar umgänget karaktär. Barnfamiljer umgås gärna med barnfamiljer - de har en gemensam situation, och så kan barnen leka med varandra - och det geografiska läget spelar inte så stor roll; man träffas någon gång i månaden och då tar man bilen. I den mån man umgås med grannar beror det också på att man är i samma, lite ovanliga situation: mammor med barn i Johanneberg, några dagmammor i Kortedala, som träffas då och då och pratar om gemensamma problem och glädjeämnen...

Vanligare än umgänge med grannar och också vanligare än umgänge med vänner är umgänge med släkten, om den finns inom räckhåll. Det perfekta umgänget för en barnfamilj borde vara ett syskon med barn i rätt ålder, som bor någonstans inte allt för långt bort. Isoleringen gentemot grannarna innebär således inte någon total social isolering, bara en avskärmning av privatlivet, så att man inte nås alltför oförhoppandes. Det är uppenbart att detta är ett fält där den individuella personligheten spelar stor roll, men med de resurser för ett rikt friluftsliv som idag står till förfogande är grannumgänget litet.

Man föreställer sig att attityden till förändringar av den art som föreslagits i projektet skulle påverkas av den allmänna attityden mot grannar exempelvis i Johanneberg. Om isoleringen gentemot grannarna således orsakades av någon form av misstänksamhet, så borde man opponera sig mot varje försök att flytta in fler grannar i området, särskilt som dessa till att börja med måste hamna i kategorin "nyinflyttade", en kategori som ligger nära "främlingar". Några spår av sådan påverkan har jag emellertid inte upptäckt.

Om den fysiska aspekten på trivseln kan sägas att Johannebergs läge och husens utseende understryker den sociala homogeniteten, att avstånden och perspektiven inifrån lägenheterna understryker anonymiteten och den relativa isoleringen, samt att frånvaron av naturliga neutrala träffpunkter bidrar till upprätthållandet av denna isolering. I Kortedala är den närliggande orörda naturen central för många invånare. Många kortedalabor menar också att det är stor skillnad på att bo i låghus (vilket här betyder trevåningshus) och höghus, och man fäster sig också vid graden av vandalisering i och omkring husen. Varken i Kortedala eller i Johanneberg kan den fysiska miljön uppfattas som på något sätt kausalt verkande på det sociala livet. Däremot verkar den i båda fallen begränsande och förstärkande på tendenser som redan finns. I Skytteskogen förefaller däremot en del aspekter av den fysiska miljön ha direkt verkan på den sociala miljön: storleken, de klara gränserna och, sist men inte minst, det gemensamma intresset för den stora planen mellan husen.

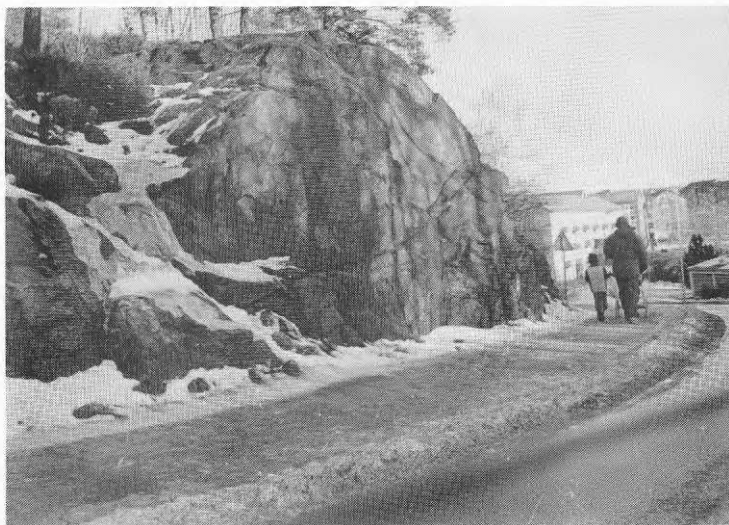

Bild 54. Östra Midvintergatan i Kortedala

LITTERATUR

Andersson, B, 1975, Idealbostad eller nödbostad? (Chalmers.) Göteborg.

Fortes, M, 1958, Introduction i Goody, J, The Development Cycle in Domestic Groups, p. 1-14. (Cambridge University Press.) Cambridge.

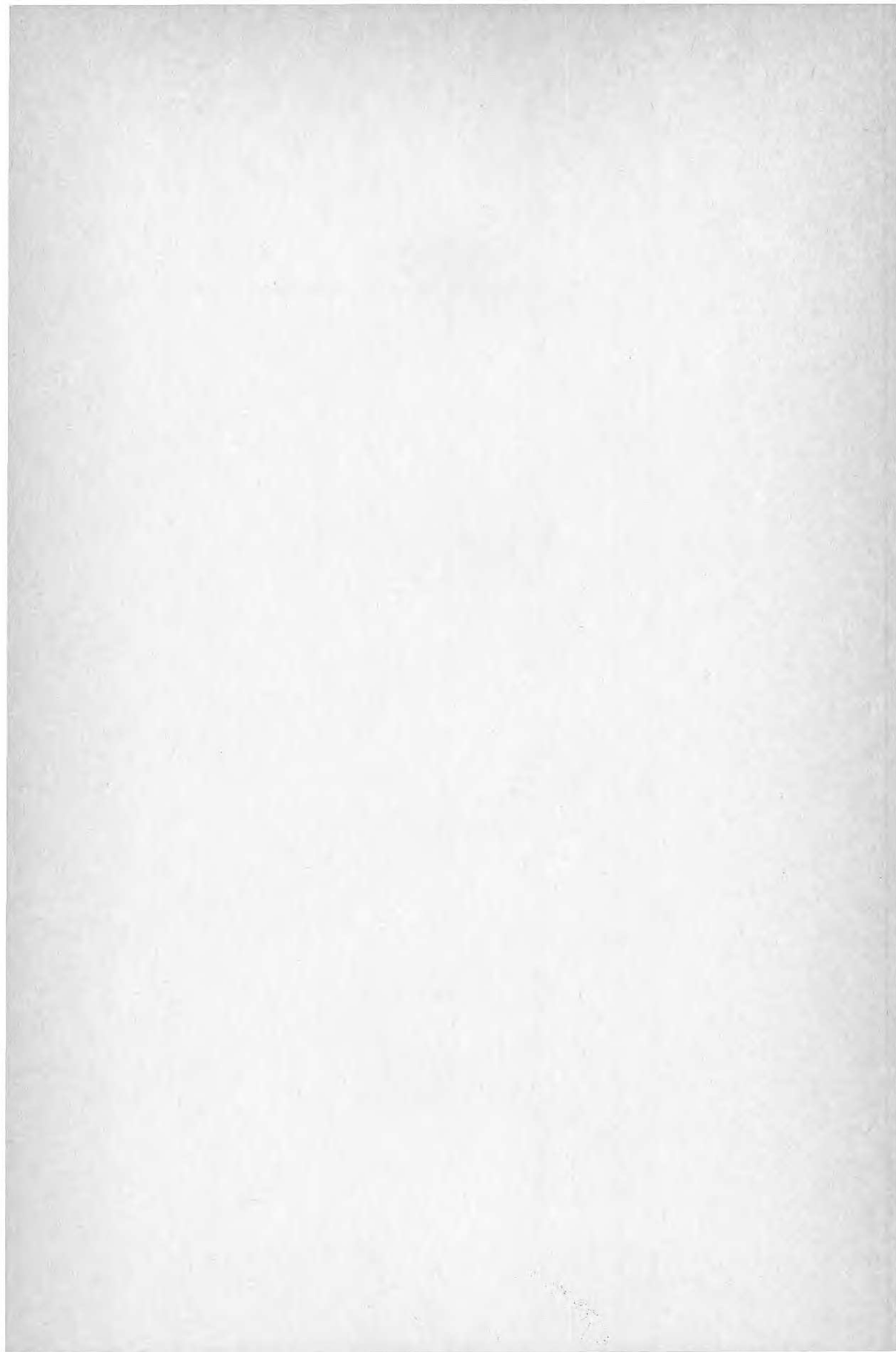
GAKO Information, 1980, Kortedala. Göteborg.

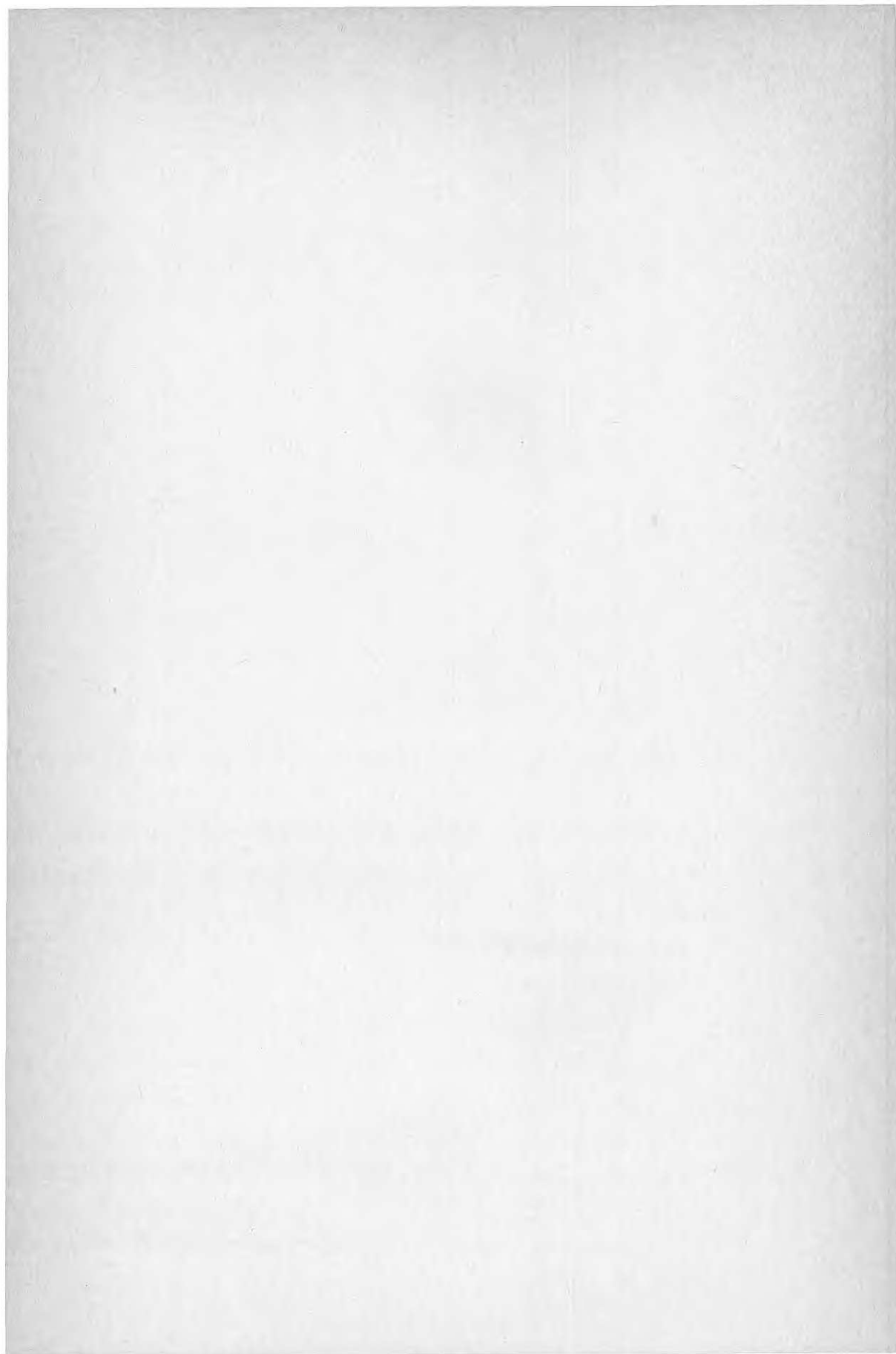
Hammar, L-G & Svendsen, L, 1976, En studie av Kortedala. (Göteborgs socialförvaltning.) Göteborg.

Johanneberg - en stadsdel från 30-talet i Göteborg, 1975, specialarbete på B-nivån vid institutionerna för konstvetenskap och etnologi. Göteborg.

Wiberg, S, 1981, Stadsförtätning i Göteborg, delrapport 3: Kompletterande områdesstudier. Göteborg.

Young, M & Willmott, P, 1962, Family and Kinship in East London. (Penguin.) Harmondsworth. (Rev. ed.)

**Denna rapport hänför sig till forskningsanslag
790314-5 från Statens råd för byggnadsforskning
till Byggnadsnämnden i Göteborgs kommun.**

R40: 1982

ISBN 91-540-3682-8

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6700540

**Abonnemangsgrupp:
X. Samhällsplanering**

**Distribution:
Svensk Byggtjänst, Box 7853
103 99 Stockholm**

Cirka pris: 45 kr exkl moms